

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

KUR'ÂN'DA PEYGAMBER DUALARININ
ARKA PLANI VE TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine YAVUZ

Sivas
Şubat 2025

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

KUR'ÂN'DA PEYGAMBER DUALARININ
ARKA PLANI VE TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine YAVUZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ömer ASLAN

Sivas
Şubat 2025

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Emine YAVUZ

ÖNSÖZ

Hız. Âdem'den bu yana insan, her zaman bir mücadele ve arayış içerisinde olmuştur. Bugüne kadar böyle olduğu gibi bundan sonra da aynı durum devam edecektir. Bu arayış, bazen dünyevi, bazen uhrevi bazen de hem dünyevi hem de uhrevi hedeflere ulaşmak için yapılmaktadır. Bu süreçte arzu edilen her şeye anında ulaşamamış, imkanlar ölçüsünde bir seyr-i süluk insanların hayatına yön vermiştir.

İnsanlardan bir kısmı hayır tercih ederken bazıları da tercihlerini şerden yana kullanmışlardır. Ancak bazen hayır olarak görülen şeyler şer, şer olarak görülen şeyler de hayır olarak tecelli etmiştir.

İnsan sosyal ve aynı zamanda başkasına ihtiyaç duyan bir varlıktır. Bu ihtiyaç dinimize göre önce Yaratıcı' ya bazen de diğer varlıklara yöneliktir. Bu durum İhtiyaca göre değişmektedir. Maddi manevi ihtiyaçlarının karşılanma isteği onu üstün bir varlığa inanma ve sığınma ihtiyacını hissettirirken, isteklerini dua ile ondan istemenin mutluluk ve güvenini yaşar. Böylece Yüce Yaratıcısıyla kul arasında sevgi ve muhabbete dayanan bir iletişimin başladığını görmek mümkündür.

Dua, insanın fitratı gereği bir ihtiyaçtır. İnsan zaman zaman zorluklarla karşılaştığında veya istediği bir şeye sahip olup olamadığı durumları anlatacağı ilahi bir varlığa ihtiyaç duyar. İnsan bu yönünü Allah'a karşı dua ederek karşılamaya çalışır. Sahip olduklarından dolayı hamdedip şükürünü ifade eder. Bu durumda insan bir taraftan ibadet ederken diğer yönden de maddi ve manevi bir rahatlığa ulaşmış olur.

Dua, kulun, Yaratıcısına teslim olma, güvenme ve sevgisini ifade etme vasıtasıdır. Bu durumun ilahî doğrultuda gerçekleşebilmesi için Kur'ân-ı Kerim'de bulunan peygamber duaları insan için çok kıymetlidir. Bunun için de peygamber dualarının ilahî öğretisinin kavranılması gereklidir. Peygamber dualarının oluşumunu ve mesajını kavrayan insan kendi yaşamışlıklarındaki tespit ve isteklerinin peygamberi tespit ve istekler arasındaki uyum ya da uyumsuzluğu ayırt eder. Bu da ona dualarında neyi, nasıl ve ne şekilde hareket edeceğini öğretir.

Kur'ân-ı Kerim'de geçen peygamber dualarının oluşumundaki olayların sebep ve sonuçlarındaki örnekliği yaşamıyla özdeşleştiren insan dua etmenin yanında Yüce Yaratıcı'nın varlığını tanımayı ve onun tarafından kulluğa kabul edilmenin huzurunu

yaşar. Bu huzuru yaşayan insan dünyevi ve uhrevi kurtuluşu olan “*yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz*” ayetinin sırrına ulaşarak yaratılış gayesine döner.

Her şeyden önce bana böyle bir ilmi çalışma imkânı bahşeden Rabbime hamdüsena ederim. Bu çalışmamın başından sonuna kadar bana rehberlik eden, benden yardım ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ömer Aslan Hocam’a şükran ve teşekkürlerimi sunarım. Arş. Gör. Ömer Faruk Ayvaz Hocam’a teşekkür ederim. Mürüvvet Arslan, Sema Dinçaslan Akşit ve Almina Güneş Hocalarıma yapmış oldukları katkılardan dolayı teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmamda doğduğum günden bu yana ilimle uğraşmayı bana sevdiren, dualarıyla, maddi manevi fedakarlıklarıyla daima yanımda olan anneme ve babama, göstermiş olduğu anlayışla bana destek ve yardımcı olan eşime ve çocuklarıma. Bununla birlikte katkısı olan tüm hak sahiplerine teşekkürü bir borç bilirim.

Emine YAVUZ

Sivas 2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
Çalışmanın Konusu	1
Çalışmanın Amacı	2
Çalışmanın Metodu	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Dua Kavramı	5
1.1.1. Lügat Yönünden Dua.....	5
1.1.2. Terim Yönünden Dua	7
1.2. Kur’ân’da Dua Kavramı	9
1.2.1. Kur’ân’da Duâ’nın Tanımı	10
1.2.2. Kur’ân’da Duâ İçerikli Bazı Kelimeler	12
1.3. Dua’nın Önemi	15
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. KUR’ÂN-I KERİM’DE GEÇEN PEYGAMBER DUALARI VE OLUŞUM NEDENLERİ	19
2.1. Hz. Âdem’in Duası ve Oluşum Nedenleri.....	20
2.2. Hz. Nuh’un Duası ve Oluşum Nedenleri.....	24
2.3. Hz. Hûd’un Duası ve Oluşum Nedenleri.....	31

2.4. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Duası ve Oluşum Sebepleri	36
2.5. Hz. Lut'un Duası ve Oluşum Nedenleri	44
2.6. Hz. Yâkub'un Duası ve Oluşum Nedenleri	47
2.7. Hz. Yûsuf'un Duası ve Oluşum Nedenleri:.....	49
2.8. Hz. Eyyüb'ün Duası ve Oluşum Nedenleri	52
2.9. Hz. Şuayb'ın Duası ve Oluşum Nedenleri	55
2.10. Hz. Musa ve Hz. Harun'un Duası ve Oluşum Nedenleri	57
2.11. Hz. Yunus'un Duası ve Oluşum Nedenleri	63
2.12. Hz. Dâvud'un Duası ve Oluşum Nedenleri	65
2.13. Hz. Süleyman'ın Duası ve Oluşum Nedenleri	67
2.14. Hz. Zekeriya'nın Duası ve Oluşum Nedenleri	69
2.15. Hz. İsa'nın Duası ve Oluşum Nedenleri	70
2.16. Hz. Muhammed'in Duaları ve Oluşum Nedenleri	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	79
3. PEYGAMBER DUALARININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI.....	79
3.1. Duaların Olumlu İnsan Vasıfları Üzerindeki Tezahürleri	79
3.1.1. Olumlu İnsan Yapısına Ait Özellikler	80
3.1.1.1. Tevhit Eksenli Şekillenmesi	80
3.1.1.2. Allah'tan Yardım İstemesi	81
3.1.1.3. Günahlarında Tekrarı Değil Bağışlanmayı ister	83
3.1.1.4. Nimetlere Şükürle Karşılık Vermesi.....	84
3.1.1.5. Adalet ve Doğruluk Vazgeçilmezidir	85
3.1.1.6. Fiillerinde Salih Amel Sahibidir	87
3.1.2. Olumlu İnsan Vasıfları ve Dua ile Olan Münasebetleri	87
3.1.2.1. Bireysel / Şahsına Ait Yapmış Olduğu Dua Tahliller.....	87

3.1.2.2. Anne ve Baba (Ebeveyn) İçin Yapılan Dua Tahlilleri.....	88
3.1.2.3. Salih Bir Eş ve Evlat İçin Yapılan Dua Tahlilleri.....	89
3.1.2.4. Cahillikten Allah’a Sığınmak İçin Yapılan Dua Tahlili	90
3.1.2.5. İlim Sahibi Olmak İçin Yapılan Dua Tahlili.....	91
3.1.2.6. Zulme Karşı Allah’ın Yardımı İçin Yapılan Dua Tahlili.....	92
3.1.2.7. Cehennem Ateşinden Korunmak İçin Yapılan Dua Tahlili	92
3.2. Duaların Olumsuz İnsan Tipleri Üzerindeki Tezahürleri.....	93
3.2.1. Olumsuz İnsan Tiplerine Ait Özellikler.....	94
3.2.1.1. Tevhit Ekseninden Uzak Küfür Ehli Oluşu	94
3.2.1.2. Nimetleri Hafife Alıp Nankör ve İnkârcı Oluşu	95
3.2.1.3. Kendini Beğenir ve Diğer İnsanlardan Üstün Görür	96
3.2.1.4. İlimden Uzak Zalim ve Cahil Oluşu	98
3.2.1.5. İşlerinde Aceleci ve Hırslı Oluşu.....	100
3.2.1.6. İnfakta Cimri ve Bencil Oluşu	103
3.2.2. Olumsuz İnsan Tipleri ve Dua ile Olan Münasebetleri	105
3.2.2.1. İman Etmeleri İçin Kafirlerle Karşı Yapılan Dualar.....	105
3.2.2.2. Kafirlerin Ölüm Esnasında Yaptıkları Dualar	107
3.2.2.3. Kafirlerin Ahiret Azabıyla Karşılaştıklarında Yaptıkları Dualar..	108
3.2.2.4. Kafirlerin Dünyaya Yeniden Dönmek İçin Yaptıkları Dualar.....	109
3.2.2.5. Kafirlerin Küfre Düşmelerine Sebep Olanlara Karşı Yaptıkları Dualar.....	110
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA	117
ÖZ GEÇMİŞ.....	125

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
b.	: Bin/ibni
bk.	: Bakınız
cc	: Celle Celaluhu
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicrî tarih
m.	: Miladî tarih
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trhsz	: Tarih yok
vb.	: Ve benzer(ler)i
vd.	: Ve diğer(ler)i
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖZET

Dua, ademoğlunun yaratılışından itibaren, Allah’a karşı zaman, mekân, medeniyet ayırt etmeksizin ihtiyaç hissettiği ve vazgeçemediği ilahî bir iletişim şeklidir. Bütün dinlerin ortak ibadet şekli olarak duanın insan ile tanrı arasında bir iletişim aracı olduğu görülmektedir.

İnsan, Allah’a (cc) kulluk ve ibadet etmek için yaratılmıştır. O bu sorumluluğunu yerine getirebilme bilincinde olsa da olmasa da yüce bir varlığa sığınmaya her zaman ihtiyaç duymuştur. Bu sığınmayla insan ihtiyaçlarının ve sıkıntılarının giderilmesini isteyeceği bir varlığı hissetmenin güven ve huzurunu yaşamaktadır.

Allah’ın (cc) rahmet, merhamet ve yol gösterici oluşu peygamberleri vasıtasıyla insanlara aktarılmaktadır. Peygamberler tebliğ görevini yerine getirirken yardım talebinde bulunmanın yanında kavminin günahlarının affı ve diğer konularda da dua etmişlerdir. Bu duaların ortaya koymuş olduğu mesajlar günümüz insanı için yaşayacakları benzer olayların çözümünde rehberlik edecektir. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim’de geçen peygamber dualarının sebepleri, sonuçları ve mesajlarının anlaşılması önem ihtiva etmektedir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümün de tezin konusu, amacı ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölüm de “dua” kavramının kavramsal çerçevesine yer verilmiştir. İkinci bölüm de Kur’ân’da ismi ve duaları geçen peygamberlerin dualarının oluşumu, sonuçları ve verilen mesajları üzerinde durulmuştur. Peygamberlerin hayatları ve mücadeleleri Kur’ân-ı Kerim’deki ilgili ayetlerin tefsirleri bağlamında ve peygamberler tarihi olarak yazılan eserlerin anlatımıyla kısa bilgiler vermeye gayret edilmiştir. Üçüncü bölüm ise peygamber dualarının günümüze olan yansıması. Kur’ân’a göre dua olgusunun olumlu ve olumsuz insan tipleri üzerine etkisi ve onların yapmış oldukları duaların tahlili üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur’ân-ı Kerim, Dua, Peygamber, Sığınma, Kurtuluş

ABSTRACT

Prayer is a formation that mankind felt the need for and cannot give up since its creation, regardless of time, geography or civilization. It has also taken its place as a common form of worship in all known religions.

Man was created to serve and worship Allah (swt). Whether he is in an effort to fulfill this responsibility or not, he perpetuated to be in a feeling to need of refuge in a supreme being. With this refuge, he experienced the security and peace to demand his needs and troubles to be met.

Prophets, who are the symbols of Allah's (swt) mercy, compassion and guidance, not only asked for help while fulfilling their prophetic duty, but also prayed for themselves and their people on other matters such as forgiveness of their mistakes etc. It is very important for a person to understand the reasons for the formation of these prayers, as well as those prayers' implications and messages.

Prophets set an example not only in teaching religion but also in their representative duties. For this reason, it is aimed also for Muslim servants to form their prayers by taking the messages given by these prayers as examples. For this purpose, efforts have been made to search and understand the reasons for the formation, implications and messages of the prophetic prayers take place in the Holy Quran.

Our study consists of three parts: The first part gives place to the conceptual framework for the word “prayer”. While the second part dwells on the formation of the prayers of the prophets whose names and prayers are mentioned in the Quran, as well as their implications and the messages they give on the one hand, it gives a brief information about the prophets as tried to be given in the light of Quranic verses and commentaries on the other. In the third part, an attempt was made to focus on the positive and negative human examples of the phenomenon of prayer according to the Qur'an.

Keywords: Quran, Prayer, Prophet, Refuge, Salvation

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

İnsan varlığını ve duygularını tanımaya başladığı andan itibaren sığınabileceği ve kendine yakın hissettiği yüce bir varlığa dua etme ihtiyacı duymuştur. Yaptığı dualarıyla da o yüce varlığın kendine çok yakın olduğunu hisseder. Bu durumu Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim’de şöyle açıklamıştır:

*“İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz; sağında ve solunda oturmuş iki alıcı (yaptıklarını) alıp kaydederken biz ona şah damarından daha yakınız”*¹ buyurmuştur. Bu ayet bize Allah (cc) görmesek de duymasak da kullarına şah damarından daha yakın olduğunu, her an onunla beraber olduğuna işaret etmektedir. İnsana bu kadar yakın olan Yüce Yaratıcı’sına ulaşabilmesinin kolay bir yolu vardır. O yol bütün durum ve şartlarda kendisini ona anlatıp yönelmesidir. Bu yönelmeye Allah’ın (cc) bütün kullarının ihtiyacı vardır. Bunun en güzel örneğini de Kur’ân-ı Kerim’deki peygamber dualarında görmekteyiz.

Yeryüzü, Allah (cc) tarafından insanlığa gönderilen vahiy halkasına şahit olmuştur. Her gelen vahiy elçisi peygamberler ilahi mesajlarını insanlara ulaştırmakla beraber örnek de olmuşlardır. Peygamberler, doğru sözlü, güvenilir, zeki kişilerdir. Kendilerine inananlarla beraber kavminin diğer bireylerine de merhametle muamelede bulunmuşlardır. Peygamberlerin dualarının anlatıldığı kıssalar da Yüce Yaratıcı onları, “mucize” ve “dini alanda özel bilgilerle” destekleyip yardım etmiştir. Peygamberlik görevlerinin uygulanmasında güven, nezaketin yanında üstün bir ahlaki davranışta bulunmuşlardır. Bu olumlu durumların yanında tebliğ görevlerini yerine getirirken birçok sıkıntı ve zorluklarla da karşılaşmışlardır.² Karşılaştıkları bu zorluklar karşısında yaptıkları dualar onları nübüvvet yolunda ümitsizliğe, bıkkınlığa ve karamsarlığa düşmekten koruyacak olan Allah’ın (cc) yardımına ulaşmalarına sebep teşkil etmiştir.

¹ el-Kâf 50/16-17.

² el-Bakara 2/224.

Allah’a (cc), inanan kul sıkıntı ve zorluk durumunda rabbine sığınır, bütün içtenliği ve samimiyetiyle “Mucib” olan Allah’a dua eder. Bulunduğu durumun kurtuluşu için “Samed” olan, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, ama herkesin ona ihtiyacı olan o sonsuz varlıktan yardım ister. Peygamberlerin kul olma vasıfları sebebiyle kimi zaman kulluklarını sunmak, kimi zaman da sahip olmak istedikleri bir şeye ulaşmak için bütün samimiyetleriyle dua yöneldiklerini Kur’ân-ı Kerim’de bulunan peygamber dualarında görüyoruz. Kur’ân-ı Kerim’de ismi geçen bu peygamber dualarının tahlilini yapıp tanımak istiyoruz. Ayrıca bu duaların olumlu ve olumsuz insan tipleri üzerindeki tezahürleri üzerinde de durulmuştur.

Çalışmanın Amacı

İnsan fitratı gereği yaratıcısına yönelme, sığınma, iletişime geçme ve onu tanıma ihtiyacı içerisinde bulunmuştur. İnsanın Allah’a (cc) olan doğru yönelişi, tövbe ve istiğfarda bulunması, kendini ona anlatması Allah’ın (cc) rahmet ve merhamet damlalarıyla hayatının düzenlenmesine şekillenmesine sebep olur. İnsan hayatına yön veren bu iletişimin simgesi de dilde ve gönülde yer alan dua sözcükleridir. Bu sözcükleri yerine getiren Kur’ân-ı Kerim’de bulunan peygamber dualarıyla insanı tanıştırmak ve her zaman diliminde bulunan insanlığın faydalanacağı öğüt ve hikmetleri ortaya koymaktır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “*Deki duanız ibadetiniz olmasa, Rabbim ne diye size değer versin*”³ Kulun dua ile yükseleceğine, Allah’ın (cc) yanında değerinin artacağına ve hayatının anlam kazanacağına işaret etmektedir. Dua, söz sanatlarıyla süslenerek söylenmiş sözler yığını değildir. Dua ibadetin özü insanın yaşamına anlam veren en temel bir eylemdir. Onunla yaratılmışlar arasında en şerefli varlık konumuna yükselir ve onunla korunur. Bu kıymetli eylemi insan hayatında olması gereken yere koymaktır.

Çalışmamızda Kur’ân-ı Kerim’de geçen peygamber dualarının örnekliğinde günümüz insanının uzak kaldığı sadece darlık ve zorluk anında tercih ettiği dua realitesinin bir yaşam biçimi olduğunu, Yüce Yaratıcısına yakınlaşmasına sebep teşkil ettiğini hatırlatmaktır. Bunun içinde yapacakları duaların içerik ve muhteva

³ el-Furkan 25/77.

yönünden uyum sağlaması önemlidir. Peygamber dualarının sunduğu fikri ve fiili oluşumların yaşamında yer alması amaçlanmıştır. Ayrıca bu duaların Kur'an-ı Kerim'de geçen olumlu ve olumsuz insan tipleri üzerindeki tezahürlerini ortaya koyarak günümüz insanının istifadesine sunmayı amaçladık.

Çalışmanın Metodu

Çalışmamızda, yukarıda ifade edilen amaçlarımıza ulaşabilmek için her akademik çalışmada olduğu gibi ilgili yöntemlerden faydalanılmıştır. Çalışmamız, araştırma metotlarından nitel veri tabanından yararlanmak üzere, nitel veri tekniği olan belgesel tarama metodu kullanılmıştır. Tefsire yansıyan tarafı ile peygamber dualarının incelenmesi bakımından yöntem olarak örnek olay inceleme yöntemine de yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen peygamber dualarının tefsire yansıyan tarafları, evrensel öğretim açısından varlık mertebesinde dua ile kulluk bilincinin artırılmasına ve insanlığa öğütler sunulmasına dayanır.

Tez giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı ve çalışma metodumuz yer verilmiştir. Birinci bölümde kavramsal çerçeve başlığı altında duanın sözlük ve terim anlamlarını İbn Manzur, İsfahâni gibi kadim eserlerle beraber Diyanet İslam Ansiklopedisinden de faydalanarak açıkladık. İkinci bölümde Kur'an-ı Kerim'deki dualarla münasebeti olan peygamberlerin hayatı, muhatap oldukları kavimlerle olan mücadeleleri sonucu oluşan duaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Kur'an-ı Kerime göre olumlu ve olumsuz insan tiplerinin özellikleri anlatılmaya çalışılmış ve duanın ve peygamber dualarının bu tipler üzerindeki yansımaları araştırılmıştır. Olumlu ve olumsuz insan tiplerinin yapmış olduğu duaların farkındalığını günümüz insanına fark ettirmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda dua ve peygamber dualarının yer aldığı dua ayetlerini rivayet tefsirleri olmak üzere bazı dirayet tefsirlerinden de istifade ettik. Çeşitli siyer ve İslam tarihi kaynakları, peygamber dualarını konu alan bazı eserler, hadis kaynakları, Kur'an-ı Kerim meal ve açıklamaları, yayınlanmış makale, yüksek lisans ve doktora tezlerini başvuru kaynağı edindik.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsan için fitri bir eylem olan dua eylemini insan sadece sıkıntılı zor anların da değil, sevindiğin de yeni bir nimete ulaşınca da dua etmiştir. İnsan için bu denli kıymetli olan dua eyleminin kavramsal çerçevesini açıklamaya çalışacağız.

1.1. Dua Kavramı

İnsan yaşamındaki yeri ve kulluk ifadesindeki kıymeti itibarıyla dua kavramı birçok anlama gelmektedir. Bu anlamları etimolojik yapısı içerisinde sözlük ve terim anlamlarıyla kavramaya çalışacağız.

1.1.1. Lügat Yönünden Dua

Dua kavramı “saygı” ve “Allah’ı anma” (tazim ve zikir) ile “çağrı” ve “istekte bulunma” (nida, sesleniş ve istiane) anlamlarını içerir.⁴

Dua kavramı “Çağırarak, seslenmek, yardım istemek; yardım talep etmek” anlamındaki da’vet ve da’vâ kelimeleri gibi bir isim olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz manasında kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak talepleri sözlü ve yazılı olarak dile getirilen metinlere de dua denilir. Dua ister fiili ister kavli olsun kulun içsel ve dışsal her durumunun teslimiyeti ve samimiyetiyle Yüce Yaratıcısına kendini arz etmesi, korku ve hayranlık duygularıyla O’na arzu, istek ve beklentilerini sunmasıdır.⁵

Kulun kulluk programına uygun, ruhunun ve bedeninin yükselişine sebep olan “dua”, Kur’an’da yirmi yerde mastar olmak üzere iki yüz âyette geçmektedir.⁶ İbn Manzur’a göre dua etmek ise üç anlamı ifade eder:

⁴ Râgıb el-İsfahâni, *Müfredât elfâzı’l-kur’an*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, (Şam: Dâru’l-Kalem Matbaası, 2002), 549.

⁵ Osman Cilacı, “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 529.

⁶ Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu’cemül-müfehres li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, (Şam: Dâru’l-Hadis, 1996), 202.

Birincisi, Allah'ı birlemek tevhit ilkesini kulluk bazında tekrar ve tasdik etmektir.⁷ O'na "يا الله" diye seslenmek, Allah'ı birlemek, yüceltmek ve sena etmektir.⁸

İkincisi, Allah'tan kulun günahları için af ve mağfiret istemesidir.⁹ O'na "اللَّهُ" 'غَفَرَ' diyerek af ve mağfiret dilemesidir.¹⁰

Üçüncüsü, Kulun huzur ve afiyeti için bir şeyler istemesidir.¹¹ O'na "رَزَقْنِي" yalvararak arzu ve isteklerini sunmasıdır.¹²

Dua sözcüğü, dilimizde de sıkça kullanıldığı gibi “yalvarmak, yakarmak ve dua etmek” manasında da kullanılmaktadır. Bu amaçla kullanıldığında sözcük "الدَّعَا" halinde “bir kere dua yap تَشَنُّ” manasına gelir. Buradaki kullanılan dua sözcüğü müfret (tekil) dir. Çoğulu ise “الْأَدْيَةُ” “ediyetün” şeklindedir.¹³

دُعَاء /du'â) “dua” ile "نِدَاء" “nida” anlamına da gelir. Dua sözcüğü bazen çağırma anlamında nida sözcüğünün karşılığı olarak da kullanılır.¹⁴

Dua kavramının dua dışında farklı anlamlara geldiği de görülmektedir. Mesala: (دَعَوْتُهُ): Ondan bir şey istedim veya ondan yardım istedim anlamına gelirken, dua, (دُعَاء) sözcüğü ise (tesmiye, adlandırma ad verme anlamına gelen) "تَسْمِيَةٌ" sözcüğü yerine de kullanılır. Örneğin, ‘Oğluma Zeyd ismini verdim.’ manasında (دَعَوْتُ زَيْدًا ابْنِي) cümlesinde (دَعَوْتُ) deavtu sözcüğü bu anlamda kullanılmıştır.¹⁵

Arapçada kullanıldığı edatlara göre bir kimse için hayır duada veya bedduada bulunmak anlamını da taşır. Örneğin “li” harficeri ile “kişinin iyiliğine, faydasına olan hayrı arzu etmek” “ala” harfi cerri ile “kişinin zararına olan bir şeyi istemek” “ba” harfi ceri ile “adlandırmak” gibi anlamlara gelir.¹⁶

⁷ Selahaddin Parlador, “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9:536-539.

⁸ H. Mehmet Soysaldı, *Kur'an-ı Kerime Göre Dua* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat Yayınları, 1996), 14.

⁹ Parlador, “Dua”, 9: 536.

¹⁰ Soysaldı, *Kur'an-ı Kerime Göre Dua*, 14.

¹¹ Parlador, “Dua”, 9: 536.

¹² Soysaldı, *Kur'an-ı Kerime Göre Dua*, 14.

¹³ Soysaldı, *Kur'an-ı Kerime Göre Dua*, 13-14.

¹⁴ İsfahani, *Müfredât elfazı'l-Kur'ân*, 539.

¹⁵ İsfahani, *Müfredât elfazı'l-Kur'ân*, 549-550.

¹⁶ İbn Manzûr Muhammed b. Mucrim, *Lisân'ül-Ârab*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1414/1994), 14: 260; Cılacı, “Dua”, 9: 529.

Dua sözcüğü, kaybedilen birine üzülmek olarak da lügati anlamda da yerini alır. Örneğin "دعا المَيِّت" söylemindeki “deâ” sözcüğü bu manadadır. Başka bir ifade olan “et-teda’i: التدعي” sözcüğünde “mevtanın arkasından nağme yapmak, ağıt yakmak” manasına gelmektedir.¹⁷

Dua sözcüğü, dua etmek anlamı dışında nida, yardım dileme, sığınma, isteme vb. gibi başka anlamlara da gelmektedir. Dua, kavramı insanın birçok duygu ve davranışlarını tanımlamaktadır. Bu da dua kavramının anlam zenginliğini göstermektedir. Ayrıca dua sözcüğü, çeşitli cerr edatlarıyla kullanılma durumuna göre iyilik, beddua ve adlandırma gibi farklı anlamlara da gelmektedir.

1.1.2. Terim Yönünden Dua

Terim olarak dua, kulun Allah’a fiili veya sözlü olarak iltica etmesi, yalvarıp yakararak, O’na kendini anlatmasıdır.¹⁸ Allah’ın azameti güç ve kuvveti karşısında duyduğu sevgi ve tazim duyguları içerisinde lütuf ve yardım istemesidir.¹⁹ Kulun Allah’a sığınması ve yakarışıdır.²⁰ Kibir ve istiğnadan vazgeçip, Allah’ın azametine, adalet ve merhametine güvenerek boyun eğmesidir.²¹

Dua, âcizin, kuvvetliyi yardımına çağırmasıdır.²² Bu çağırma ve sesleniş kulun, huzura kabul edilmesi ve Allah’ın (cc) yardım ve merhametini beklemesidir.²³ Allah’ın azameti ve rahmeti karşısında, kulun muhabbet ve saygı duyguları içinde mahcubiyetini ve acziyetini bilmesidir.²⁴

Dua, kulun, Allah’a (cc) karşı tereddüt etmeden ikilemde kalmadan samimi duygularıyla Allah’a (cc) bağlanmasıdır. Kulun yaratılmışlardan medet ummadan, Sadece Allah’a (cc) güvenerek onun izni olmadan hiçbir şeyin kendine fayda ve zarar vermeyeceğine razı olup, O’nun rahmet deryasına yönelip ellerini açarak, dili ve kalbiyle istemesidir.²⁵

¹⁷ Soysaldı, *Kur’an-ı Kerime Göre Dua*, 16.

¹⁸ Süleyman Uludağ, “Dua”, *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012), 143.

¹⁹ Cılacı, “Dua”, 9: 530.

²⁰ Abdullah Karakoç ve Yunus Sağlam, *Resulullah’ın Dilinden Tercümeli ve İzahlı Tam Dua*, (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2010), 3.

²¹ Ömer Özsoy - İlhami Güler, *Sistemik Kur’an Fihristi* (Ankara: Fecir Yayınları, 2005), 401.

²² Sevim Asımgil, *Dua Adabı ve Hikmetli Dualar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2003), 28.

²³ Sıtkı Güllü, “Kur’ân-ı Kerim’de Duâ Kavramı”, *Ekev Akademi Dergisi* 8/18 (2004), 16.

²⁴ İmam Gazali, *Kimyâ-i Saâdet*, çev. Muhammed Taha (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017), 193.

²⁵ Mehmet Emre, *Büyük Dualar* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1992), 19.

Dua, kulun her nefesinde kendisiyle beraber olan Allah'ın (cc) gücünün ortaya çıkarılmasıdır.²⁶ Allah'ın (cc) kuluna şah damarından daha yakın olduğunu,²⁷ yalnız olmadığının güven ve rahatlığıyla²⁸ Yüce Yaratıcısını ruhunun inceliklerinde hissettiği bir eylemdir.

Dua, İnsanın ruhunun Allah'a yükseldiği, sürekli tekrar edilerek rutinleşen süreç içerisinde asla sıradanlaşmayan kimin huzurunda kime münacat edildiğinin şuurunda yapılan samimi seslenişle Allah'a duyduğu muhabbet ve minnetle kendini unuttuğu gizemli bir durumdur.²⁹

Muhammed İkbal, duayı; “Kâinatın dehşet verici derin sessizliği içinde cevap arayan ve o cevaba ulaşmak isteyen insanoğlunun hissettiği derin hasret ve şiddetli arzusunun nihai ifadesidir.” Sözleriyle ifade eder.³⁰

Dua, kulun kendi ihtiyaç ve eksikliklerinin giderilmesi yanında mükemmele ulaşmak için bir iletişim olgusudur. İzutsu duayı, “Kalbin Allah ile konuşması” olarak ifade etmektedir.³¹

Hiz. Peygamber (sav) duayı “İbadetin ta kendisidir.” veya “İbadetin beyni” diye ifade etmiştir.³² Dua etmek insana aynı zamanda ibadet yapmış olma faziletini de kazandırmış olur.

Dua, meşakkati olanların daraldığında genişlediği, zorda kalanların sığındığı sığınağı, çaresizlikten nefesleri duranların, nefes aldığı andır.³³ İnsanın yaşadığı bütün bu olumsuzlukların olumlu duruma dönüşümünde insan dua eylemiyle Allah'a iş yaptırmayı değil, iş yapmak için Allah'tan güç ve kuvvet istemesidir.³⁴

²⁶ Ahmed Hulusi, *Dua ve Zikir* (İstanbul: Kısas Yayınları, 1995), 20.

²⁷ el-Kaf 50/26.

²⁸ İsmail Karagöz, *Dualar* (Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, 2013), 24.

²⁹ Osman Cılacı, “Dua ve İbadet”, *Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini İlmî Edebi Meslekî Aylık Dergisi* 11/5 (1972), 285.

³⁰ Muhammed İkbal, *İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmet Asrar (İstanbul: Birleşik Yayınları, 1984), 129.

³¹ Soysaldı, *Kur'an-ı Kerime Göre Dua* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996), 17.

³² Tirmizi, “Da'avât”, 2.

³³ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkant Yayınları, 2017), 501.

³⁴ İlhami Güler, *İtikattan İmana* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011), 96.

Dua, Allah ile kul arasındaki en emniyetli, mahrem bir alandır. Bu alanda sadece Allah ve kul vardır. Bu özel durumda kul, dua ile Allah'ın merhamet kapısını tıklar, mahcubiyetin ve hayranlığın verdiği edep ve nezaketle bekler.³⁵

Netice itibariyle dua yaratanla yaratılmış arasındaki bir iletişimdir. Kulluğun özü, Allah'a yakınlaşmak için bir yükseliştir. Yaratılanların en hayırlısı olarak yaratılan insanın yaratılışına uygun bir şükür, yaşadığı dar kuyulardan kurtuluşun müjdesidir. Yapmış olduğu dua münacatıyla kulluk misyonunu canlı tutarak dünyevi ve uhrevi tehlikelerden de korunmuş olur.

1.2. Kur'ân'da Dua Kavramı

Dua, Kulun Allah'a yakın olmasının bir yoludur. İbadet olarak yapılan sunumlardan biri olan dua, kulun arzu ve tutkularını dili ve kalbiyle Allah'a (cc) ifade etmesidir. Kur'ân-ı Kerim'de dua ile ilgili ayetler geniş bir yer tutar Yüce Rabbimiz, “*De ki duanız olmasa rabbim size ne diye değer versin*”³⁶ buyurmaktadır. Bu ayeti kerimenin doğrultusunda kulun, Allah (cc) katındaki değerini belirleyen en önemli oluşumun dua olduğu görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de, iki yüz kadar âyet doğrudan dua ile ilgilidir. Bunlara ilaveten tövbe, istiğfar, dilek ve arzu ifade eden çok sayıda âyette dua ile ilgilidir. Kur'an'da yüzden fazla âyette peygamberlerin, salih kullarının ve toplulukların dualarından da bahsedilmektedir. Bu dualar daha çok peygamber kıssaları arasında yer almaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de peygamber duaları incelendiğinde yirmi bir âyette Hz. Musa'nın, on yedi âyette Hz. İbrahim'in, on altı âyette Hz. İsa'nın, on iki âyette Hz. Nuh'un, dokuz âyette Hz. Zekeriya'nın duaları ve Hz. Âdem, Hz. Şuayb, Hz. Yûsuf, Hz. Yunus, Hz. Eyyûb, Hz. Lut ve Hz. Süleyman Peygamberlerle beraber Meryem'in annesi Hanna, Firavun'un karısı Asiye, Firavun'a karşı gelen sihirbazlar, Tâlut'un askerleri, darda kalmışlar, melekler gibi toplulukların ve kişilerin duaları bulunmaktadır.³⁷

³⁵ Rukiye Güz, *Hiz. Peygamber'in Dualarından Ortaya Çıkan Müslüman Kimliği* (Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 5.

³⁶ el- Furkan 25/77.

³⁷ Çağırıcı, “Dua”, 9: 536.

Dua ayetlerinde duanın yol, yöntem ve etkisinden bahsedilirken, insanların Allah'a dua etmeleri emredilmiş. Duanın usul, adap ve öneminden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra usul ve adabına uygun olmayan duaların kabul edilmeyeceğinden de bahsetmiştir. Kur'ân-ı Kerim'deki dua ayetleri hem dünyevi hem de uhrevi ihtiyaçların giderilmesi muhtevasını taşıırken, bazen de bir sıkıntıdan kurtulma ya da korunma içeriğine de sahiptirler.

Kur'ân-ı Kerim'deki peygamber dualarının oluşum sebepleri, kendilerinden sonraki gelen insan topluluğunun yaşayacağı benzeri olaylar karşısında çözümsel bir oluşumdur. Allah'a (cc) ve onun peygamberlerine taşkınlık yapan kavimlerin ibretlik sonlarına dikkat çekilerek aynı hataların tekrar edilmesi durumunda nasıl bir sonuca gidileceğinin öğretisi yapılmıştır.

Nitekim dua, kulun sadece Allah'a (cc) yönelerek maddi ve manevi ihtiyaçlarını ondan istemesidir.

1.2.1. Kur'ân'da Duâ'nın Tanımı

Kur'ân'da dua anlamı içeren çok sayıda ayet bulunmaktadır. Bunların her birinde geçen dua sözcüklerin ayrı manalar içerdiği hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan el-Vucûh ve'n-Nazâir ilminin oluşumuyla ismi anılan Mukatil (150/767) ve Hârûn b. Mûsa el-A'ver (170/786), bu sözcüğün altı manada kullanıldığını ifade ederken, İbnu'l-Cevzi (597/1201) ve ed-Dâmiğânî (478/1085) yedi manaya geldiğini ifade etmişlerdir. Üzerinde mutabık kalınan manalar şöyledir:³⁸

1. Söz: *“Azabımız onlara gelip çattığında, biz gerçekten zalim kişilermiyiz! diye yakınmaktan başka söyleyecekleri söz kalmadı.”*³⁹ Ayetindeki davaları (yani sözleri) o esnada sadece bu sözü söyleyebildiler.⁴⁰ Rablerine olan duaları yapmış oldukları haksızlık ve zulümlerini

³⁸ Mustafa Oral, “Kur'ân'a Göre Dua ve Dua'nın Âdabı Fatiha Sûresi Örneği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/38 (2017), 164.

³⁹ el-Â'râf 7/5.

⁴⁰ Mukatil Bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 2006), 2/1.

sözleriyle ona itirafta bulunmaktan ibaretti.⁴¹ Anlamıyla ayette geçen “söz” ifadesi, dua sözcüğüyle geçmiştir.

2. Yardıma çağırmak: أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ و ادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ “Yoksa “Kur’ân’ı kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: Eğer doğru söylüyorsanız Allah’tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin!”⁴² Kur’ân ayetlerinin benzeri on ayet getirme iddianızda samimi iseniz Allahtan başka bütün varlıkları da yardımınıza çağırın.⁴³ Ayette geçen “yardıma çağırın” ifadesi, dua sözcüğü ile geçmiştir.

3. Çağırmak (Seslenmek): إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكْفُرُونَ بَشْرِكُكُمْ وَلَا يُنْبِئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ “Onlara yalvarsanız duanızı işitmezler, işitseler bile size karşılık vermezler. Kıyamet günü de onları (Allah’a) ortak koşmanızı kabullenmezler. Hiç kimse sana, her şeyden haberdar olan Allah gibi bilgi veremez.”⁴⁴ Ayetinde bulunan dua sözcüğü, müşriklerin putlarına yapmış olduğu çağırmak, seslenmek manasında ifade edilmiştir.⁴⁵

4. İbadet: قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرْثُ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْنَا اللَّهَ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانٌ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ اغْتَبَا قُلْ إِنْ هُدَى اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ وَأَمِرْنَا لِنُسَلِّمَ لِرَبِّهِ الْعَالَمِينَ “De ki: “Allah’ı bırakıp, bize fayda da zarar da vermeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra gerisin geri (küfre) dönelim de arkadaşları “Bizim tarafa gel” diye çağırırken, şeytanların kendisini nefsi arzularına uymaya davet edip açık arazide şaşkın bıraktığı kimse gibi mi olalım? De ki: “Allah’ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin rabbine teslim

⁴¹ Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf’an Hakâ’iki Ğavâmidî’t-Tenzil ve ‘Uyûni’l-Ekâvil Fî Vucûhi’t-Tevîl*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 2/804.

⁴² el-Hûd 11/13.

⁴³ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, Nşr. Mahmut Şakir El Haristani, 1. Baskı, (Lübnan/Beyrut: Dar Ehîa Al-Turath Al-Arabi), *Tefsîr-i Kebîr*, 2/ 231-232; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 3/ 572.

⁴⁴ el-Fâtır 35/14.

⁴⁵ Süleyman, *Tefsîr-i Kebir*, 3/ 434; Hayrettin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 4/ 456-457.

olmamız emredilmiştir.”⁴⁶ Ayetinde dua sözcüğü Allah’ı bırakıp ilahlarına tapmayı, ibadet etme manasına gelmektedir.⁴⁷

5.İstemek Talep Etmek: وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ “Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu hâlde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulabilsinler.”⁴⁸ Ayetinde zikredilen “Kulun duasından maksat, onun, Allah’ın emirleri doğrultusunda amel etmesidir. Böylece kul Allah’ın rızasına uygun amel yapınca rabbi de onun duasını kabul eder ve vadettiği karşılığı olan isteğini verir manasında ifade edilmiştir⁴⁹. Ayetteki “duasına” sözcüğü “isteğine” manasında kullanılmıştır.

6. Soru sormak: قَالُوا اذْغَلْنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ “Yine, “Bizim için rabbine dua et de onun nasıl bir şey olduğunu bize iyice açıklasın; çünkü bu sığır bize ayırt edilemez geldi.; inşallah doğrusunu buluruz”⁵⁰ dediler. Ayetin de bulunan “dua et” sözcüğünü “Rabbine sor da onun mahiyetini (buzağının özelliklerini) bize iyice açıklasınlar” sor manasını taşımaktadır.⁵¹

Kur’ân-ı Kerim’de ayrı ayrı ayetlerde “dua” sözcüğünün söz, ibadet, seslenmek, yardıma çağırmak, sormak, istemek, talep etmek gibi anlamlara gelmektedir. Bu da “dua” sözcüğünün anlam zenginliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca “dua” sözcüğünün Kur’ân-ı Kerim’deki anlamlarını sözcük anlamıyla karşılaştırdığımızda farklı bir anlam taşımamaktadır. Her ne anlama gelirse gelsin dua, kulun sadece Allah’a (cc) yönelerek maddi ve manevi ihtiyaçlarını ondan istemesidir.

1.2.2. Kur’ân’da Duâ İçerikli Bazı Kelimeler

Kur’ân-ı Kerim’de dua anlamı taşıyan bazı kavramlar bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmını zikretmek istiyoruz. Bunlar ibadet, salat, nidâ, kavî, tazarru,

⁴⁶ el-En’am 6/71.

⁴⁷ Muhammed Ali Es-Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, çev. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 3: 200.

⁴⁸ el-Bakara 2/186.

⁴⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 2/193.

⁵⁰ el-Bakara 2/70.

⁵¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/ 399.

suâl, istiâne, istiğâse, istiğfar, istiaze, tövbe gibi kavramların kendine has manaları olmakla beraber dua anlamı da taşımaktadır.

1. İbadet: İslam literatüründe genel anlamda ibadet, kulun Allah’a duyduğu sevgi ve muhabbetin sonucu O’nun rızasıyla örtüşen iradi davranışlardır. Kulun Allah’ın rızasını kazanmak için yapılan her davranış ibadet olarak ifade edildiği gibi kulun Allah’ın yanında derecesini de yükseltir.⁵²

“Rabbimiz buyurdu ki: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim, bana dua (ibadet) etmeğe tenezzül etmeyenler, aşağılık olarak cehenneme gireceklerdir.”⁵³ Ayette geçen “dua” kavramının “ibadet” manası taşıdığı gibi “ibadet” kavramının da “dua” manası taşıdığı görülür.⁵⁴

Sahabeden Nu’mân İbn Beşir, Hz. Peygamberin, “*Dua ibadettir*” dediğini, sonra da buna açıklama olarak yukardaki âyeti okuduğunu söylemiştir.⁵⁵

2. Salât: Sözlükte dua manasına gelen “salat” sözcüğü Kur’an’da genel olarak namaz manasında kullanılmakla birlikte “namaz” dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak anlamlarına da gelmektedir. Terim olarak, namaz ibadetindeki rükünleri fiili ve sözlü bir dua niteliği sunması salât sözcüğünün terim ve sözlük manası arasındaki bağlantıyı ifade etmektedir. Şu âyet bağlamında örnek sunabiliriz. “*Ve onlara dua et; çünkü senin duan, onlara huzûr ve sükûn verir.*”⁵⁶ “senin duan” diye tercüme edilen “صَلَوَاتُكَ” tamlaması Hz. Peygamber’e (sav) hitaben “senin onlar için duada bulunman, günahlarının bağışlanmasını istemen” manasında bulunan “salat” kelimesi “dua” manasında kullanılmıştır.⁵⁷

3. Nida: Lügatte sesi yükseltmek, sesin zuhuru; aşikâr olması ya da ortaya çıkması, çağırma manasındadır.⁵⁸ “Nida” sözcüğü, Kur’an’da dua manasında kullanılmıştır. Şu âyeti örnek verebiliriz. “(Ey Peygamberim!) Eyyûb’u da hatırla.

⁵² Ferhat Koca, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/ 240-247.

⁵³ el-Mü’min 40/60.

⁵⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili Meali*, 4/797.

⁵⁵ Ebû Dâvûd, “Salât”, 358.

⁵⁶ el-Tevbe 9/103.

⁵⁷ Celâl ed-Dîn el-Mahallî, *Celâleyn Tefsiri*, çev. Talha Alp, Orhan Encakar, Abdülkadir Yılmaz (İstanbul:Yasin Yayınevi, 2011), 2/410.; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 3/ 444. Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 3/555-557.

⁵⁸ İsfahâni, “Nida”, 1417.

Hani o Rabbine, Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen merhametlilerin en merhametlisin” ⁵⁹ diye Rabbine nida etti. *“Biz de nidası olan duasını kabul ettik”* ⁶⁰ Bu ayette geçen “nida” sözcüğü “dua” anlamında kullanılmıştır. ⁶¹

4.Tadarrü: Yalvarma, rica etme, dua etme, dileme, niyaz etme ve kulun dua ederken kendi yetersizliğini fark edip boyun bükerek Allah’ı yüceltip isteklerde bulunması anlamına gelen “tazarru” sözcüğü dua ile aynı anlamda kullanılmıştır. ⁶² Şu âyette olduğu gibi: *“Şübhesiz ki senden önceki ümmetlere de peygamberler gönderdik. Bize yalvarsınlar, dua etsinler diye onları darlık ve sıkıntı ile yakalayıp cezalandırdık.”* ⁶³

6. İstiğase: Tehlikeli veya sıkıntılı bir durumda kalan insanın bu durumdan kurtulmak için Allah’tan yardım istemesidir ⁶⁴. Kur’ân’da dua etmek manasında yer almıştır. Şu âyette olduğu gibi: *“Siz Rabbinizden yardım istiyordunuz, O da: “Ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım edeceğim” diye duanızı kabul buyurmuştu.”* ⁶⁵

7. İstiğfar: Allah’tan af ve mağfiret istemek, Allah’ın bağışlaması için ona dua ederek yalvarmaktır. Nuh Peygamberin, tebaasına olan hitabını örnek verebiliriz: *“Rabbinizden mağfiret dileyin, çünkü O çok bağışlayandır, dedim.”* ⁶⁶

8. İstiâze: Bela, musibet ve kazalardan Allah’a sığınma, ondan korunulmayı istemektir. ⁶⁷ Şu âyette olduğu gibi: *“Nuh; “Ey Rabbim! Ben bilmediğim bir şeyi istemiş olmaktan dolayı sana sığınırım. Sen beni bağışlamazsan, bana merhamet etmezsen, ben hüsrana uğrayanlardan olurum” diye niyazda bulundu.”* ⁶⁸

9.Tevbe: İnsanın, bilerek veya bilmeyerek yaptığı hata, kusur, büyük ve küçük günahlarından dolayı pişman olup bir daha aynı günahları yapmamaya karar

⁵⁹ el-Enbiyâ 21/83.

⁶⁰ el-Enbiyâ 21/84.

⁶¹ Mevlâna Seyyid Ebu’l-A’lâ Mevdûd’i, *Tefh’imu’l Kur’ân Meali*, çev. Durmuş Bulgur (Konya: Yediveren Kitap, 2004), 200; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 4/127.

⁶² Ahmet Nedim Serinsu, “Tazarru”, *Dini Terimler Sözlüğü* (Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 2009), 352.

⁶³ el-En’âm 6/42.

⁶⁴ Serinsu, “İstiğase”, 180.

⁶⁵ el-Enfâl 8/9.

⁶⁶ el-Nûh 71/10.

⁶⁷ Serinsu, “İstiâze”, 181.

⁶⁸ el-Hûd 11/47.

vererek vazgeçmesidir.⁶⁹ Tevbe eden kul, bu haliyle Allah’a dua edip yalvarıp yakarmış olur. Şu âyette olduğu gibi: “O’ndan mağfiret dileyin, sonra O’na tövbe edin! Çünkü Rabbim yakındır, duaları kabul edendir.”⁷⁰

Kur’ân-ı Kerim’de dua içerikli bulunan bu kelimeler, duanın anlamına zenginlik ve genişlik katmaktadır.

1.3. Dua’nın Önemi

İnsanın dağları aşan, yeryüzünü yararak yerin dibine ulaşması gibi olağan üstü bir kudreti yoktur. Bu sebeple dua, insan hayatında dengeyi koruyan, ruhunu tanıtan ve haddini bilmesine yardımcı olan bir yöneliştir. Bu yöneliş insanın hayatta karşılaştığı zorluklara karşı ona bir taraftan dayanma gücü verirken, diğer taraftan da ihtiyaçlarını gideren ve onu huzura kavuşturan bir yardımcının yanında olduğunu hissettirir. Dua, insanın yaratıcısıyla arasında gerçekleştirdiği bir köprü ve bir iletişim aracıdır. Bu yakınlığın oluşması için Allah (cc) kuluna önce kendini tanıtır. O’nu tanıma şerefine sahip olan kulda bu yüce varlığa içsel ve dışsal iletişime geçer. Böylece insan yalnızlık ve terk edilmişliği hissettirecek duygulardan uzaklaşır. Yerine samimiyet ve güven veren duygulara kavuşur.⁷¹

Dua etmenin sadece insana ve diğer canlılara mahsus olmadığını, cansız mahlukatın da dua ettiğini Allah’ı (cc) zikrettiği birçok ayette ifade edilmiştir. İşte bunlardan birinde: “*Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder. O’nu överek yüceltmeyen hiçbir şey yoktur; fakat siz onların bu tesbihini anlamazsınız.*”⁷² Buna göre kulun yaratılışı gereği yaratıcısını hatırlama O’na yönelme O’nu araması fitri bir oluşumdur. Bu oluşumla insan Allah’ı yüceltirken, kendisi de Allah’ın (cc) samimi ve ihlaslı kulları arasında yerini alır.

Allah Teâlâ, dua’nın önemini şöyle açıklar: “*De ki duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin*”⁷³ buyurarak kulun kıymetini Rabbine yapmış olduğu duası ortaya koymaktadır. Bir başka ayette “*Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış*

⁶⁹ Serinsu, “Tövbe”, 368.

⁷⁰ el-Hûd 11/61.

⁷¹ Cilacı, “Dua”, 2/539.

⁷² el-İsra 17/44; el-Rad 13/13; el-Hadid 57/1; el-Haşr 59/1.

⁷³ el-Furkan 25/77.

olarak cehenneme gireceklerdir!”⁷⁴ Burada geçen “Bana dua edin” emrini Taberî: “*Bana kulluk edin; ben de dualarınızı kabul edeyim, size rahmetimle muamelede bulunup sizleri bağışlayım*” şeklinde açıklamıştır.⁷⁵ Allah’a dua etmeyi kibirlerinden dolayı yerine getiremeyenler yerilmiştir. Sonlarının hor ve hakir olacağı haberi onlara verilmiştir.⁷⁶

Allah (cc) insanın nasıl mutlu olacağını, kendisine olan ihtiyacını ve arayışını şöyle haber vermiştir: “*Kullarım sana beni sordukları zaman bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu hâlde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler.*”⁷⁷ Bu ayetin tefsirini müfessir Elmalılı Hamdi Yazır, şöyle ifade etmiştir: “Dua’nın önemi için sadece bu ayet yeterlidir. Cenab-ı Allah, kitabında hem sorup hem cevabını zikretmiştir. Bunlardan biri olan da bu ayettir ki burada “kullarım sana benden sordukları zaman...” ayetin cevabında “Ben yakınım” buyrulmuş, vasıta kaldırılmıştır. Yakınlık duaya icabetle açıklanmıştır ki bunda çok büyük incelikler vardır. Cenâb-ı Allah, duada kulun kendisiyle kulu arasına hiçbir şeyin girmesini istemiyor. Kısaca: “Kulum, vasıtaya dua vaktinden başkasında muhtaç olabilirse de dua vaktinde benimle onun arasında vasıta yoktur.” Ayrıca “Ben yakınım” buyrulup “kullarım bana yakındır” buyurulmaması gayet manidardır. Çünkü kulun kul olması sebebiyle yokluğun merkezinde ve faniliğin en aşağısındadır. Bu durumda yakınlık kul tarafından değil Allah tarafındandır.”⁷⁸ Böylece kul, dua ederek Allah’ın (cc) kendisine yakın olmasının izzet ve ikramını yaşar.

Hz. Muhammed (sav) hayatında ve uygulamalarında duanın önemini şu hadislerle açıklamaktadır: “Dua, ibadetin özüdür.”⁷⁹ Bir başka hadis-i şerifte ise “İbadet duadan ibarettir”⁸⁰ buyurmuştur. Dua ibadet hükmündedir. İnsan hayatında

⁷⁴ el-Mü’min 40/60.

⁷⁵ Taberî, *Camîu’l-Beyân*, 7/231.

⁷⁶ Kadı Nasîrüddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed Eş-Şirâzi- Beydavî, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil Beydavi Tefsiri*, Thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar’aşlî, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l- ‘Arabî, 1418).

⁷⁷ el-Bakara 2/186.

⁷⁸ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1/744.

⁷⁹ Tirmizî, “De’avat”, 1.

⁸⁰ Ebû Dâvûd, “Vitir”, 23/1479.

ibadete verdiği önem kadar dua sahibi, duaya önem verdiği kadarda ibadet sahibidir.⁸¹

Fransız yazar Alaxis Carrel “La Priere (Dua) adlı kitabında duanın önemini şöyle izah etmiştir: “Dua, ilâhî yardımın gelmesi için başvurulmuş genel bir ruhi mekanizmadır. İnsanın yaratıcısına doğru yaklaşma isteğini ifade eder. Bu yönüyle dua, insan zihninin maddî olmayan âleme doğru çekilmesi, ruhun Allah’a (cc) doğru yükselişi, hayat denilen mucizeyi yaratan varlığa karşı aşk ve tapınma ifadesidir; her şeyi yaratan, en üstün kemal, kudret, kuvvet ve güzellik kaynağı, herkesin kurtarıcısı olan görülmez bir varlıkla münasebet geçmek için yapılan bir gayrettir.”⁸²

Dua, mekân, coğrafya, topluluk ayırt etmeksizin insanoğlunun en yoğunlaştığı manevi bir oluşumdur. Bu oluşum insana kul olmanın getirdiği yüklerini taşımada yalnız olmadığını Allah’ın (cc) onun yardımcısı olduğunu hatırlatır. Her bir duası, kul olarak Allah’ın yanında yükselişine, ihtiyaçlarına ulaşmasına ve kaygılarının giderilmesine bir sebeptir. Dualarını sadece sözcüklerle ortaya koyduğu bir eylem olarak sınırlandırmaz. Davranışlarıyla dualarına ters düşmemeye çalışır. Böylece insanın dualarındaki samimiyeti ve sürekliliği onun yaratılmışlar içerisindeki eşrefi mahlukat olma özelliğinin devamını sağlar.

⁸¹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 745.

⁸² Alexis Carrel, *Dua*, Çev. Kerim Güney, (İstanbul: Bir Yayınları, 1983), 6.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'ÂN-I KERİM'DE GEÇEN PEYGAMBER DUALARI VE OLUŞUM NEDENLERİ

Allah Teâlâ insana, yaratılmışlar içerisinde üstünlük ve kıymet bahşetmiştir. Bu kıymet ve üstünlük ona dünya yaşamında yerine getirmesi gereken sorumluluk yüklemiştir. İnsan, bu sorumluluğu kimi zaman uygun bir şekilde yerine getirirken, bazen de terk etmiştir.

Yaratanla yaratılan arasındaki uzaklık insanlığın rahmetten uzak kalmasına, günah bataklığına saplanıp kendini unutmaya sebep olur. Yeryüzü tevhit inancından uzak, kötülüğün sınır tanımadığı, hak ve adaletin kaybolduğu bir coğrafyaya dönüşür. Yeniden yeryüzünün tevhit inancına, kötülüğün yerine iyiliğin, zulmün yerine hak ve adaletin gerçekleşmesi için Allah (cc) yeryüzüne peygamberler göndermiştir.

Allah'ın (cc) rahmet ve merhametinin temsilcisi olarak yeryüzünde görevlendirilen peygamberler ilahi görevlerini yerine getirirken zaman zaman sıkıntı, saldırı ve baskılara maruz kaldılar. Bütün bu engelleri aşmak için önce fiili dua olan mücadeleyle hakkın bildirdiğini bildirmeye çalıştılar. Fiili dua'nın yetersiz kaldığında, Allah'a ve peygamberine karşı haddi aşan kavimlerine karşı Allah'tan (cc) hem kendilerine hem de kendisine inananlara yardım etmesi için dua ettiler. Peygamberlerin birçoğu dualarında kavimlerinin hidayete ermelerini istemişler, fakat Hz. Nuh, Hz. Musa ve Hûd, (as) ise kavimlerine bedduada bulunmuşlardır.

Allah'ın (cc) peygamberleri, yapmış oldukları fiili ve kavli dualarıyla kavimlerinin içinde bulunan cefanın sefaya, zulmün adalete, küfrün hidayete dönüşmesini arzulamışlardır. Kıyamete kadar insanlığa dünyevi ve uhrevi kalıcı mutluluğu ve huzuru sunacak mesajları olan dualarını miras bırakmışlardır.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah (cc) “*Her millet için mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur.*”⁸³ buyurarak her millete peygamber gönderildiği haberini vermiştir. Kur'ân-ı Kerim'de, insanoğluna rahmet ve merhamet olgusunun ifadesi olarak gönderilen peygamberlerden yirmi beş tanesinin ismi zikredilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), bu sayıyı yüz yirmi dört bin olarak bildirmiştir.⁸⁴ Kur'ân-ı Kerim'de bahsedilen bu peygamberlerden on sekiz tanesinin duasının bulunduğu bilinmektedir. Bu peygamberler şunlardır:

Hiz. Âdem, Hiz. Nuh, Hiz. Hûd, Hiz. İbrahim, Hiz. İsmail, Hiz. Lut, Hiz. Yakup, Hiz. Yûsuf, Hiz. Eyyûb, Hiz. Şuayb, Hiz. Musa, Hiz. Harun, Hiz. Yunus, Hiz. Davud, Hiz. Süleyman, Hiz. Zekeriyya, Hiz. İsâ ve Hiz. Muhammed (s.a.v.), Hiz. İdris, Hiz. İshak, Hiz. Salih, Hiz. Zülkif, Hiz. İlyas, Hiz. Elyasa, Hiz. Lokman, Hiz. Üzeyr, Hiz. Zülkarneyn ve Hiz. Yahya'nın adları Kur'ân-ı Kerim'de geçmesine rağmen duaları yer almamaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de adlarıyla beraber duaları geçen bu peygamberlerin kısaca hayatlarını, yaşadıkları sosyal çevrelerini, uğradıkları sıkıntıları ve bu sıkıntılardan kurtulmak için yapmış oldukları fiili ve kavli dualarının hikmet ve hakikatini Kur'ân ayetleri bağlamında açıklamaya çalışacağız.

2.1. Hiz. Âdem'in Duası ve Oluşum Nedenleri

İslami kaynaklarda insanlığın atası olması nedeniyle Hiz. Âdem, “ebu'l-beşer” olarak isimlendirilmektedir. Sözcüğün hangi lisanadan geldiği hangi kökten türettiği noktasında farklı söylemler bulunmaktadır. Hiz. Âdem'e bu ismin verilmesi yerin yüzeyindeki topraktan yaratılmış olması sebebiyledir.⁸⁵ Bu ismin bir başka verilme sebebi yaratılması tamamlandıktan sonra Allah'ın ona ruhunu üflemesidir.⁸⁶ Üflenen bu ruh onu güzelleştirip hoş bir hale getirmiştir.⁸⁷

⁸³ el-Fâtır 35/24.

⁸⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbeleş-Şeybânî el-Mervezî, *El-Müsned*, çev. Zekeriya Yıldız (İstanbul: Ocak Yayınları, 2013), 265-266.

⁸⁵ Süleyman Hayri Bolay, “Âdem”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1/259.

⁸⁶ el-Hicr 15/29.

⁸⁷ Isfahâni, “Âdeme”, 1/121.

Âdem ismi Kur'ân'da yirmi beş âyette zikredilmektedir. Bunların yedisi ("ben-î Âdem") ("Âdemoğlu") olarak zikredilmektedir.⁸⁸ Kur'ân-ı Kerim, Hz. Âdem'i ilk insan olduğu gibi peygamberlerin de ilki olduğunu haber vermektedir.⁸⁹ Hz. Âdem'in yaratılışıyla ilgili ayetlerde onun topraktan,⁹⁰ süzme çamurdan,⁹¹ cıvık çamurdan,⁹² süzülen bir özden,⁹³ kuru çamur ve şekillenmiş balçıktan⁹⁴ yaratıldığını haber vermektedir.

Hz. Âdem kıssası Kur'ân-ı Kerim'de muhtelif kıssalarda yer almaktadır. Allah Teâlâ Bakara Suresi 30. ayette: "Hani rabbın meleklere, *"Ben yeryüzünde halife yaratacağım"* demişti. Onlar, *"Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?"* dediler. Allah *"Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim"*⁹⁵ buyurarak Hz. Adem'in yaratılış sürecinden haber vermiştir. Bu ayette insanın yaratılmasından ziyade ona verilen özellikler ve sorumluluklarına değinilmiştir. Bu sorumlulukların en önemlilerinden biri de hilafet özelliğidir. Hilafet, "Bir kimsenin diğerinin yerini alması, onu temsil etmesi, onun salâhiyetini kullanmasıdır."⁹⁶ İşte insan da Allah'ın yeryüzünde ilâhi iradesini temsil etmek için yaratıldı. İlâhi hükümler yerini getirme sorumluluğu verildi.⁹⁷ Bu sorumluluk Hz. Adem'in yeryüzünde Allah'ın (cc) dininin yaşanmasına çalışmayı ve kul olmanın bilinciyle ibadet etmeyi getirmiştir.

Âdem'in yaratılmasına kaygılanan meleklerle cevaben Allah, (cc) Âdem'e eşyanın ismini öğretip, onların hakikatini idrak edebilecek bir kabiliyet verdi. Bu durum onu meleklerden üstün bir konuma getirdi. Allah Teâlâ, meleklerden Âdem'e secde etmelerini istedi. Bu durumu Kur'ân-ı Kerim şöyle haber verir: *"Meleklerle, "Adem'e secde edin" dediğimizde iblis dışındakiler derhal secde ettiler; o direndi,*

⁸⁸ Sevgi Tütün, *Kur'ân'da Peygamber Aileleri* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012), 89.

⁸⁹ Özsoy - Güler, *Sistemantik Kur'an Fihristi*, 704.

⁹⁰ el-Âl-i İmrân, 3/59.

⁹¹ el-Âraf 7/12; İsrâ 17/61; Mü'minun 23/12; Secde 32/17; Sad 38/76.

⁹² el-Saffat 37/11.

⁹³ el-Mü'minûn 23/12.

⁹⁴ el-Hicr 15/26; Rahman 55/14.

⁹⁵ el-Bakara 2/30.

⁹⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 1/100-104.

⁹⁷ Sıtkı Kaya, *Hz. Âdem, Hz. el-Nuh Hz. el-İbrâhîm Kıssalarında Aile*, (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 27.

*büyüklendi ve kafirlerden oldu.*⁹⁸ Bu ayette Allah'ın dışında bir başkası için istenen secde yüceltme ve selamlama anlamı taşır. Adem'in yücelmesine ve selamlanmasına sebep olan bu secde emri, Allah'ın (cc) Âdem'e verdiği kıymet ve değeri ifade eder.⁹⁹

İblisin Âdem'e secde etmeme sebebi onun topraktan kendisinin ise ateşten yaratılmış olması kendisinin Hz. Âdem'den daha değerli olduğu düşüncesi idi.¹⁰⁰ İşte bu düşüncesinin oluşturduğu kibri cennetten çıkarılmasına sebep oldu. *“Allah, (cc) şöyle buyurdu: “Öyle ise in oradan! Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Artık sen aşağılıklardansın!”*¹⁰¹ Her mütekebbir gibi iblis de kibrinden dolayı Allah'ın (cc) gazabına uğrar.

İblis, düştüğü bu durumun tek müsebbibi olarak Âdem'i görür, kibrinin verdiği zararla yüzleşmez. Âdem'i zelil duruma düşürmeyi ister ve Allah'a (cc) şöyle seslenir: *“Bundan böyle benim sapmama izin vermene karşılık, ant içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım.”*¹⁰² Âdem ve zürriyetinin, önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından vesvese vererek günaha davet edeceğini, birçoğunu da doğru yol üzere göremeyeceksin der.¹⁰³ İblis devamında: *“Âdem oğullarına hak ve batıl olan her yönden sokulacağım. Onları ahiretleri hakkında şüpheyi düşüreğim. Dünyayı kendilerine süslü göstereceğim. İyiliklerden nefret ettireceğim, Kötülülere teşvik edeceğim. Sen de onların çoğunu nimetlerine karşı sana şükredenlerden ve seni birleyenler olarak bulamayacaksın”*¹⁰⁴ Böylece kıyamete kadar devam edecek ve birçok günahın da temel sebebi olan iblis'in insana olan düşmanlığı başlamış olur.

Hz. Âdem yaratıldıktan sonra sükûnet bulsun diye¹⁰⁵ Allah (cc) eşini yaratır ve cennete koyar. *“Buyuruldu ki: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşip dilediklerinizden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden*

⁹⁸ el-Bakara 2/34.

⁹⁹ Hasan Keskin, “Kur'an'da Meleklerin Hz. Âdem'e Secdesinin Yorumu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2002), 123.

¹⁰⁰ el-A'râf 7/12.

¹⁰¹ el-A'râf 7/13.

¹⁰² el-A'râf 7/16.

¹⁰³ el-A'râf 7/17.

¹⁰⁴ Cerîr, *Taberî Tefsiri*, 4/ 22-23.

¹⁰⁵ el-A'râf 7/189.

olursunuz.”¹⁰⁶ Allah (cc.) cennet denilen bu mekân da Âdem’in kendisini kontrol etmesini ister. Emrettiği bu yasakla, cennetten çıkarılma sebebi olarak Hz. Âdem’i gören şeytana ve onun vesveselerine dikkat etmesi gerektiği noktasında bir uyarıydı. Âdem’in ebedi yaşama tutkusunu bilen şeytan, iyiliğinizi isteyenlerdenim demesi, bir de Allah (cc) adına yemin etmesi Âdem ve eşinin hoşuna gider. Allah’a (cc) vermiş oldukları sözü unuturlar.¹⁰⁷ Şeytanın tuzağına düşerler ve yasak ağacın meyvesini yerler. Yasak ağacın meyvesini yiyen Âdem ve eşi cennetten çıkarılır.¹⁰⁸ Bu durumu Kur’ân-ı Kerim şöyle açıklar:

*“Şeytan oradan onların ayağını kaydırdı da bulundukları yerden onları çıkardı. Biz de “Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için yeryüzünde kalacak bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır” dedik.”*¹⁰⁹ Hz. Âdem ve eşinin cennetten çıkarılmalarına sebep olan hatalarını anlayıp Allah’a (cc) şöyle münacatta bulundular:

*“Ey Rabbimiz, kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmet etmezsen, mutlaka zarara uğrayanlardan olacağız.”*¹¹⁰ Allah (cc) de yapmış oldukları dualarını ve tövbelerini kabul edip onları bağışladı. Bu yalvarış kelimelerini Hz. Âdem’e Allah’ın (cc) öğrettiğine dair bilgiyi Bakara Süresinin 37. Ayeti vermektedir. Ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Âdem Rabbinden birtakım kelimeler aldı (Tevbe etti) bunun üzerine (Allah) Onun tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyendir.”*¹¹¹

Âdem, hatasını iblis gibi bir başkasına yüklemeyip hatasını kabul eder. Allah Teâlâ’dan af talebinde bulunur. Yüce Yaratıcısı da affını kabul eder. Ona affedilmenin yol ve yöntemi öğretir. Bu da gösteriyor ki kulun günahından sonra hatasını kabul etmesi, duyduğu pişmanlık ve nedametle af dileyip affedilenlerden olması yükseliş basamaklarının merdivenidir.

Hz. Âdem, tövbesi sebebiyle yaptığı duası sonucu beş şeyle bahtiyar oldu. Hatasını kabul etmeyi, tövbe etmeyi, hatasından pişmanlık duymayı, nefsinin

¹⁰⁶ el-A’râf 7/19.

¹⁰⁷ el-Tâhâ 20/115.

¹⁰⁸ el-A’râf 20-21.

¹⁰⁹ el-Bakara 2/36.

¹¹⁰ el-A’râf 7/23.

¹¹¹ el-Bakara 2/37.

kötülemeyi, rahmetten ümit kesmeme gücüne ulaştı. İblis de beş şeyle bedbaht oldu. Günahını kabul etmedi, pişmanlık duymadı, kendini kınamayıp azgınlığını Allah'a bağladı ve rahmetten ümidini kesti.”¹¹² Bu da bizlere gösteriyor ki her işlenen günahın sonun da kulun inanç boyutuna göre iki yol oluşmaktadır. Biri affedilmeyi temizlenmeyi ve günahlarının tekrarını getirmezken diğeri de kibir bataklığında kirlenmeyi ve günahlarının devamını getirmektedir.

Allah, (cc) Hz. Âdem ve eşine cennet nimetlerinin hoşnutluğunda dikkat etmesi gereken bir yasak alan belirlemesi, kulunun kendisine duyduğu ihlas ve samimiyetini görmek istemiştir. Olurda kul, unutup da bir günah işlediğinde de kurtuluşu Allah'ın bağışlamasın da ve merhamet kapısın da aramasını istemiştir. Bu kapının anahtarının da dua yerine geçen tövbesinin olduğunu Hz. Âdem'in yapmış olduğu duasının ortaya koymaktadır.

2.2. Hz. Nuh'un Duası ve Oluşum Nedenleri

Kur'ân-ı Kerim'de, yirmi sekiz sûrede Hz. Nuh hakkında bilgi verilmiştir. Kırk üç yerde de ismi geçmektedir. Bazı sûrelerde kısa ve öz tutulmuş, bazı sûrelerde detaya inilmiştir. Bunlar A'râf, Hud, Mü'minun, Şu'ara, ve Kamer sûreleridir. En geniş ise Hûd ve Kur'an'ın yetmiş birinci sûresi olan ve onun adıyla anılan Nuh sûresidir. Surenin tamamı onun tevhit mücadelesini anlatır. Kavminin cezalandırıldığı tufan olayıyla da Nuh tufanı şeklinde de bahsedilir. İslâm geleneğinde ve Şia'da Allah'ın tufandan kurtarması sebebiyle “Neciyullah” sıfatıyla da anılır.¹¹³ İnsanlığında ikinci atası olarak ifade edilen¹¹⁴ Hz. Nuh'un soy ağacı İslâmi kaynaklarda da Tevratta'ki gibi Nûb b. Lamek b. Metuşelah b. Kaynan (Kan'ân) b. Enoş b. Şis (Şit) b. Âdem şeklinde yer almaktadır.¹¹⁵

Hz. Nuh'un kavminden önceki insanlar, iman ve istikamet üzere olmak için gereken gayreti gösteriyorlardı.¹¹⁶ İçlerinden bazısı güzel ahlakları ve hoş sohbetleriyle insanların gönüllerini kazanmışlardı. Her canlı gibi bu salih kullarda

¹¹² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/30-31.

¹¹³ Ömer Faruk Harman, “Nuh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/226.

¹¹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 5/254-255.

¹¹⁵ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 1: 87.

¹¹⁶ Muhammed Ali Sabuni, *Peygamberler Tarihi*, çev: Hanifi Akın (İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003), 132.

ahiret alemine göç ettiler. Bunların ayrılığı insanlar üzerinde derin bir üzüntüye sebep oldu.¹¹⁷

Zaman geçtikçe özlem ve ihtiyaçları dahada belirginleşince, şeytan: “Bu kıymetli âlimlerimiz zamanla unutulacağı ve nasihatlerinin etkisinin kaybolacağı endişesi bizi de endişelendiriyor. Onların yaşarken bulundukları yerlere birer hatırlatıcı heykellerini ve bir küçüğünü de evlerinize yapıp koyarsanız böylece hem unutulmamış hem de özlemlerinizi gidermiş olursunuz” der. İyi niyetli görünen bu fikir herkes tarafından kabul görür. Kısa zamanda heykeller yapılır. Zamanla heykelleri yapanlar ölüp gidince bu heykellerin de yapılma sebebi de kaybolup gider. Bu bilinmezlik durumu insanları putların önünde ibadet etmeye taşır. Böylece Hz. Nuh zamanında ilk defa puta tapma gerçekleşir.¹¹⁸ Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim’de tevhit inancından uzaklaşan bu kavmin taptıkları putların bazılarına dikkat çekerek “*Ved, Yagus, Yeuk ve Nesr*”¹¹⁹ şeklinde isimlerinden bahsetmiştir.

Allah Teâlâ, Hz. Nuh’un putperest olup haddi aşan kavmini cezalandırmadan önce, bir beldeye peygamber aracılığıyla hakkı duyurmadıkça, o beldenin insanlarını helâk etmeyeceğine dair verilmiş sözü sebebiyle onlara: “*Doğrusu biz Nuh’u kendi toplumuna korkunç bir azap gelmeden önce onları uyar.*” *Diye elçi gönderdik. Şöyle dedi: Ey kavmim! Şübhesiz ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.*¹²⁰ Hz. Nuh’u peygamber olarak gönderir. Hz. Nuh’un “Ey kavmim” diye söze başlaması, kavmini sahiplenmesi, onlara karşı şefkatli ve hassas olduğunu ifade eder. Hz. Nuh, “davetim sadece sizlerin iyiliğini istemek, kötü durumlarınızdan da kurtulmanız içindir.” diye yaklaşması merhamet, şefkat ve nezaket sahibi olduğunu ve bir davetçide bulunması gereken bir unsur olduğunu ifade eder.¹²¹

Hz. Nuh, kavmine hakkı anlatmak için önce gizli davetle başlar. Daha sonra da açık davete başladığında kavmi Hz. Nuh’u dinlememek için parmaklarıyla

¹¹⁷ İsmail Çakan - N. Mehmed Solmaz, *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 52.

¹¹⁸ Cerîr, *Taberî Tefsiri*, 8: 440, Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meâl ve Tefsiri*, 5: 467; Süleyman Mollaoğlu, “Nuh (a.s.) Kıssası”, *Kur’ân Mesajı İlmî Araştırmaları Dergisi* 7 (1998), 58.

¹¹⁹ el-Nuh 71/23.

¹²⁰ el-Nuh 71/1-2.

¹²¹ Hasan Keskin, “Sure İç Bütünlüğü Açısından Nuh Suresinin İncelenmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/2, (2009), 92.

kulaklarını tıkar; yüzünü görmemek için elbiseleriyle de başlarını kapatırlar.¹²² Kavmi bu tavırlarıyla Hz. Nuh'un umudunu kırmak, rencide edici sözler sarf ederek onu ye'se koymak isterler. İçlerinden bazıları ise kaba kuvvete kadar başvurur.¹²³ Hz. Nuh, ise kendisine yapılan bütün bu olumsuz davranışlara aldırış etmeden *“Ben, sizleri Allah'ın azabından korkutan bir peygamberim. Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Yoksa sizi mahvü perişan edecek olan acıklı bir günün azabından cidden endişe ediyorum”*¹²⁴ diyerek uyarılarına devam eder. Her durumda kavmine onların iyiliğini isteyen bir peygamber olduğunu söylemeye devam etmesine rağmen, kavminin ileri gelenleri Hz. Nuh'un, mal ve servet sahibi olmak için böyle bir yola başvurduğunu düşünürler. Oysa Hz. Nuh kendilerinden bir şey istemediğini ücretinin sadece Allah'a ait olduğunu söyler.¹²⁵ Nitekim Hz. Nuh ne söylerse söylesin küfür ehli olan kavmi, küfründe sabit olduğu sürece söylenenler karşısında kör ve sağır kesilmekteydi.

Hz. Nuh'un, müşrik topluluğunun ileri gelenlerinin ilahi davete sıcak bakmama sebeplerinden biri de nefislerinde yakalandıkları kibirleriydi. Bu hastalık onları nefislerini ilahlaştırmaya götüren yolun ilk taşı olur.¹²⁶ Kendilerinden başka kimseyi beğenemezler. Hz. Nuh'un ise kendileriyle baş başa görüşebilmesi için o fakir müslümanları yanından kovmasını isterler.¹²⁷ Bütün bunları Kur'an-ı Kerim şöyle haber verir:

*“Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Sana sığ görüşlü ayak takımımızdan başkasının uyduğunu da görmüyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de kabul etmiyoruz, bilâkis sizin yalancı olduğunuz kanaatini taşıyoruz”*¹²⁸ dediler.

Hz. Nuh, söylediklerini ne kadar ispatlayıcı mucizelerle desteklese de kavmi onu yalancılıkla itham etmenin yanında, *“sana mı inanacağız,”*¹²⁹ diyerek alaya alarak, *“Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı başımıza*

¹²² el-Nuh 71/5-7.

¹²³ el-Kamer 54/9.

¹²⁴ el-Hûd 28-29.

¹²⁵ el-Şuarâ 26/105-180.

¹²⁶ Emine Gürsoy Naskali, *Nuh Kitabı* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013), 35.

¹²⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 5/166.

¹²⁸ el-Hûd 11/27.

¹²⁹ el-Şuâra 26/111.

getir!”¹³⁰ diyerek hadsizliklerini, ortaya koyarlar. Bununla da yetinmeyip “*Ey Nuh! Eğer bu işe son vermezsen şüphesiz taşlanacaklardan olacaksın,*”¹³¹ diye de tehdit ederler.

Hız. Nuh azim ve sabır dolu davetinin yanında kavminin ileri gelenleri ise saygınlık ve hakimiyetlerini devam ettirmek için meşru olmayan her yolu ve söylemi mübah sayıyorlardı. Hız. Nuh’u, delilikle suçlamanın yanında bir de Allah (cc) eğer bir peygamber gönderecek olsaydı, bu bir insan değil bir melek olurdu diyorlardı.¹³² İnsan bir kere imana kalbini kapatmaya görsün, kalbi ve dili sadece inkâr için çalışıyordu.

Hız. Nuh adına şartlar her geçen gün zorlaşmasına rağmen susturamadıklarını gören kavminin ileri gelenleri onu ölümle korkutmaya çalışır.¹³³ Fakat Hız. Nuh, asla vaz geçmez. Dokuz asra varan tebliğine¹³⁴ devam eder. Ancak kendisine çok az kişi inanır.¹³⁵ Fakat Hız. Nuh azim ve sabırla görevlendirildiği dini tebliğ etmekten vazgeçmez.

Küfür ehli kavim, atalarının yoluna olan bağlılıklarının saplantısıyla küfürlerinde ısrarcı olduklarını sürekli tekrar ederler.¹³⁶ Hız. Nuh’u yalanlamak için her baba, çocuğunun elinden tutar, Hız. Nuh’un yanına götürür ve şöyle der: “Oğlum, derdi bu kimse yalancı ve sihirbazdır. Söylediği sözlerle inanma. Ben ölür, sen kalırsan sende kendi çocuklarına söyle!”¹³⁷ Diyerek nefret ve küfürlerini nesillerine miras bırakırlar.

Hız. Nuh sadece kavmiyle değil, İnançsızların yanında yer alıp iki yüzlü davranıp kendisini mecnun diye itham eden karısının ihanetiyle de uğraşır. Gün geçmez ki hanımı hakkındaki söylemler bitmez. Sabrını ve soğukkanlılığını korumaya çalışan Hız. Nuh karısından bunlar için açıklama ister ve şu cevabı alır. “Biz bir avuç insanız, azgınlık, yeryüzünü karıncalar misali sardılar. Ben de seni savunursam, gelip bize saldırıp öldürürler. İş i idare ediyorum. Kalbim başka dilim

¹³⁰ el-Hûd 11/32.

¹³¹ el-Şuâra 26/116.

¹³² el- Mü’minûn 23/24-25.

¹³³ el-Şuarâ 26/116.

¹³⁴ el-Ankebût 29/14.

¹³⁵ el-Hûd 11/40.

¹³⁶ el-Nuh 71/21.

¹³⁷ Cerîr, *Tarih-i Taberî*, 1: 138.

başka”¹³⁸ der. Küfür ehliyle beraber olduğunu ortaya koyar. Bununla da yetinmeyip oğullarını da Hz. Nuh’a muhalif olarak yetiştirmekten de geri kalmaz. Oğullarından Yam (Kenan) Annesi Vaile’nin ve inançsız kavminin önde gelenlerin telkiniyle şirkin ve günahın bataklığına saplanır.

Hz. Nuh bütün bu olumsuz duruma rağmen kavmini uyarmaktan ve başlarına gelecek bir musibetten korktuğunu söylemesine rağmen kavmi ise onu taş a tutar ve ölümle tehdit ederler. Artık Allah’a (cc) sığınmaktan başka çaresi ve umudu kalmayan Hz. Nuh Rabbine:

*“Zalimlerin helakin den başka bir şeylerini arttırma,”*¹³⁹ *“Ben artık mağlubum! Benim intikamımı al,”*¹⁴⁰ *“Benimle onlar arasındaki hükmü sen ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar”*¹⁴¹ diyerek rabbinden hakkın ve batılın ayrılması için yardım ister.

Hz. Nuh’u kaygılandıran durumlardan biri de kavminin inkâr ve küfrünün artmasıyla hak dinin kaybolacağı kaygısıydı. Allah Teâlâ’nın: *“Kavminden iman edenlerden başkası (sana) asla inanmayacaktır. O halde işleye geldikleri şeyden tasalanma”*¹⁴² buyurarak, kavminin hepsinin iman etmesini çok isteyen Hz. Nuh’a bu isteğinin gerçekleşmeyeceğini, kendisine iman edenler dışında hiç kimsenin iman etmeyeceğini bildirir. Cenab-ı Hak *“O halde işleye geldikleri şeyden tasalanma”* buyurur. Bundan dolayı üzülmeye ve bunu da bir zillet sanma. Zira, kendisine inananların sayısı az olsa dahi din her daim azizdir. Kendisine inanmayanların sayısı çok olsa da batıl her daim zelil ve hakirdir.¹⁴³

Tebliğ görevinde sona geldiğinin haberini alan Hz. Nuh, Rabbine: *“Sen bırakırsan kullarını saptırırlar; ahlaksız ve inkarcıdan başkasını da yetiştirmezler.”* Diye seslenişinden sonra *“Rabbim! Sen bu zalimlerin şaşkınlığını arttır. Rabbim! Yeryüzünde hiçbir inkârcıyı bırakma.”*¹⁴⁴ Diye kavmine beddua etmiştir.¹⁴⁵ Hz.

¹³⁸ Ahmet Lütfi Akıncı, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Bahar Yayınları, 2006), 419.

¹³⁹ el-Nuh 71/28.

¹⁴⁰ el-Kamer 56/10.

¹⁴¹ el-Şuarâ 26/18.

¹⁴² el-Hûd 11/36.

¹⁴³ Râzî, *Tefsîr-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, 13/15.

¹⁴⁴ el-Nuh 71/26-27.

¹⁴⁵ Süleyman Mollaibrâhimoğlu, “Hz. Nuh Kıssası”, *İlmi Araştırmalar Dergisi* 7 (1998), 61.

Nuh'un duasının kabul edilmesiyle,¹⁴⁶ inananların kurtulacağı, inkarcıların da sonunun geldiği kesinleşir. Artık bir peygamber olarak bildirme görevi son bulur. Konuşma süreci tamamlanır.¹⁴⁷ Tufan için geri sayım başlar.¹⁴⁸ Rabbisin den yardım isteyen Hz. Nuh'a Allah'ın (cc) cevabı şöyle olur:

*“Gözlerimizin önünde (denetimimizde) ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap!”*¹⁴⁹ İlahî emri alan Hz. Nuh gemiyi ıssız bir çölde, sudan uzak bir yerde inşa etmeye başlar.¹⁵⁰ Geminin yapımını gören inkârcı kavim Hz. Nuh ile dalga geçip gülerek,¹⁵¹ Hz. Nuh'a şöyle seslenirler: Ey Nuh! Sen dün peygamberdin, bugün de bir marangoz mu oldun!¹⁵² Ne yapıyorsun sen? Hz. Nuh: “Gemi yapıyorum!” deyince: “Demek, karada gemi yapıyorsun ha! Gemiye karada nasıl yüzdüreceksin?” Birbirlerine bakıp “Bakmıyor musunuz şu deliye, “Hani ya su nerede! Diyerek, alay ederler.¹⁵³ Bu durum karşısında Hz. Nuh onlara *“bizimle alay ediyorsunuz ama alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz; alçaltıcı, rezil edici azabın kime geleceğini ve kime sürekli azabın ineceğini göreceksiniz”*¹⁵⁴ şeklinde karşılık verir. Kavminin bütün engellemelerine rağmen Hz. Nuh gemiyi vahyin bildirimiyle tamamlayıp yolculuğa hazır hale getirir. Adeta bu gemi hayatta kalmanın kurtuluşu, kıyamete kadar gelecek ademoğlunun düşünüp ibret alması ve bulundukları asrın kurtuluş gemisini inşa etmeleri için yapılır.¹⁵⁵

*“Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nuh'a dedik ki: “Her türden (hayvan) birer çift ile-daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye bindir!” Zaten onunla pek azı iman etmişti.*¹⁵⁶ Hz. Nuh geminin yapımını tamamlayınca beklenen azabın gelmekte olduğuna dair belirtiler

¹⁴⁶ el-Sâffât 37/75.

¹⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 12: 393.

¹⁴⁸ Mollaibrâhimoğlu, “Hz. Nuh Kıssası”, 61.

¹⁴⁹ el-Hûd 11/37.

¹⁵⁰ Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *El Keşşâf'an Hakâ'iki Ğavâmid'i't-Tenzil Ve'uyûni'l-Ekâvil Fi Vucûhi't-Te'vîl*, trc. Adil Bebek, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 3/398.

¹⁵¹ el-Hûd 11/38.

¹⁵² Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, trc. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 3/90.

¹⁵³ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/95.

¹⁵⁴ el-Hûd 11/38-39.

¹⁵⁵ Mollaibrâhimoğlu, “Hz. Nuh Kıssası”, 63.

¹⁵⁶ el-Hûd 11/40.

kendini göstermeye başlar. Yerin ve göklerin kapıları açılır; yerden ve gökten sular boşalmaya başlar. Bu durum Kamer Suresin de şöyle bahsedilir:

*“Derken, göğün kapılarını bardaktan boşanırcasına inen bir yağmura açtık. Yerden de sular fışkırttık; derken sular önceden belirlenmiş bir iş için birleşti.”*¹⁵⁷ Allah’ın (cc) emriyle Hz. Nuh gemiye hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere birer çift, İnkırları sebebiyle boğulmayı hak edenler dışında kalan ailesini ve iman edenlere.¹⁵⁸

“Gemiye binin! Yüzerken de dururken de Allah’ın adını anın. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir” der.¹⁵⁹

Yol alması da demir alması da Allah’ın (cc) ismiyle deyip ilahi bir şifre olan besmeleyle yolculuğuna başlayan gemi yüce Allah’ın gözetimi ve korumasındaydı. Azgın dağ misali dalgalarla ve Tufan’ın büyüklüğü ve dehşeti karşısında insanın elinden ne gelebilirdi ki? Peygamberinin duasını kabul eden o rahmani güç harekete geçip onu ve onları boğulmaktan kurtarıp, onurlandırıyor.¹⁶⁰

Hz. Nuh dağ misali dalgalar arasında yol alırken kenarda duran oğluna, *“Yavrum bizimle gemiye bin; kafirler arasında kalma,”* diye seslenmiştir. Oğlu, *“Beni sulardan koruyacak bir dağa sığınacağım,”* demişti. Bir baba şefkatiyle O’na, *“Bugün seni Allah’ın emrinden kurtaracak hiçbir güç yoktur. Sadece onun merhamet ettikleri kurtulabilir,”* der. Bu sırada aralarına bir dalga girer ve oğlu da boğulanlar listesine katılır.¹⁶¹ Bu listede yalnız değildi. Annesi de küfrü seçip boğulanlardandı.¹⁶² Peygamber eşi ve oğlu olmak ilâhi kurtuluşa ulaşmak için yeterli olmadı.

Tufan, Allah’ın takdir ettiği sürece devam eder. Başlamasına izin veren ilâhî emir, bu sefer tufanın bitmesi noktasında verir: *“Ey toprak Suyunu yut! Ey gök! Sen de tut!”* denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu, gemi Cudi’nin üzerine oturur; *“Zalimlerin topunun canı cehenneme!”*¹⁶³ denilir. Tufan sona erer ve yeryüzü

¹⁵⁷ el-Kamer 54/11-12.

¹⁵⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meâl ve Tefsiri*, 3/172.

¹⁵⁹ el-Hûd 11/41.

¹⁶⁰ Seyit Kutup, *Fî Zılâl-İl Kur’an*, trc. Salih Uçan vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 453.

¹⁶¹ el-Hûd 11/42-43.

¹⁶² el-Tahrîm 66/10.

¹⁶³ el-Hûd 11/44.

temizlenir. Kûfür ehlinin inkarlarının karşılığını şöyle haber verir: “Onlar günahları yüzünden suda boğuldular, ateşe sokuldular, kendilerine Allah’tan başka yardımcıda bulamadılar.”¹⁶⁴ Kalıcı olan yardım Allah’tandı. Onlara umdukları yardım umdukları yerden putlarından gelmedi. Kaybedenlerden oldular. Allah’ın (cc) yardımını inananlara tecelli ederek geleceğe ilâhî mesajlar verildi.¹⁶⁵ Yardım ve zafer sadece Allah’a (cc) aitti.

İnsan, kendisine verilen nimetin bir sorumluluk sebebi olduğunu bilmelidir. Bu nimetlerin en kıymetlisi olan iman akidesinin sorumluluğu da şirk bataklığına düşmeden tevhit inancının esasları içerisinde hayatını düzenlemelidir. Buna sahip olamayan Hz. Nuh’un oğlu ve eşi Allah’ın (cc) merhametini kazanamadılar. Çünkü Allah’a (cc) olan yakınlık kan bağıyla değil, iman akidesiyle oluşmaktadır.

2.3. Hz. Hûd’un Duası ve Oluşum Nedenleri

Nuh Tufanından sonra yeryüzü coğrafyasın da yeni bir hayatın ve milletlerin oluşumunu Allah Teâlâ şöyle haber verdi: “*Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan gruplar üzerine bizden selâmet ve bereketlerle gemiden in! İleride, bir süre faydalandıracağımız, sonra tarafımızdan can yakıcı bir azapla cezalandırılacak topluluklar da olacaktır*”¹⁶⁶ diye haber vermiştir. Tufandan sonra insan neslinin devam edeceğini bunun bir kısmının Hz. Nuh’un oğullarından, bir kısmının da Allah’ın (cc) rahmeti ve bereketiyle çoğalır.¹⁶⁷ Bu rahmet ve bereketle yeryüzüne Nuh kavminden sonra daha üstün kılınan bir kavim gelir.¹⁶⁸ Bu kavim Âd kavmi idi. Yemen’de Uman ile Hadramut arasındaki bölgede yaşamıştır.¹⁶⁹

Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Hûd’un Âd kavmine peygamber olarak gönderildiğinden bahsedilmektedir.¹⁷⁰ Âd kavminden A’râf, Tevbe, Hûd, İbrahim, Hac, Furkân, Şuarâ, Ankebût, Sâd, Mü’min, Fussilet, Ahkâf, Kâf, Zâriyât, Necm, Kamer, Hâkka ve Fecr olmak üzere tam on sekiz farklı sûrede bahsedilmektedir. Bu ayetlerde verilen bilgilerde Allah (cc) Âd kavmini Nuh kavminin yerine mirasçı

¹⁶⁴ el-Nuh 71/25.

¹⁶⁵ Çakan - Solmaz, *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 57.

¹⁶⁶ el-Hûd 11/48.

¹⁶⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 2786.

¹⁶⁸ el-A’râf 7/69.

¹⁶⁹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/118.

¹⁷⁰ el-Ahkâf 46/21.

koyar.¹⁷¹ Âd kavmi ise Hz. Nuh'un kavminin yok olmasına sebep olan putperestliği tekrar ihya ederler.¹⁷² Muhteşem sarayları,¹⁷³ oğulları, malları, hayvanları, benzeri olmayan bağ ve bahçelere sahipler.¹⁷⁴ İnsanları, fiziki görünüş olarak ve kuvvetçe de üstün yaratılmışlar.¹⁷⁵ İnşa etmiş oldukları yüksek binalar ve sağlam duvarları onlara şöhret getirir, nerede sağlam ve yüksek bir bina görseler bunu Âd kavmi mi yaptı diye sorulmuş.¹⁷⁶

Âd kavmine, farklılık ve konfor getiren bu dünya nimetleri onları Allah'a (cc) yaklaştıracak yerde uzaklaştırdı. Nefislerinin büyüklenmesine sebep oldu. Büyüklendikçe büyüklendiler. Büyük kim, bilemediler.¹⁷⁷ Bu hallerini Kur'an-ı Kerim şöyle anlatır: *"Âd kavmi, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve "Bizden daha güçlü kim var?" dediler. Onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu düşünmezler miydi? Onlar, âyetlerimizi de inatla inkâr ediyorlardı."*¹⁷⁸ *"Haksız yere büyüklük tasladılar"* diye ifade edilen cümleyi Zamehşeri, "Aslında büyüklenmeye hakları olmadığı halde ülkelerinin halkına karşıda büyüklük taslayıp tepeden baktılar." Veya "Yönetici olma nitelikleri taşımadıkları halde haksızlıkla yönetimi ele geçirip halk üzerinde hakimiyet kurdular"¹⁷⁹ diye açıklar.

Âd kavminin bu tutumları karşısında Allah'ın (cc) kendilerinden daha güçlü bir topluluk getirmeye muktedir olduğunu düşünmemeleri bir ahmaklık nişanesiydi. Bu durum onların ileride dünyada ve ahirette tadacakları elem verici bir azabın habercisiydi.¹⁸⁰

Alemlerin Rabbi olan Yüce Allah (cc) yeryüzünü imar etme ve yönetme sıfatıyla insanı "halife" makamına getirirken,¹⁸¹ ruhlar âleminde verdikleri söze sadık

¹⁷¹ el-A'râf 7/69.

¹⁷² Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1987), 164.

¹⁷³ el-Şuarâ 26/128-129.

¹⁷⁴ el-Şuarâ 26/133-134.

¹⁷⁵ el-Fecr 89/7-8.

¹⁷⁶ Cerîr, *Tarih-i Taberî*, 1/152.

¹⁷⁷ Çakan - Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 59.

¹⁷⁸ el-Fussilet 41/15.

¹⁷⁹ Ebûl Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşeri, *El-Keşşaf Hakâ'iki Gavâmidü't-Tenzil ve Uyûn'l-Ekâvil Fi Vucûhât-Tevîl*, Trc. Nihat Uzun, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 1108.

¹⁸⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 4/697-698.

¹⁸¹ el-Bakara 2/30.

kalmalarını¹⁸² hatırlatıcı birçok peygamber göndermiştir.¹⁸³ Ad kavmine de bu uyarıcı Hz. Hûd peygamberdi.¹⁸⁴

Hz. Hûd, kibirleriyle sarhoş olmuş bu azgın kavmin içerisinde itikat üzere olan halim ve selim yaşayan soyca da Hz. Nuh'a uzanıyordu.¹⁸⁵ Hz. Âdem benzediği, orta boylu, esmer tenli, çok saçlı, güzel yüzlü, güçlü ve kuvvetli idi. Zühd'ü takva ehli, ibadet ehli, cömert ve şefkatli, yoksullara bol bol sadaka veren biriydi.¹⁸⁶

Hz. Hûd, kavminin içinden biri olduğu için onları huy, ahlak ve kişiliklerini, zayıf ve güçlü yanlarını bildiği için uygun bir ortam oluşturarak tebliğine başladı. Kavmine: *"Ey Milletim! Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur; siz sadece uydurmaktasınız."* Putları ortaklar edinmek ve onları şefaatchi kabul etmek ancak bir yalan ve iftiradır.¹⁸⁷ Burada: Âd kavminin, Allah Teâlâ'ya ortak koştukları şeylerin ilâh olduğunu iddia etmeleri Allah'a karşı iftira etmekten başka bir şey değildi.¹⁸⁸

Yaşamsal ölçüleri sadece maddeden ibaret olan topluluklar geçici sahip oldukları maddesel nüfuzlarıyla her şeyi kendi zorba ateş çukurlarında eriteceklerini hayaliyle, Allah'ın sıfatlarını ya kendilerine ya da ilahlarına yakıştırırlar. Bunun örneklerinden biri de Âd kavmi idi.

Hz. Hûd, kavmine yapmış olduğu bu uyarıdan dolayı bir ücret talep etmediğini, ücretinin ve peygamberlik vasfını verenin Allah (cc) ait olduğunu söyler.¹⁸⁹ Bunun üzerine Hz. Hûd sözlerine şöyle devam eder: *"Ey kavmim! Siz hiçbir zaruretiniz olmadığı halde, size sadece kuru bir gurur vermekten başka bir faydası olmayan köşkler, saraylar yapıyorsunuz. İçerisinde ebedî kalacağınızı düşünerek çok sağlam yapıyor. Müsripliğe varacak şekilde süslüyorsunuz. Ey Kavmim! bütün bunlar yetmez gibi bir de gücünüzün yettiği zayıf kimseleri zorba*

¹⁸² el-A'râf 7/172-173.

¹⁸³ Ramazan Altıntaş, "Hz. Peygamber'in İtikadi Sapmaları Düzeltmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1998), 1.

¹⁸⁴ el-Hûd 11/50; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ânı Kerimin Türkçe Meali Ali'si ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 2/1044.

¹⁸⁵ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/117.

¹⁸⁶ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/117.

¹⁸⁷ Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed Eş-Şirazi-Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil Beydavi Tefsiri*, çev. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2013), 2/545.

¹⁸⁸ Cerîr, *Taberi Tefsiri*, 3: 497.

¹⁸⁹ el-Hûd 11/51.

kullanarak yakalıyorsunuz. Onlara olmadık işkenceler yapıyorsunuz.”¹⁹⁰ Hz. Hûd ne söylerse söylesin peygamberliği kavmi tarafından kabul görmez. Bilakis yalancılıkla suçlanır. Allah (cc) Âd kavminin bu hadsiz davranışları yüzünden yağmuru keser. Kıtlık baş gösterir. Övündükleri bağları, bahçeleri sararıp solar. Hayvanları telef olur. Üç yıl yağmur yağmaz.¹⁹¹ Hz. Hûd bu olumsuz tabloyu nasıl değiştirebileceklerini onlara şöyle açıklar:

*“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin, Sonra da ona tövbe edin ki üzerinize bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin.”*¹⁹² Bu ayete göre insan tövbe ve istiğfarla günahlarından uzaklaşır, onları bir daha tekrar etme hastalığından kurtulur. Allah (cc) bu güzel davranışınıza karşılık sizlere olan nimetlerini artırır. O nimetlerden istifade etme güç ve kuvvetini verir. Böylece Allah (cc) insanın bedenini ve ruhunu saran günah hastalığından kurtuluşun şifasını Hz. Hûd’un elçiliğinde bütün insanlığa bildirmiştir.¹⁹³ İnsanın dar kuyularının çıkış merdiveninin basamakları Tövbe ve istiğfardır.

Hz. Hûd’un kavmi ise Allah’ın (cc) kendilerine vermiş olduğu nimetlerin sahibinin Allah (cc) olduğunu unuttur. Sahip oldukları her şeyin kendi güçlerinin ve kıvrak zekalarının eseri olarak görürler. Hz. Hûd’u da açık bir delil getirmediği için yalancılıkla itham ederler. Ayrıca tanrılarımız seni çarpmış sana delilik ârız oldu derler.¹⁹⁴ Sahip olduğumuz din, atalarımızdan beri gelen yaşadıklarımızdır. Bundan dolayı herhangi bir ceza görmeyiz. Senin iddia ettiğin peygamberlik ve getirdiğin şu din “İnsanlar öldükten sonra diriltilecek” şeklindeki iddian geçmişlerin yalan ve uydurmasıdır. Bizde öncekiler gibi yaşarız ve ölürüz. Onlar nasıl dirilmedilerse bizde bir daha dirilmeyeceğiz.¹⁹⁵ Diyerek hiçbir söylemi kabul etmezler.

Peygamberliğini yerine getirmeye çalışan Hz. Hûd, kendilerine dehşetli bir azabın yaklaşmakta olduğunu söyler.¹⁹⁶ Bunları duyan Âd kavmi, büyük bir tepkiyle *“Eğer söylediklerinde doğru isen, bize söylediğin azabı getir de görelim”*¹⁹⁷ diyerek

¹⁹⁰ el-Şuarâ 26/128-130.

¹⁹¹ Cerîr, *Tarih-i Taberî*, 155; Bilmen, *Kur’ân-ı Kerim Türkçe Meâî âlisi ve Tefsiri*, 2/1482.

¹⁹² el-Hûd 11/52.

¹⁹³ Er-Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*, 13/48.

¹⁹⁴ el-Hûd 11/53-54.

¹⁹⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 4/163-164.

¹⁹⁶ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 171.

¹⁹⁷ el-Ahkâf 46/22; el-A’râf 7/70.

hadsizliklerini taçlandırırlar. Sabrı ve umudu tükenen Hz. Hûd son sözlerini kavmine söyler: *“Azap zamanını tayin etmek Allah’a aittir. Bunu sizlere tekrar tekrar söylememe rağmen benden azabı getirmemi istiyorsunuz. Benim görevim bana bildirileni sizlere bildirmektir. Bu durumunuzla cehalet bataklığında hakikati göremeyen bir kavimsiniz.”*¹⁹⁸ *İstediğiniz azabın gelmesini bekleyin. Bende sizinle bekleyeceğim”*¹⁹⁹ diyerek Allah’a (cc) tevekkül ederek şu duayı yaptı:

*“Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a (cc) dayandım. Hiçbir canlı yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın (onu dilediği gibi yönetmesin). Gerçekten Rabbim, doğru bir yol üzerindedir (O âdildir, yanında kimse zulme uğramaz).”*²⁰⁰

Hz. Hûd, duasında bütün mahlukatın canlılığının Allah Teâlâ’ya ait olduğunu her şeyin onun emri doğrultusunda gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Ayrıca küfrün sayıca çokluğu onu korkutmamış, Allah’ın (cc) güç ve kuvvetinin üstünlüğünü ve sonsuzluğunu ifade etmiştir.

Kuraklığın getirmiş olduğu susuzlukla kıvranan Âd kavmi, ufukta görünen siyah bir bulutu yağmurun habercisi diye sevinç çığlıkları atmaya başladılar.²⁰¹ Oysa Hz. Hûd’un rengi atmış, benzi solmuş ve kavmine son uyarısını yapıyordu: *“Kavmine gördüğünüz bulut değil, gelmesi için acele edip beklediğiniz ve sizleri mahvedecek bulut şeklinde bir rüzgâr”*²⁰² diyordu.

Âd kavmini esir alan bu rüzgâr Kur’ân’ın diliyle “sarsar”²⁰³ soğuk esen bir rüzgâr idi. Diğer bir adı da “Debûr” olan bu uğultulu korkunç fırtına ile Âd kavmi helak edildi.²⁰⁴ Bu fırtına Âd kavminin yurdunda yedi gece sekiz gündüz devam etti.²⁰⁵ Sonunda insanları sökülmiş hurma kütükleri gibi yerlere serivermişti.²⁰⁶ Böylece dünya tarihindeki müşrik bir kavim yerle yeksan oldu. Bu akıbet hem

¹⁹⁸ el-Ahkâf 46/23.

¹⁹⁹ el-A’râf 7/71.

²⁰⁰ el-Hûd 11/56.

²⁰¹ Ebu Musab El-Muhacir, *Toplumların Helak Olmalarına Sebep Neydi?* (Konya: Dava Yayınları, 2019), 35.

²⁰² el-Ahkâf 46/24.

²⁰³ Hakka, 69/6.

²⁰⁴ Es-Sâbûnî, *Safvetü’l Tefâsîr*, 7/32.

²⁰⁵ el-Hâkka 69/7.

²⁰⁶ el-Kamer 54/19-20.

Muhammed ümmetine ibret ve ders hem de bu felaketleri gerçekleştiren gücün kıyameti de gerçekleştireceğine bir delildir.²⁰⁷

Âd kavmi Hz. Hûd'u inkâr etmeleriyle bütün peygamberleri de inkâr etme olarak kabul edilmiştir. Bu sebeptir ki Allah'ın (cc) ve inanan kullarının lanetine uğradılar. Kıyamet gününde bütün varlıkların huzurunda onlara: “Bilin ki Âd kavmi rablerini inkâr ettiler.” Diye nida edilecektir. Süddî derki: Âd kavminden sonra gelen hiçbir peygamber yoktur ki onun diliyle onlara lanet etmiş olmasın.²⁰⁸

Akıl ve iman sahibi insan, kendisine maddi ve manevi nimet verenin Allah (cc) olduğunu bilmesi, söz ve davranışlarını iyilik ve hikmetle buluşturur. Bu da insana geçmişte ve gelecekte iyilikle anılma sebebi olur. Âd kavmi gibi kibirlerinin oluşturduğu boş gururları olanları kötülüğe ve hadsizliğe taşır. Bu da geçmiş ve gelecekte de kötülükle anılma sebebi olur.

2.4. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Duası ve Oluşum Sebepleri

Nuh tufanından sonra, Hz. Nuh'un evlatları Irak'a yerleşip Fırat nehrinin yakınlarında Babil şehrini kurarlar. Babilliler tek olan Allah'a inanmaz, putlara ve yıldızlara inanırlardı. Putları ve yıldızları ruhların sembolü sayarlardı. Onların bu inancı “sâbiilik” olarak isimlendirilirdi. Babil halkını tevhit inancına davet etmek için Allah(cc) bir peygamber gönderdi. O peygamber Hz. İbrahim'di.²⁰⁹

Hz. İbrahim, Kur'an-ı Kerim'de en çok bahsedilen peygamberlerdendir. Tevrat'ta olduğu gibi kronolojik bir sıralama yerine farklı sûrelerde muhatabının ders alması, dinî ve ahlâkî alanda bilgilendirilmesi amacıyla tevhidi inancın öğretisini ve özelliklerini tebliğ çalışmalarını yöntemlerinden, kişiliğinden, ailevi, ahlâkî, içtimai ve sosyal özelliklerine yer verilmiştir.²¹⁰ Allah (cc) Hz. İbrahim'i dost kabul etmiştir.²¹¹ Allah (cc) Kur'an-ı Kerimde dostu Hz. İbrahim'i şöyle anlatmıştır.

²⁰⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 5/442.

²⁰⁸ Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bedrettin Çetiner ve Bekir Karlığa (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2018), 8/3960-3961.

²⁰⁹ Çakan - Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 75.

²¹⁰ Ömer Faruk Harman, “el-İbrâhîm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/266-272.

²¹¹ el-Nisâ 4/125.

Hız. İbrahim ne Yahudi ne de Hristiyandı. O Allah'ı bilen bir müslümandı.²¹² İnanmış bir kul,²¹³ dosdoğru biri,²¹⁴ yumuşak huylu, içi yanık, nefsinı Allah'a vermiş,²¹⁵ dosdoğru bir mümin, vefakâr,²¹⁶ hanif ve Allah'a bağılıydı.²¹⁷

Putperest bir toplumda dünyaya gelen Hz. İbrahim yaratılmışlardan yaratana doğru yapmış olduğı tevhibi iman arayışını Kur'ân-ı Kerim şöyle haber vermiştir: *“Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun.”*²¹⁸ Göklerin ve yerin mülkiyeti ve tasarrufu Allah'ın denetiminde Hz. İbrahim'e verilmesi, Allah'tan başka yaratıcı ve yöneticisi olmadığı noktasında bilgilendirme sebebimiz, O'nun kuşku kabul etmeyen kesin bir imana sahip olması içindi.²¹⁹

Hız. İbrahim, Hz. Nuh ile başlayan tevhit mücadelesinde bir peygamber olarak yerini alır. İlk defa babasını uyarmakla başlar. *“Babacığım! İştımeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun. Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy! Seni doğru yola iletayim. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan çok merhametli olan Allah'a asi oldu. Babacığım! Doğrusu sana Rahman'ın katından bir azabın gelmesinden korkuyorum ki böylece Şeytan'ın dostu olarak kalırsın.”*²²⁰ Hz. İbrahim yumuşaklığının ve saygısının ifadesi olan “Babacığım” diye yapmış olduğı daveti babası tarafından kabul edilmez.

Hız. İbrahim babasının yanında kavmini de putların ilah olamayacağına, Allah'a (cc) imana ona şirk koşmamalarını, kendisini yaratanın, rızık verenin, hastalıkları iyi edenin öldüren ve diriltenin ve kıyamet günü de hesaba çekenin Allah (cc) olduğunun bildirir.²²¹ Devamın da şöyle dua eder:

“Ey Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Arkadan gelecekler içinde iyilikle anılmayı bana nasip eyle! Beni, Naim cennetine girenlerden eyle! Babamı da bağışla; kuşkusuz o doğru yoldan sapanlardan oldu. İnsanların

²¹² el-Âl-i İmrân, 3/67; el-el-Bakara 2/135; el-el-En'âm 6/161; el-Nahl, 16/120.

²¹³ el-Sâffât 37/111.

²¹⁴ el-Meryem 19/41.

²¹⁵ el-Hûd 11/75; el-el-Tevbe 9/114.

²¹⁶ el-Necm 53/37.

²¹⁷ el-Bakara 2/124.

²¹⁸ el-En'âm 6/75.

²¹⁹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meâl ve Tefsiri*, 2/ 430.

²²⁰ el-Meryem 19/42-45.

²²¹ el-Şuarâ 26/79; el-Ankebût 29/16-17.

diriltileceği gün ve Allah’a temiz bir kalple gelenler dışında malında çocukların da fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme!”²²²

Hiz. İbrahim’in gelecek için de dua ettiğini görüyoruz. Allah Teâlâ’dan hikmet ve iyiler içinde olmayı o şekilde anılmayı arzuluyor. İstemiş olduğu “hikmet” isteğiyle yaşamayı ve insanları idare etme kabiliyetini istemiştir. Beni iyilerle buluşturun dan maksat ilimde kemal seviyesine ulaşır, iyilikte zirveye ulaşanlarla ve iyiliklerine zerre kadar günah karıştırmayanlarla beraber olmayı arzular.²²³

Hiz. İbrahim ilerde gelecek kulları arasında hayırla anılmayı ister. Ayetteki “lisan-ı sıdk” sözcüğüyle anlatılmak istenen dünyada kıyamete kadar daim olacak bir eser, hayırlı, faydalı bir şekilde anılma veya kendi zürriyetinden insanları doğrulukla anlaşılır bir lisanla tek olan Allah’a çağırarak bir lisanda istemiş olabilir. Bu da Hiz. Muhammed (sav)’dır.²²⁴ Allah Teâlâ Hiz. İbrahim’in isteğini kabul eder. Bu kabul edişin sonucunda Hiz. İbrahim’i bütün topluluklara sevdiren. Hiz. Muhammed (sav)’mı O’nun soyundan Hiz. İbrahim ve ehlini kıyamete kadar hayır üzere anacak bir peygamber olarak gönderir.

Babasına dua etmeye devam eden Hiz. İbrahim, Allah’ın (cc) babasının kâfir olarak öldüğünü kâfir birine dua edilmeyeceği haberini bildirince dua etmekten vazgeçer.²²⁵ Bu da bize hayattayken müşrik birine iman eder umuduyla dua edebileceğimizi fakat müşrik ve kâfir olarak ömrünü tamamlayan biri için rahmet ve mağfiret kapısı olan dua kapısının kapanmasıdır.²²⁶ Ayrıca insanların diriltileceği o kalkış günü olan kıyamet günü dünya hayatının süslerinin fayda vermeyeceğini temiz bir kalpten maksadın hesabı verilemeyecek bir amelle Allah’ın huzuruna çıkılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Hiz. İbrahim, müşrik kavmiyle vermiş olduğu tevhit mücadelesinde önceki peygamberler gibi yalancılıkla itham edilmenin yanında devrin kafiri Nemrut Onu ateşe atıp yakmak ister.²²⁷ Hiz. İbrahim peygamberliğinin en büyük mucizesi olan

²²² el-Şuarâ 26/83-89.

²²³ Beydâvî, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil Beydâvî Tefsiri*, 4/63.

²²⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 4/339.

²²⁵ el-Tevbe 9/114; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 4/339.

²²⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 4/ 366.

²²⁷ el-Enbiyâ 21/68.

ateşin kendisini Allah'ın emriyle yakmamasıdır.²²⁸ İşte bu zor zamanlarında Hz. İbrahim şu duayı yapar:

*“...Ey Rabbimiz! Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik; dönüş de ancak sanadır. Ey Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için bir sınama konusu yapma. Bizi bağışla. Ey Rabbimiz! Çünkü kudret ve hikmet sahibi olan sensin.”*²²⁹

Hız. İbrahim, duasında samimi bir yönelişle sıkıntı ve çaresizlik durumunda sığınılacak yardım istenecek varlığın Allah (cc) olduğunu hatırlatır ve bağışlanma ister. Bir diğer taraftan da müşrik kafirlerin, fitneleri karşısında kaybolup mağlup olmaktan Allah'a sığınır. Çünkü bu mağlubiyet kafir topluluğun inanç ve düşünce boyutlarına güç kazandırır. Bu güçle inanları doğru ve samimi bulmazlar. Eğer doğru olsalardı Allah (cc) cezalandırmaz.²³⁰ Hz. İbrahim böyle bir acziyetin küfrün karşısında yaşanmaması için Allah'tan yardım isteyerek istihaze eder. Allah'ın sonsuz güç sahibi, hikmet ve hüküm sahibi olduğunu ifade eder.

Hız. İbrahim putperest kavmine yapmış olduğu fiili duanın ve kavli duanın onları tevhit inancıyla buluşturmayaacağını anlayınca, *“Ben Rabbime gidiyorum, O bana yol gösterecektir.”*²³¹ seslenişiyle yaşadığı yerden ayrılır.

Hız. İbrahim yaşı ilerlemiş olmasına rağmen verdiği tevhit mücadelesini sürdürebilmek için evlat sahibi olmayı arzular ve şu duayı yapar; *“Rabbim! Bana Salihlerden olacak bir çocuk bağışla”*²³² diyerek yaşadığı yalnızlığını giderecek, geride bıraktığı her şeyin yerini alacak imanlı bir neslin oluşması için yaptığı münacatın karşılığı, *“Biz de ona uysal bir oğul muştusu verdik.”*²³³ Diyerek Allah (cc) Hz. İbrahim'e Hz. İsmail'i vererek duasını kabul eder.

Hız. İbrahim, ikinci evladı Hz. İshak'a da ileri bir yaşta kavuşur. Evlat sahibi olma bahtiyarlığıyla sevindiren Allah'a *“Hamt olsun Allah'a ki, hayli yaşlı olmama rağmen, bu ihtiyarlık halimde İsmail ve İshak'ı bana ihsan etti. Şüphesiz ki Rabbim duaları kabul buyurur”*²³⁴ diyerek nimetin asıl sahibine teşekkürlerini sunar. Hz.

²²⁸ el-Enbiyâ 21/69.

²²⁹ el-Mümtehine 60/4-5.

²³⁰ Taberî, *Tarih-i Taberî*, 8/ 256.

²³¹ el-Sâffât 37/99.

²³² el-Sâffât 37/100.

²³³ el-Sâffât 37/101.

²³⁴ el-İbrâhîm 14/39.

İbrahim yapmış olduğu bu hamt duasıyla, nimetin sahibi olan Allah’a (cc) şükretmenin kulluk bir görev, erdem sahibi olmanın işaretidir.

Mücadele verdiği Tevhit mücadelesini destekleyecek, insanlığa Allah’ın ayetlerini okuyan, kitap ve hikmeti öğreten Hz. İsmail’in soyundan bir peygamber gelmesi için dua eder.²³⁵ Hz. Muhammed (sav) kadar Hz. İsmail’in soyundan bir peygamber gelmez. Peygamber olarak gelenler Hz. İsak’ın soyundandır.²³⁶ Hz. Muhammed (sav) bir Hadisi Şeriflerinde: “Ben babam İbrahim’in duası kardeşim İsa’nın müjdesiyim” buyurmuştur.²³⁷ Hz. Muhammed (sav), Hz. İbrahim’in, yapmış olduğu bu duası hürmetine Ümmet-i Muhammed’e namazlarda Salli-Barik duasını okumayı buyurmuştur.²³⁸

Hz. İsmail dünyaya geldikten sonra Hz. İbrahim, annesi Hacerle şimdiki Kâbe’nin bulunduğu mekâna zezem kuyusunun yakınına bırakır. Yanlarından ayrılan Hz. İbrahim Mekke’nin üstündeki Seniye ye gelince Kâbeye doğru dönerek şöyle dua eder:²³⁹

*“Ya Rabbi, burayı emin bir belde kıl, beni de evlatlarımı da putlara tapmaktan uzak tut.”*²⁴⁰

Allah Teâlâ’dan can ve mal güvenliğinin olmadığı bir belde dinî ve dünyevi görevlerin yerine getirilemeyeceği için beldenin güvenliğini daha sonra da manevi felaketlere götüren putperestlikten kendinin ve soyunun korunmasını talep eder.²⁴¹

Rabbim bu beldeyi emin kıl diye seslenişine Allah Teâlâ şöyle icabet etmiştir. *“Muhakkak ki; insanlar için konulmuş ilk ev, çok mübârek kurulan ve alemler için hidayet olan Mekke’dekidir. Orada apaçık alametlerle, İbrahim’in makamı vardır. Kim oraya girerse emin olur.”*²⁴² Hz. İbrahim gönlünün ve dilinin duası olan neslinin güvenilir bir mekânda bulunması isteğine kavuşmuş olur.

²³⁵ el-Bakara 1/129.

²³⁶ Beydâvî, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil Beydâvî Tefsiri*, 1/87; Sabûnî, *Saffetü’t-Tefâsir*, 1/80.

²³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Camiul Ahkâmî’l-Kur’ân* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2006), 2/402.

²³⁸ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1/590.

²³⁹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/217.

²⁴⁰ el-İbrâhîm 14/35-37-38.

²⁴¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 3/ 321.

²⁴² el-Âl-i İmran 2/ 96-97.

*“Ya Rabbi! Benim zürriyetimden biri olan İsmail’i ve ondan vücuda gelecek olan evlâtlarımı, bu ekinsiz ve otsuz vadide sadece sana ibadet etsinler ve bu beldeler sana hamt ve ubudiyette bulunanlarla şenlensin diye yerleştirdim. Rabbimiz; insanların gönüllerini onlara meylettir. Şükretmeleri için onları meyvelerle rızıklandır.”*²⁴³

Hiz. İbrahim Kâbe’nin inşasına başlamadan önce İbrahim sûresi 35. ve 36. Ayetlerde anlatılan duasını yapar. Kâbe’nin inşasından sonra da 37. Ayetteki duasını yapar.²⁴⁴ Beydavî’ye göre duadaki geçen zürriyetten ifade edilen Hiz. İsmail ve neslidir. Vadiden de anlatılmak istenen Mekke’yi Mükerrerrem’dir.²⁴⁵ Hiz. İbrahim duasında Allah’tan kullarından bir bölümünü, ehlini yerleştirdiği yere onlara komşu olmaları için yerleştirmesini ister. Onların bol rızıkla rızıklandırılmalarını da ister. Hiz. İbrahim’in bu duası kabul edilir. Bunun ispatı da yüz yıllardır Allah’ın kulları dünyanın her bir köşesinden hac ve umre ibadeti için Mekke’ye gelir. Bölge tamamen kurak olmasına rağmen yılın her mevsiminde bütün meyveler bulunur.

Salih bir evlat isteyen Hiz. İbrahim bir ebeveyn olarak evlatlarının Allah’a kulluğun simgesi olan namazı kılanlardan, olmaları için dua eder. Duasının da kabulünü ister. Evlatlarının iyi hal üzere olmalarından kendini sorumlu tutar. Bu sorumluluğunu gerçekleştirebilmek için fiilî duanın tamamlayıcısı olan kavli duasıyla nasıl yapılacağını ve ne isteneceğini hem kendine hem de gelecek ümmetlere örnek olarak sunar. Yapmış olduğu bu duası Kur’ân-ı Kerim’de şöyle geçer:

*“Ya Rabbi, beni de neslimden çoğunu da namazını devamlı olarak ve gereğince kılan kullarından eyle! Duamı, kabul buyur Ya Rabbi”*²⁴⁶ devamında *“Ey Rabbimiz! Beni, anamı, babamı ve bütün müminleri kıyamet günü affeyle.”*²⁴⁷ Yapmış olduğu bu duası babasının Allah’a olan düşmanlığı ortaya çıkmadan babasından uzaklaşmadan öncedir.²⁴⁸

²⁴³ el-İbrâhîm 14/ 37.

²⁴⁴ İbn Kesir. *Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri*, 3/175

²⁴⁵ Beydâvî, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil Beydâvî Tefsiri*, 1/ 520.

²⁴⁶ el-İbrâhîm 14/40.

²⁴⁷ el-İbrâhîm 14/41.

²⁴⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri*, 2/ 561.

Hız. İbrahim evlatlarına, soyuna, anne babasına dua ettiği gibi tüm müminler içinde dua eder. Bizlerinde yapacağımız dualarımız da sadece kendimiz için değil anne baba, evlatlar ve tüm müslümanlar için dua etmeliyiz.

Hız. İbrahim yapmış olduğu dualarının içeriğini bulunduğu zamanın ihtiyaçlarıyla sınırlı değil kıyamete kadar devam edecek bir genişlikte doldurmuştur. Bu da gösteriyor ki kıyamete kadar Ümmeti Muhammet Hız. İbrahim'in yapmış olduğu duaların izzet ve ikramlarından istifade edecektir. Hız. İbrahim de onların kıyamete kadar namazlarında okudukları sallı ve barık dualarıyla anılmaya devam edecektir.

Hız. İsmail, Kur'ân-ı Kerim'in sekiz sûresinde on iki yerde ismi geçer. Hız. İsmail'in farklı özelliklerinden bahsedilir. Annesi Hâcer konusunda Kur'ân'da bir açıklama bulunmamaktadır.²⁴⁹ Hız. İsmail, babası Hız. İbrahim'in yaşadığı yerden ayrı kalmanın verdiği yalnızlık halinde iken Allah'a (cc) yapmış olduğu duası sonucu ulaştığı bir muradı ilahisidir.²⁵⁰

Hız. İbrahim, almış olduğu ilâhi bir emirle, Hız. İsmail ve annesi Hacer'i şimdiki Beytül harâm'ın bulunduğu mekâna bırakır.²⁵¹ İsmi bariz bir şekilde söylenmemekle beraber belli bir olgunluğa gelince kurban edilmesi gerektiği babasına rüya yoluyla hatırlatılır. Bu durumu babası Hız. İsmail'e bildirince cevabı şöyle olmuştur: *“Ey babacığım! Ne ile emrolundunsa onu yap! Allah dilerse, sabredenlerden olduğumu göreceksin. Böylece ikisi de Allah'a teslim oldular. İbrahim çocuğu yanı üzere yatırdı.”*²⁵² Baba ve oğul Allah tarafından sınanmanın adı olan kurban imtihanını, teslimiyetleriyle kazandılar.²⁵³ İleriki süreçte de babasıyla beraber Allah'ın beytinin inşasında ve temizliğinde görev alır.²⁵⁴ İçerisinde yaşadığı Araplara peygamber olarak görevlendirilip vahye muhatap kılınır.²⁵⁵

²⁴⁹ Ömer Faruk Harman, “İsmail”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/76-80.

²⁵⁰ el-İbrâhîm 14/39; el-Sâffât 37/100-101.

²⁵¹ el-İbrâhîm 14/37.

²⁵² el-Sâffât 102-103.

²⁵³ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 254.

²⁵⁴ el-Bakara 2/125-127.

²⁵⁵ el-Bakara 2/136; el-Âl-i İmrân 3/84; el-Nisâ 4/163.

Kur’ân-ı Kerim’de Hz. İsmail hidayete erdirilen ve âlemlere üstün kılınanlardan,²⁵⁶ Allah’ın iyiler ve sabredenler olarak bildirdiklerindendir.²⁵⁷ Sözünde duran, kavmine namazı ikame etmelerini, zekât vermeyi emreden, Allah’ın rızasını kazanmış bir resul ve nebidir.²⁵⁸

Hz. İbrahim oğlu Hz. İsmail’e Allah’ın kendisi için bir beyt yapmasını emrettiğini söyler. Hz. İsmail kurban olayında olduğu gibi büyük bir teslimiyet ve muti olan ahlakıyla babasına emredilene yapmasını söyler. Beyt’in inşasında babasına yardım eder.²⁵⁹ Kısa sürede Kâ’be’nin temellerini yükseltirler. Bu esnada Hz. İbrahim ile Hz. İsmail şöyle seslenirler: *“Ey rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur: şübhesiz sen iştensin, bilensin”*²⁶⁰ İbrahim ve Hz. İsmail kabe’nin yapımıyla oluşan bu hayrın Allah (cc) tarafından kabul edilmesini istemişlerdir.²⁶¹

İbrahim ve Hz. İsmail yapmış oldukları bu dualarıyla bize kulun bütün fiillerinin kıymetini Allah’ın rızası için yapılması ve onun tarafından kabul edilmesi belirlemektedir. Ayrıca bu dua da Allah’ın (cc) semi, alim gibi sıfatlarıyla dua etmenin Allah’ı tanımanın ve ona yakın olmanın ifadesidir.

Hz. İbrahim ve Hz. İsmail, Allah’a olan münacatlarının devamında Allah Teâlâ’dan şunları isterler. *“Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbelerimizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhamet bol olan yalnız sensin.”*²⁶²

Hz. İbrahim ve Hz. İsmail, yaptıkları hayrın kabulünden önce kendilerinin İslam ve iman üzere olmalarını istemeleri “Kendinizi ve aile fertlerinizi ateşten koruyunuz.”²⁶³ Ayetine göre kişinin önce kendi aile bireylerinin şefkat ve nasihat önceliği bulunmaktadır. Peygamberlerin çocukları salah ehli kimseler olduklarından başkaları da onlardan salah bulup, hayra yönlendirdikleri içindir. Dikkat edilirse,

²⁵⁶ el-En’âm 6/86.

²⁵⁷ el-Enbiyâ 21/85-86; el-Sâd 38/48.

²⁵⁸ el-Meryem 19/54-55; Muhammed Ali Sâbûnî, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003), 568.

²⁵⁹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/ 201.

²⁶⁰ el-Bakara 2/127.

²⁶¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 1/211-212.

²⁶² el-Bakara 2/128.

²⁶³ el-Tahrîm 66/6.

alimler ve büyük şahsiyetler doğru yol üzere olduklarında kendileri dışındaki insanlığında doğru yol üzere olmalarına sebep olmuşlardır.²⁶⁴ Nesillerinin ve onların nesillerinden Müslüman bir topluluk meydana gelmesi için dua etmişlerdir. Bu da bize gösteriyor ki her iki Allah resullerinin davasının iman olduğudur. Kulun, bugünü ve yarını için vazgeçilmezi imanıdır. Ayrıca kulun hayatındaki iyi ve güzel olan her şeyi onunla başlamaktaadır.

Hız. İbrahim ve Hız. İsmail, dualarının devamında haccın yapıılışının öğretilmesi, tövbelerinin kabul edilmesini isterler. Bu da bize ibadet için gerekli olan ilmi öğreniminin yapılması ardından ibadetlerin yapılması istenmektedir. Daha sonra da tövbelerin kabulünün istenmesindeki şu sıralama dikkat çekmektedir. Kulun günahlarının affından önce Allah'ın (cc) rızasına uygun ibadet yapılarak devamında da af ve mağfiret dilenmelidir. Yapılan bir yanlışın karanlığı ancak iyiliğin nuruyla aydınlanır.

2.5. Hız. Lut'un Duası ve Oluşum Nedenleri

Kur'ân-ı Kerim'de yirmi yedi yerde bahsedilen Hız. Lut, Hız. İbrahim peygambere inanlardandı.²⁶⁵ Babil'den Harran'a Hız. İbrahim hicret etmiştir.²⁶⁶ İlim ve hikmet sahibi, rahmete erenlerden, iyilerdendi.²⁶⁷ Üstün ve seçkinlerdendi. Kur'ân onun hakkında şöyle haber verir: "İsmail'i, el-Yesa'ı, Yunus'u, Lut'u hepsini dünyalara üstün kıldık, doğru yola eriştirdik."²⁶⁸

Allah (cc), yeryüzünde o ana kadar hiçbir kavimde bulunmayan çirkinlikleri barındıran sedum ve diğer dört şehir halkına Hız. Lut'u peygamber olarak gönderir.²⁶⁹ Sedum halkının bağ ve bahçeleri vardı. Kuraklıktan kıtlığa uğradıklarında bağ ve bahçelerini korumak için gördükleri yabancıların elbiselerini soyup onlara tecavüz ederlerdi. Bununla da yetinmeyip insanların yollarını keser, yurtlarından geçen erkek yolculara da musallat olup yakaladıklarında da tecavüz ederlerdi. Birbirleriyle açıktan açığa erkek erkeğe beraber olmaktan utanmazlardı. Onlardan biri, birine

²⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 1/512.

²⁶⁵ el-Ankebût 29/26.

²⁶⁶ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 263.

²⁶⁷ el-Enbiyâ 21/74-75.

²⁶⁸ el-En'âm 6/86.

²⁶⁹ el-Şuarâ 26/162.

tecavüz ettiğinde: “Sana yaptığım bu işe karşılık ücretimi ver!” der. Hakimlerde, fail lehinde kararda bulunurlardı.²⁷⁰ Allah’ın (cc), Hz. Âdem’den beri neslin devamı için nikah yoluyla kadın ve erkek arasındaki izin verdiği meşru birlikteliği değiştirip şehvetle erkeklere yaklaşırlardı. Allah’ın ve yarattıklarının lanetine götüren bu çirkin davranışı meşru bir hale getirmekten çekinmeyen zalim bir topluluktur.²⁷¹

Gökyüzündekilerin ve yeryüzündekilerin lanetini kıyamete kadar kazanan şer bir kavimdir. Allah (cc) sadece onların ıslahı için bir peygamber göndermesi işledikleri çirkinliğin büyüklüğüne dikkat çekmektedir. Bu özel ve önemli görevi alan Hz. Lut, kavmine Allah’a karşı gelmekten uzak kalmalarını, sözlerine biat etmelerini, kadınların yerine erkeklerle beraber olmalarının kabul edilemeyecek büyük bir ahlaksızlık ve büyük bir günah olduğunu ve vazgeçmelerini ister.²⁷² Allah (cc) ilahi uyarıyı Hz. Lut’un diliyle ulaştırır. Fakat Sedom halkı için duydukları her uyarı onların hayasızlıklarına dahada bağlanma sebebi olur.

Erkeğe kadın muamelesi yapan sedom halkı için temiz kalmak, namuslu yaşamak, iffetli olmak suçtu.²⁷³ Bu sucu işleyen Hz. Lut’a söylediklerinden vazgeçmezse kovacakları tehdidinde bulunurlar.²⁷⁴ Ama bilmedikleri bir gerçek vardı. Hz. Lut Allah’ın peygamberiydi. Kötülüğü uyarmaktan, kötülüğü kınamaktan vazgeçemezdi. Bu Allah’ın ona verdiği bir görevdi. Kovulma tehdidine karşılık onlara şu cevabı verir:

*“Doğrusu ben sizin yaptıklarınıza buğuz edenlerdenim”*²⁷⁵ der. Allah’ın davetinin elçisi olan peygamberinin söylediklerine akli selimle cevap veremeyen bu kavme Hz. Lut, şu duayı yapmak zorunda kalır: *“Beni ve bana tabi olanları, onların yaptıkları kötülüğün cezasından ve onların her türlü şerrinden sen kurtar ya Rabbi!”*²⁷⁶ Bu sesleniş insanlık tarihinde bir peygamberin kavmine karşı tebliğin bitişi, kurtuluş için Allah’tan yardım ve korunma isteğiydi.

²⁷⁰ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 247.

²⁷¹ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 265.

²⁷² el-A’râf 7/80-81; el-Ankebût 29/28; el-Şuarâ 26/165-166; el-Neml 27/54-55.

²⁷³ Çakan - Solmaz, *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 91.

²⁷⁴ el-Şuarâ 26/167.

²⁷⁵ el-Şuarâ 26/168.

²⁷⁶ el-Şuarâ 169.

Hız. Lut, gerçekleri göremeyen, hayrı ve şerri ayırt etmekten mahrum kalan kör bir inadın sahibi olan kavmini, Allah'ın azabıyla uyarır.²⁷⁷ Daha önceki haddi aşan kavimler gibi sedom halkı da kendilerine sunulan bu kurtuluş çağrısının kıymetini bilemezler. Bilakis Hız. Lut'a *"Doğru sözlü isen bize Allah'ın azabını getir!"*²⁷⁸ diye hadsizlikte bulunurlar. Bu hadsiz durum karşısında Hız. Lut, kavminin doğru yola gelmeyeceğini fark eder ve şu duayı yapar:

*"Ya Rabbi! Bu müfsitler, bu bozguncular güruhuna karşı bana sen yardım eyle!"*²⁷⁹ Allah'tan yardım isteyen Hız. Lut'a beklediği yardım gecikmez ve Cenab-ı Hak Hız. Lut'un kavminin sonu için meleklerle emrini duyurur. Hız. İbrahim ile görevli melekler arasındaki geçen konuşmayı Kur'ân-ı Kerim şu şekilde haber verir:

"Melaikeden olan elçilerimiz İbrahim'e oğlu olacağına dair müjde getirdiklerinde: "Haberin olsun, dediler, biz bu şehrin halkını imha edeceğiz, çünkü oranın halkı büsbütün zalim kimselerdir."

*İbrahim: "Ama Lut da orada!" diye kaygılanınca onlar şu cevabı verdiler: "Orada bulunanları biz pekiyi biliyoruz. Onu ve yakınlarını kurtaracağız, yalnız eşi geride kalıp helak edilenler arasında olacak."*²⁸⁰

Görevli melekler iki yakışıklı erkek sûretinde Hız. Lut'a gelince Hız. Lut kavminden çekinip onları koruyamayacağını endişesiyle korkuya kapılır ve göğsü daralır. Bu halini gören melekler dediler ki: *"Bizden yana endişe etme, üzülme, biz seni ve yakınlarını kurtaracağız, yalnız eşin geride kalanlar arasında yer alacaktır."*

"Büsbütün yoldan çıkmaları sebebiyle, biz bu şehir halkının üzerine gökten bir azap indireceğiz."

*"Biz aklını kullanıp düşünen kimseler için, o memleketten aşikâr bir ibret vesilesi (harabe) izler bırakmışızdır."*²⁸¹

Allah'ın azabından Hız. Lut'un eşi dışında diğer aile üyeleri ve itikat üzere olan müminler korunur. Bu kurtuluşun üzerine Hız. Lut Allah'a hamd ve onun seçkin

²⁷⁷ el-Kâmer 54/36.

²⁷⁸ el-Ankebût 29/29.

²⁷⁹ el-Ankebût 29/30.

²⁸⁰ el-Ankebût 29/31-32.

²⁸¹ el-Ankebût 29/32-35.

kullarına selam eder.²⁸² Kendini azabın içinde bulan Hz. Lut'un karısı, eşinin bildirdiklerine iman etmemesinden dolayı helak edilenler içerisinde yerini alır.²⁸³ Ayrıca insanın yaratılışına uygun olmayan bu hayasızlığı kabul etmesi, yapanların yanında olup Hz. Lut'a ait söylenmemesi gereken bilgileri paylaşarak yapmış olduğu ihaneti onu elim bir azapla buluşturur.²⁸⁴

Azgın bir kavim olan Hz. Lut'un kavmi kendilerinden önceki azgın ve hadsiz kavimler gibi Allah'ın azabıyla yeryüzü sahnesinden silindiler. Onlardan geriye kalan alâmet, işaret, istifli büyük taşlar, bazıları da kokar su demiştir.²⁸⁵ Öyle ki bu kavmin yaşadığı yer ölü deniz ismiyle anılan bir denize dönüşür. Bu denizin suyu hiçbir canlının yaşamasına uygun değildir.²⁸⁶ Kısaca yaşanmışlıkları şer olanların, mirasları da şer olmuştu. İşte onlardan geriye kalan "ibret" ve "işaret" sözcükleriydi. İşaret, şehvetlerinin kölesi olanların acı akıbetleri, ibrette, inananlar için verilen büyük bir ders ve alınacak ibretti

2.6. Hz. Yâkub'un Duası ve Oluşum Nedenleri

Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yakup Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın elçisi, Yahudi inancına göre isrâil'in ataları olarak isimlendirilen üç kişiden biridir.²⁸⁷ Diğerleri de İshâk ve İbrâhim (as)'dır. Doğumu ve peygamberliği müjdelenenlerdendir.²⁸⁸

Kur'an-ı Kerim'de Ya'kup olarak bahsedilmenin yanında İsrâil olarakta ismi geçmektedir. Yakub ismi on sûrede on altı defa geçer.²⁸⁹ İsrâil ismi de iki sûrede bulunur.²⁹⁰ Allah Tealâ'nın rahmetiyle şereflenirken Hz.İshâk ve Hz. Ya'kup'un her dilde faziletli bir şekilde anılmalarına da izin verilmiştir.²⁹¹

²⁸² el-Hicr 15/76; el-Sâffât 37/137.

²⁸³ el-Tahrîm 66/10.

²⁸⁴ Hidayet Ayan, *Kur'an'da Peygamber Duaları ve Dini Kültürümüzdeki Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 57.

²⁸⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4539.

²⁸⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/28.

²⁸⁷ İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, (Beyrut: Mektebetü'l Maârif, 1990), 1/197-220; Harman, "Ya'kup", 43/274-276.

²⁸⁸ el-Hûd 11/71.

²⁸⁹ el-Bakara 2/132, 133, 136, 140; el-Âl-i İmrân 3/84; el-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; el-Hûd 11/71; el-Yûsuf 12/6, 38, 68; el-Meryem 19/6, 49; el-Enbiyâ 21/72; el-Ankebût 29/27; el-Sâd 38/45.

²⁹⁰ el-Âl-i İmran 3/93; el-Meryem 19/58.

²⁹¹ Çakan - Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 115.

Hız. Yakup, Kur'an'a göre Şu özelliklere sahipti. Dinde g    , ²⁹² h lis, ²⁹³ s lih, ²⁹⁴ Őik yeti olmayan sürekli devam eden bir sabır ehliydi. ²⁹⁵Dođru yol üzere, ²⁹⁶ seçilmiŐ iyi olanlardandı. ²⁹⁷ Mal ve evlat sahibiydi. On iki tane erkek evladı bulunmaktaydı. Bunlardan Hız. Yûsuf ve Bünyamin  z kardeŐdi. ²⁹⁸ Hız. Yakup, dedesi İbrahim peygamberin vasiyet ettiği gibi evlatlarına ‘‘Oğullarım! Allah sizin için bu dini se ti;  yleyse yalnız o'na teslim olmuş müminler olarak can verin!’’²⁹⁹ diyerek Allah'a teslimiyeti vasiyet etmiştir.

Hız. Yakub'un oğlu Hız. Yûsuf'a olan farklı sevgisi diğer çocukları tarafından yûsuf'un kıskanılmasına sebep olur. ³⁰⁰ Oysa Hız. Yakub'un çocukları arasında bir ayırım yapması mümkün değildi. Sadece oğlu Hız. Yûsuf'un gelecekte peygamber olarak görevlendirileceğini sezmiŐti. Bu nedenle de zamanının birçoğunu ona ayırıyor onunla ilgileniyordu. ³⁰¹ Ne var ki, sevgisinin fazlalığını ortaya koymaktan da kendine engel olamıyordu. ³⁰²

Yûsuf s resinde bahsedildiği gibi oğullarının kıskançlıkları kardeşleri yûsuf'u k r bir kuyuya atıp, kurt parçaladı yalanıyla kanlı bir gömleği babalarına getirirler. Bütün olup biteni dinleyen Hız. Yakup evlatlarının ihaneti ve yalanıyla karşı karşıya kalır. ³⁰³ Daha öncesinde oğlu Yûsuf'un gördüğü rüyayı bildiği için oğlunun zayı olmayacağının inancına sahipti. Fakat oğlunun nerede olduğundan habersiz olmanın verdiği bilinmezlik ve evlat acısı onu derinden etkiledi. Hız. Yakup olanlar karşısında Şu seslenişi yapar: ‘‘Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşılık yardım istenilecek sadece Allah'tır.’’³⁰⁴ Hız. Yakup, musibet karşısında sakinliğini koruyarak, aklı selim duruşunu duasıyla ortaya koyar Allah'a (cc) sığınır. İnsan oğlunun da Allah'a sığınmasını ister.

²⁹² el-S d 38/45.

²⁹³ el-S d 38/46.

²⁹⁴ el-Enbi   21/72.

²⁹⁵ el-Yûsuf 12/83.

²⁹⁶ el-En'âm 6/84.

²⁹⁷ el-S d 38/45-47.

²⁹⁸ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 264; Cerîr, *Tarih-i Taberî*, 1/163.

²⁹⁹ el-Bakara 2/132

³⁰⁰ Taberî, *Tarih-i Taberî*, 1/321.

³⁰¹  akan - Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 123.

³⁰² Paşa, *Kısas-ı el-Enbi  * 2/21,

³⁰³ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 301-306.

³⁰⁴ el- Yûsuf 12/18.

Hız. Yakup, içsel söylemleri ve akıllı selimle birleşen tetkikleri sonucu oğullarının söylemiş olduğu kanlı gömlek yalanına inanmaz. Oğullarına yapmış oldukları Kötü bir işi onlara nefislerinin güzel gösterip, gözlerini görmez, kalplerini hissetmez hale dönüştürdüğünü ifade eder. Artık bana düşen sabrı cemildir. Sabrı cemil, hiç kimseye söylenmeden şikâyet edilmeden yapılan sabırdır.³⁰⁵ Kısaca işin sonunu sünnetullah üzere edeple beklemektir.

Aldatmanın ve yalanın karşısında kurtuluşu Allah'tan (cc) yardım istemekte ve sabr-ı cemilde bulan Hız. Yakup oğlu Hız. Yûsuf'un hasretiyle yanarken bir de oğlu Bünyamin'in yokluğu eklenince "Onlardan yüz çevirdi de "ya esef'a alâ Hız. Yûsuf" dedi ve hüznünden gözlerine ak düştü. Artık yutkunuyor da yutkunuyordu."³⁰⁶ Üzüntüsünü içine atıyordu. Oğulları ise onu teselli etmek için şunları dediler: "Baba Vallahi sen Hız. Yûsuf'un üzüntüsüyle harap olup öleceksin, babayın ve kardeşleriyin yaşına ulaşamayacaksın"³⁰⁷ Hız. Yakup, ise rahmet sahibi Allah Teâlâ'nın merhametine teslim ve tevekkül olup şu duayı yapmıştır:

*"Ya 'kub da şöyle dedi: "Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan gelen bilgiyle biliyorum."*³⁰⁸ Allah'ın kullarına en yakın olanın Allah Teâlâ olduğunu, selametın ve kurtuluşun Ona seslenmek ve sığınmadan geçtiğini ifade etmiştir. Oğullarına yapmış olduğu vasiyeti hal diliyle yaşayarak da göstermiştir.

2.7. Hız. Yûsuf'un Duası ve Oluşum Nedenleri:

Kur'ân-ı Kerim'de Hız. Yûsuf ismi yirmi beşi Yûsuf sûresinde, diğer ikiside En'âm ve Mü'min sûrelerinde bulunmak üzere yirmi yedi kere geçmektedir.³⁰⁹ Hız. Yûsuf'un, hayatı "Ahsenü'l-kasas = Kıssaların en güzeli" şeklinde bildirilen Yûsuf sûresinde geçen bu kıssada anlatılmaktadır.³¹⁰ Kur'ân-ı Kerim de bulunan

³⁰⁵ Beydavi, *Beydavî Tefsiri*, 3/7.

³⁰⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 681.

³⁰⁷ Muhammed Bahaeddin Yüksel, "Yakup Peygamberin Gözlerinin Akibeti Konusunda Genel Bir Kabulün Tahlili", *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2018): 77-78.

³⁰⁸ el-Yûsuf 12/86.

³⁰⁹ Harman, "Hız. Yûsuf", 44/1-5.

³¹⁰ el-Yûsuf 12/3.

“peygamber kıssalarının anlatılmasında selim akıl sahipleri için sayısız ibret ve öğüt taşıdığı” gerçeğini bu sûre bir kez daha hatırlatmaktadır.

Hiz. Yûsuf’un Kur’ân’da bildirilen özelliklerine göre; İhlâşlı,³¹¹ ilim ve hikmet sahibi,³¹² rüya yorumlamasını bilirdi.³¹³ Mal ve şöhret sahibiydi.³¹⁴ Peygamberlik verilen, vahiy indirilenlerdendi.³¹⁵

Hiz. Yûsuf, yapmış olduğu duaları Yûsuf Sûresi’nin 33. ve 101 ayetlerinde geçmektedir. Yapmış olduğu duasına sebep olan olayı Kur’ân-ı Kerim şöyle bahsetmektedir.

Hiz. Yûsuf’un kardeş ihanetiyle başlayan zor yaşamı, atıldığı kuyudan çıkarılıp köle pazarında Mısır Azizi’nin satın alıp evine götürmesiyle devam eder. Aziz, Mısır maliye bakanıdır.³¹⁶ Hiz. Yûsuf’un güzelliğı karşısında Aziz’in eşi Züleyha Hiz. Yûsuf’tan hoşlanır. Kendisiyle beraber olma teklifinde bulunur.³¹⁷ Hiz. Yûsuf bu ahlaksız teklifi kabul etmez. Allah’a (cc) sığınır. Sahibinin iyi biri olduğunu kendisine iyilik yapan birine böyle bir kötülüğü, ihaneti yapmayacağını söyler. Bunun zulüm olduğunu ifade eder.

Allah Teâlâ buyurur ki: “Zalimler kurtuluşa eremezler” iyiliğın yerini kötülükle yer değiştirenlerin zalim olduğunu ve bunlarında asla felaha ulaşamayacaklardır.³¹⁸ Öyleyse kulun bu zalimlerden olmaması için haramların inşa edeceği tehlike ve zulümden uzak kalmayı ve korunmayı tercih etmelidir. Olur da günaha düşme gibi bir tehlikeyle karşılaştığında ise Allah’ın (cc) varlığını hatırlayıp dünyanın zevklerinin geçici, Allah’ın (cc) azabının kalıcı olduğunu düşünüp kurtuluşu için Allah’tan (cc) yardım istemelidir.

Züleyha kendisini ayıplayan ve kınayan Mısır’ın soylu kadınlarını evine davet eder. Amacı Hiz. Yûsuf’un insanın aklını başından alan bir yakışıklılığa sahip olduğunu onlara gösterip, olanlardan kendine haklılık payı çıkartmak ister.³¹⁹ Gelen

³¹¹ el-Yûsuf 12/24.

³¹² el-Yûsuf 12/22.

³¹³ el-Yûsuf 12/21.

³¹⁴ el-Yûsuf 12/56.

³¹⁵ el-En’âm, 6/84; el-Yûsuf 12/ 15; el-Mü’min 40/34.

³¹⁶ Taberî, *Tarih-i Taberî*, 1/ 172.

³¹⁷ el-Yûsuf 12/23.

³¹⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 3/226.

³¹⁹ el-Yûsuf 12/31-32.

kadınlarda Hz. Yûsuf'u görünce aynı ahlaksız teklifi devam ettiklerini ayetin cem-i sığasıyla "onların çağırdığı" anlatımı izah etmiştir. Hz. Yûsuf isteklerini kabul etmeyince zindana atmak istediler. Bu durum karşısında Hz. Yûsuf ise onların isteklerini yerine getirmektense zindan benim için çok daha hayırlıdır der ve şu duayı yapar.

*"Ya Rabbi! Dedi: "Zindan, bu kadınların beni davet ettikleri o işten daha iyidir. Eğer sen onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyledip cahilce davrananlardan olabilirim."*³²⁰

Hz. Yûsuf'a, yapılan ahlaksız davetin karşısında kurtuluşun Allah'ın (cc) korumasıyla gerçekleşeceğini, insanın nefsinin Allah'ın (cc) varlığından ve yardımından uzak kaldığında haramlardan uzak kalamayacağını korunamayacağına dikkat çekilmiştir. Ancak bu korunmanın gerçekleşmesi kulun açıkta gizlide Allah'ı (cc) hatırlayıp yardım istemesine bağlıdır.

Hz. Yûsuf 'un, zindan hayatı onun için bir karanlık değil yaşamının bir dönüm noktası olur. Bu süreç kendisinin bile düşünemediği hayır ve güzelliklerin ortaya çıkmasına sebep olur. Allah (cc) tevazu, sadakat, takvanın, izzetin, adaletin, murakabe ve ruhunun dengesini bahşeder. Hz. Yûsuf, verilen bu nimetleri Mısır'da madi, manevi ve siyasi güç elde edince insani ilişkilerinde kullanır.³²¹

Hz. Yûsuf, görmüş olduğu rüyasını babasına anlattıktan sonra Hz.Yakub'un yapmış olduğu rüya yorumu gibi Allah Teâlâ da rüya yorumunu Hz. Yûsuf'a öğretir.³²² Karma karışık bir rüya gören vezirin rüyasının yorumunu yapar.³²³ Bu arada Züleyha'nın itirafıyla da suçsuzluğu anlaşılır.³²⁴

Suçsuzluğu anlaşılan Hz. Yûsuf, Allah'ın (cc) lütfu ikramıyla Mısır'ın hazine/ maliye bakanlığına getirilir.³²⁵ Kısa zamanda siyasi yönetimi ve ahlaki güzelliği etrafa yayılır. Kıtık sürecinin başlamasıyla yapmış olduğu rüya yorumuyla alınan tedbirlerle mısır halkına ve diğer ülke insanlarına erzak temin etme

³²⁰ el-Yûsuf 12/33.

³²¹ Ebu'l A'la Mevdûdi, *Tefhimu'l Kur'ân Tefsiri*, Trc. Kurul, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 2/457.

³²² el- Yûsuf 12/6.

³²³ el- Yûsuf 12/47-49.

³²⁴ el- Yûsuf 12/51.

³²⁵ el- Yûsuf 12/55.

zenginliğine kavuşur. Bu haberi alan kardeşleri de erzak istemeye gelirler. Karşısında ağabeylerini görüp tanıyan Hz. Yûsuf Allah'ın verdiği faziletlerin güzelliğiyle onlara kin ve nefret ifadelerinin üstünü örtüp edep ve erdem hasletleriyle onlara izzet ve ikramda bulunarak kardeşlerine Hz. Yûsuf olduğunu söyler.³²⁶

Kardeşlerine kavuşan Hz. Yûsuf babasını sorar ağabeyleri, onun kendisine olan hasretinden gözlerini kaybettiğini söyleyince çok üzülür. Hemen üzerindeki gömleğini çıkarıp babasına götürmelerini ve gözlerine sürmesini ve babasını yanına getirmelerini ister. Hz. Yakup, gömleği gözlerine sürmesiyle kaybettiği gözlerinin ışığına Allah'ın izniyle kavuşur. Oğlu Hz. Yûsuf'u görmek için Mısır'a gelir. Baba ve oğul birbirine kavuşur.³²⁷ Bir ömre bedel süren imtihan Allah'a teslim ve tevekkül olmakla beraber ondan umut kesmemekle hicran vuslata dönüşür. Allah'ın nimetlerinin bolluğu karşısında nimetin asıl sahibini unutmayıp her zorluğun arkasından ilahî kolaylığı yaşatan Allah'a hamd ve teşekkürlerini sunmak için şu duayı yapar.

*“Ya Rabbi! Sen bana iktidar ve hakimiyet verdin ve rüyaları yorumlama ilmini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da ahirette de Mevlam, yardımcım Sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni salihler zümresine dâhil eyle!”*³²⁸

Hz. Yûsuf, dünyada kendisine verilen siyasi ve ekonomik gücün insan için yeterli olmadığını kalıcı kurtuluşun Allah'a (cc) Müslüman bir kul olarak kavuşmaktan geçtiğini ifade etmiştir. Bütün insanlığa da bunu dua yoluyla istenmesini istemiştir.

2.8. Hz. Eyyüb'ün Duası ve Oluşum Nedenleri

Hz. Eyüp, Kur'an-ı Kerim'de Nisa, el-En'âm Enbiya ve Sad sûreleri olmak üzere dört yerde geçmektedir.³²⁹ Hz. Eyüp, Hz. İshak'ın torunlarından. Rivayete göre eşi'nin Hz. Yûsuf'un kızı olduğu söylenmektedir.³³⁰ Yurdu Şam'ın Dımaşk ile

³²⁶ el- Yûsuf 12/90.

³²⁷ el- Yûsuf 12/92-96.

³²⁸ el-Yûsuf 12/101.

³²⁹ el-el-İbrâhîm 14/40.

³²⁹ Harmancı, “Eyüb”, 12/16.

³³⁰ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil Beydâvî Tefsiri*, 2/ 77.

Cabiye bölgeleri arasındaki Ürdün'ün yerleşim yerlerinden biri olan Beseniye nahiyesi idi.³³¹

Hız. Eyüb'ün sayısız malı mülkü, oğulları ve kızları olan zengin biri idi. Cömertti, misafirperverdi. İkrâm etmeyi severdi. İnsanların ve yolcuların yardımına koşardı.³³² Hız. Eyüb Allah'ın faziletlerle şereflendirdiği ve için de yaşadığı halkına peygamber olarak seçtiği kullarındandır.³³³

Hız. Eyüb'ün sabırlı ve güzel bir kul olması, her daim Allah'la beraber olması, fiillerinde Allah'ın rızasını araması³³⁴ Kur'ân-ı Kerim'de bahsedilen özellikleridir. Büyük sıkıntılara sebat etmesi, kullukta ve görevinde kusur etmeyişi, şikâyetle bulunmaması sebebiyle “ibadet ehline” ve “akıl sahiplerine” örnek gösterildi.³³⁵

Zamanının tamamına halkıyla ilgilenmekle ve Allah (cc)'a kul ve peygamberi olarak yapması gerekenlerle geçiren Hız. Eyüb, Allah'ın izni ve inayetiyle bir sınava tabi tutulur. Maddi varlığının tamamını, evlatlarını da kaybetmenin yanında bir de bedeni, dili ve kalbi dışında her yerinde görülen bir hastalıkla imtihan olur. Artık varlık yerini yokluğa bırakmıştı.³³⁶ Hız. Eyüb bu duruma on sekiz yıl sabrettiği rivayet edilmektedir.³³⁷ Senelerce süren bu duruma gösterdiği sabırla dünya ehline sabrın gerçek kahramanı olarak dilde ve gönülde “Eyüb Sabrı” diye taht kurar. Hız. Eyüb'ün hastalığı bir süre sonra kalbine ve diline zarar verir hale gelince şu duayı yapar.

“Ya Rabbi, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın” diye seslenmiştir.³³⁸

Hız. Eyüb, yaşadığı çaresizlik ve şartlar ne kadar zor olursa olsun “Sen merhametlilerin en merhametlisisin” demenin gösterdiği teslimiyetle musibetin küçüklüğünü, Rabbisinin büyüklüğünü ve ona olan şikâyetli bağılılığını

³³¹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/306.

³³² Mehmet Oymak, *Hız. el-İbrâhîm Halilullah Hız. Eyyüb ve Peygamberler Şehri Urfa*, (Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Çevre Koruma Vakfı (Şurçev Yayınları, 2022), 126.

³³³ el-Nisâ 4/163.

³³⁴ el-Sâd 38/44.

³³⁵ Çakan - Solmaz, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 214.

³³⁶ Taberî, *Tarih-i Taberî*, 1/323.

³³⁷ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 293; Murat Kavuncu, *Kur'ân-ı Kerim'deki Geçen Peygamber Kıssalarında Geçen Dua Ayetlerinin Tahlili*, (Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 26.

³³⁸ el-Enbiyâ 21/83.

gösteriyordu. Allah Tealâ, peygamberinin yapmış olduğu bu kavli duasıyla sıkıntılarına şifa olacak fiili duayı cevap olarak ikram eder. Bu da Allah'ın (cc) kuluna duyduğu merhametin simgesidir. Kula düşende sıkıntı halinde şikâyeteye yer vermeden Allah'ın (cc) merhametine, yardımına ulaştıracak salih amelleri aramalı ve yaşamalıdır.

Hiz. Eyüb'ün yapmış olduğu bir diğler duası Sâd sûresinde bulunmaktadır. Bu duası şu şekildedir.

“Kulumuz Eyyüb'ü da hatırla! Hani O Rabbine: “Ya Rabbi, şeytan bana bir yorgunluk ve işkençe dokundurdu” diye yakarmıştır.³³⁹ Eyyüb'e: “Ayağını yere vur! Dedik, işte sana kullanıp yıkanacağın ve içeceğin serin bir su”³⁴⁰

Hiz. Eyüb, Sâd sûresi 41. Ayette *“şeytan bana bir musibet dokundurdu”* söylemiyle Şeytan'ın hastalık ve sıkıntı verme gibi bir kuvvette olduğunu ifade etmemiştir. O, hastalığının verdiği sıkıntı, varlığını, evlatlarını kaybetmesi ve bütün eş ve dostlarının kendinden ayrılmanın verdiği yokluk değil, şeytanın vermiş olduğu vesvese sebebiyle kaldığı sıkıntıdan bahseder. *“O şeytan vesveseyle bana dokunarak benim ümitsiz kalmamı, nankör olmamı ve sabredenlerden olmamı istemiyor”* diyordu.³⁴¹ Bu durumda şeytanın sadece vesveseyle insana tesir etme yetkisinin olduğunu, hastalık ve musibet verme gibi Allah'ın yolundan ayırma yetkisine sahip değildir.³⁴²

Allah'ın (cc) Hiz. Eyüb'den ayağını yere vurmasını istemesi, kulun kavli duasının kabulünü, fiili duasının oluşumuna bağlamıştır. Bu da bizlere kavli duanın gerektirdiği fiili dua'nın yerine getirilmesinin önemini ifade etmektedir.

Hiz. Eyüb'ün, musibetler karşısındaki sabrını, salih bir kul olarak niyetini ve duruşunu değiştirmemesinin karşılığını Allah Tealâ *“Ona bizden bir rahmet ve saf akıl sahipleri için bir öğüt olmak üzere ailesini de onlarla bir mislinide bağışladık.”³⁴³* Bu şekilde mükafatlandığını Kur'an-ı Kerim haber vermektedir. Böylece Hiz. Eyüb'ün kaybettiği her şeyi misliyle daha fazlası tekrar verilir.

³³⁹ el-Sâd 38/41.

³⁴⁰ el-Sâd 38/42.

³⁴¹ Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil Beydâvî Tefsiri*, 4/ 449.

³⁴² Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an Tefsiri*,

³⁴³ el-Sâd 38/43.

İman ehli, selim akıl sahipleri için Hz. Eyüb'ün sabrın da olduğu gibi sıkıntı ne kadar büyük olsa da Allah'ın rızası için kulun göstermiş olduğu sabrın, rahmet damlaları karşısın da bütün musibet ateşleri sönmeye mahkûm olur. Bu rahmet damlasını çağıran en önemli çağrı insanın olumlu olumsuz yaşadığı her durumda iman üzere oluşan ihlaslı duruşunu değiştirmedığı gibi esnemeyi dahi kabul etmeyişidir.

2.9. Hz. Şuayb'ın Duası ve Oluşum Nedenleri

Hz. Şuayb, Mikâil b. Yeşcür b. Medyen b. İbrahim'in (as) neslindendir. Annesi Hz. Lut'tun kızı Mikâil'dir. Hz. Musa'nın da kayınpederidir.³⁴⁴ Hz. Şuayb, Medyen ve Eyke Halkına Allah'ın elçisi olarak görevlendirilmiştir.³⁴⁵ Medyen, içinde yaşadığı kavmi, Eyke kavmi ise komşu mahiyetinde mevki ve yaşam tarzlarıyla birbirlerine yakın kavimlerdi.³⁴⁶

Hz. Şuayb, peygamber olarak gönderildiği halkına yapmış olduğu tebliğ ve sorulan sorulara karşı yapmış olduğu akıcı konuşması ve uslubu karşısın da “hatîbü'l enbiyâ” denilmiştir.³⁴⁷ Kur'ân-ı Kerim'in anlatımıyla Hz. Şuayb, halkına; Allah'a kulluk etmelerini, ondan başka ilah olmadığına kendisinin onun elçisi olduğunu kabul etmelerini,³⁴⁸ ölçü ve tartıda adaletli olmayı, insanlar arasında doğruluğu ve adaleti uygulamalarını, haksızlık etmemelerini, fesatlık çıkararak yeryüzünde bozgunculuk çıkartmamalarını ve ahiret gününe inanmalarını istemiştir.³⁴⁹

Medyen halkı ise ölçü ve tartıda hile yaparak alışveriş yaptıkları insanları aldatır. Alırken büyük ölçek satarken ise küçük ölçek kullanarak, alacakları malın fiyatını düşürüp ucuz yoldan alıp haksız kazanç elde ederlerdi. Kısaca haksız kazanç yolları hepsinin yaşam tarzlarıydı. Hadsizlik ve haksızlıkta sınır tanımamalarına

³⁴⁴ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/327. Cerir, *Tarih-i Taberî*, 1/167. İmam Kurtubî, *el câmiulî ahkâmîl Kur'ân*, (İstanbul: Buruc Yayınları, 1997), 7/404.

³⁴⁵ el-A'râf 7/85; el-Şuarâ 26/176-178.

³⁴⁶ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 358; Kavuncu, *Kur'ân-ı Kerim'deki Peygamber Kıssalarında Geçen Dua Ayetlerinin Tahlili*, 27.

³⁴⁷ Mehmet Ümit, “Şuayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 39/222-223.

³⁴⁸ el-Şuarâ 26/176-179; A'râf, 7/85.

³⁴⁹ el-A'râf, 7/85-86; el-Hûd 11/84-85; el-Şuarâ 26/181-183.

rağmen Allah (cc) birçok nimetlerle onları şereflendirerek refahlığın zirvesine taşımıştı.³⁵⁰

Hız. Şuayb, peygamberlik görevini nezaket kuralları içerisinde letafet ve güzellikle yerine getirmesine rağmen kavmi ise diğer kavimler gibi peygamberlerini yalanladılar.³⁵¹ Medyen halkının ileri gelenleri ile kibir hastalığına yakalananlar Hız. Şuayb'a kendi inançlarına dönmesini eğer bunu yapmazsa, kendisine inanlarla beraber buradan çıkaracakları tehdidinde bulunurlar.³⁵² Eyke halkıda Medyen halkından geri kalmayarak Hız. Şuayb'ın büyülenmiş biri olduğunu itham ederek onu yalanladılar.³⁵³

Hız. Şuayb, halkının bu tepkilerinin sonucunda Hız. Nuh, Hız. Hûd, Hız. Salih ve Hız. Lut peygamberlerin halkının sonları gibi bir sonun onlara yaklaştığının uyarısında bulunur. Kendisine inananlarla beraber Allah'a (cc) sığınarak şu duayı yapar:

*“Allah bizi sizin o batıl dininizden kurtardıktan sonra kalkıp tekrar dininize dönecek olursak Allah'a büyük bir iftira atmış oluruz. Allah göstermesin, sizin inancınıza dönmemiz kesimlikle mümkün değil! Rabbimizin ilmi her şeyi kapsar. Biz yalnız Allah'a dayanırız. Ey bizim Rabbimiz! Bizimle şu halkımız arasında sen hak hükümünü ver, haklı haksız açığa çıksın. Sen elbette hüküm verenlerin en iyisisin!”*³⁵⁴

Medyen ve Eyke halkı ne kadar uyarı alırsa alsın küfürden geriye bir adım atmıyor. Doğruluğa da bir adım gelmedikleri gibi Hız. Şuayb'dan uyardığı azabın gökten üzerlerine yağdırmasını istiyorlardı.³⁵⁵ Bir süre sonra Allah'ın (cc) emri tecelli edince Medyen ve Eyke halkını korkunç bir gürültü (çıgılık) yakaladı ve helak oldular.³⁵⁶

İnsanlık tarihi bir tekrara daha şahit oldu. Küfür ehlinin yapmış oldukları sapkınlıklarının değişmediğini, tebliğ mücadelesi veren Allah'ın peygamberleri, insanoğlunun akıl ve basiretini kapatan iktidar sahibi olma, hırs, tamahkarlık, kendini

³⁵⁰ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, s. 358-359.

³⁵¹ el-Şuarâ 26/189.

³⁵² el-A'râf 7/88.

³⁵³ el-Şuarâ 26/185-189.

³⁵⁴ el-A'râf 7/ 89.

³⁵⁵ el-Şuarâ 26/186.

³⁵⁶ el-A'râf, 7/91-92; el-Ankebût 29/37.

beğenmişlikle oluşan kibir küfürleri ve boş gururlarıyla mücadele etmişlerdir. Selim akıl ve iman sahibi olan günümüz insanı, kaybına sebep olacak bu oluşumlardan korunmalı ve uzak kalmaya gayret etmelidir. Aksi takdirde bu kavimlerin yaşadığı akıbetin bir tekrarını da kendi sonlarında yaşar.

2.10. Hz. Musa ve Hz. Harun'un Duası ve Oluşum Nedenleri

Hz. Musa, Kur'an-ı Kerim'de en çok bahsedilen peygamberlerdendir. Soyu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Fakat farklı İslami kaynaklarda ise annesi İmran yoluyla Hz. İshak ve Hz. İbrahim'e dayanmaktadır.³⁵⁷

Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamber kıssaları içerisinde en geniş anlatıma sahiptir. Hz. Musa, Mısır'da doğmuş ve büyümüştür. O dönemde Mısır Kralı Firavun İsrailoğullarına zulmediyor. Onlara olmadık işkencelere maruz bırakıyordu. Ağır işlerde çalıştırıyordu.³⁵⁸ İsrailoğullarının erkek çocuklarının tahtını ele geçirme kaygı ve korkusuyla öldürüyor, anne ve babalarını köle olarak çalıştırıyordu.³⁵⁹ İşte Hz. Musa'nın yaşamasına izin verilmeyen öldürülmesinin ise hak olarak görüldüğü bir ortama doğar. Erkek evlat sahibi olan Hz. Musa'nın annesi kaygılıdır. Fakat Allah Teâlâ'dan evladını emzirmesini, hayatı noktasında korkuya kapıldığında onu nehre bırakmasını, korunacağını, güvenli ve emin bir şekilde tekrar kendisine verileceğini ve Allah'ın elçilerinden biri olacağı bildirilir.³⁶⁰

Kur'an-ı Kerim'in anlatımıyla Hz. Musa annesinden ayrılır.³⁶¹ Firavun'un sarayına giriş yapar.³⁶² Evladından ayrılan Hz. Musa'nın annesi bir süre sonra Firavun'un sarayında süt annesi olarak tekrar evladına kavuşur.³⁶³ Bu kavuşmayla Allah Teâlâ, insanoğluna fayda ve zarar verenin kendi olduğunu hatırlatmıştır.

Hz. Musa, Firavun'un sarayında annesinin denetiminde büyür. Delikanlılık zamanı geldiğinde de Allah (cc) ona ilim ve hikmetle şereflendirir.³⁶⁴ Sakin ve sessiz bir gün şehirde gezintiye çıkar. Biri kendilerinden diğeri ise Firavunun

³⁵⁷ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 3/432.

³⁵⁸ Taberî, *Tarih-i Taberî*, 1/386.

³⁵⁹ el-Kasas 28/4.

³⁶⁰ el-Kasas 28/7.

³⁶¹ el-Kasas 28/11.

³⁶² el-Kasas 28/9.

³⁶³ el-Kasas 28/13.

³⁶⁴ el-Kasas 28/14.

yandaşlarından olan bir kipti olmak üzere iki adamın kavga ettiğini görür. Kendi tarafından olan adam Hz. Musa'dan yardım ister. Bunun üzerine adama bir yumruk indirir ve ölümüne sebep olur. Adamın ölmesini hiç istemeyen Hz. Musa Allah Teâlâ'ya:

*“Bu şeytan işidir; o gerçekten ayartıcı ve apaçık bir düşman!”*³⁶⁵ der ve Allah'tan mağfiretini ister.³⁶⁶ Hatasını anlayan Hz. Musa Allah'a sığınır, arkasından yapılması gerekeni beyan ederek *“suçluların yanında olmayacağım”* diyerek tövbesini taçlandırır. Bu da Allah'ın (cc) yanında affını ve beratını getirir.³⁶⁷ Bu durum bir yanlışın oluşumuyla ortaya çıkan boşluğun, hangi doğruyla doldurulacağının gösterilmesi, çözüme ait fikri ve fiili eylemlerin kıymetini ifade etmiştir.

Hz. Musa, taraf olup korumaya çalıştığı yandaşının bir başka kavgaya karıştığını ve o kavgada Hz. Musa'nın bir adam öldürdüğünü bulunduğu ortamdaki bütün insanlara söylediğini öğrenir. Bu durumda ne yapacağının şaşkınlığını yaşayan Hz. Musa Firavunun sarayından gelen birinin söylemiyle şehri terk etmeye karar verir.³⁶⁸ Rabbinden *“Musa korku içinde etrafı gözetleyerek oradan ayrıldı. “Rabbim’ Beni zalimler topluluğundan kurtar”* der.”³⁶⁹ Mısır'dan çıkıp rotasını Medye'ne doğru çevirdiğin de gönlüne ve diline *“Umarım rabbim bana doğru yolu buldurur.”*³⁷⁰ Duası eşlik eder. Allah'a olan teslimiyeti ve duyduğu güvenle yoluna devam eder.

Hz. Musa, Medyen toprakların da yolu bir suyun başına varır. Suyun başında çobanlar koyunlarını sulamaktaydılar. Fakat mahzun bir şekilde iki kızın beklemekte olduklarını görür.³⁷¹ Yanlarına gidip herkes koyunlarını suluyor siz neden burada bekliyorsunuz? Onlarda sıkıla sıkıla şu cevabı verirler:

“Çobanların işi bitip ayrılmadan biz suya yaklaşıp hayvanlarımızı sulayamayız. Aldığımız terbiye bunu gerektirir. Bu işi yapacak babamızdan başka

³⁶⁵ el-Kasas 28/15.

³⁶⁶ el-Kasas 28/16.

³⁶⁷ Çakan - Solmaz, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 145.

³⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, 6/ 151-152.

³⁶⁹ el-Kasasa 28/20-21; Taberî, *Tarih-i Taberî*, 2/550-552.

³⁷⁰ el-Kasas 28/22.

³⁷¹ Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 379.

kimse yok. O ise ihtiyardır.”³⁷² Duyduklarının karşısında koyunları alır suyun başına götürüp sular ve tekrar teslim eder. Bu arada yorgun düşen Hz. Musa bir ağacın altında açlık ve yorgunluğun etkisiyle: “*Ya Rabbim, doğrusu bana lütfedeceğin her türlü nimete muhtacım!*”³⁷³ Diye dua eder.

Hz. Musa’nın yukardaki yapmış olduğu duasını Allah Teâlâ kabul eder. Yardım ettiği kızlardan biri yanına gelerek babasının kendisiyle görüşmek istediğini söyler. Kızların babası Allah’ın peygamberi Hz. Şuayb’dır. Yapmış olduğu yardımın ücretini vermek istediğini ve kendisi için yanında sekiz yıl çalışırsa kızlarından birisiyle kendisini evlendireceğini, eğer bu çalışmayı on yıla çıkarırsa kendisinde bir hayır oluşacağını söyler. Hz. Musa da bu iki çalışma sürelerinden birini yerine getireceğine dair söz verir.³⁷⁴

Hz. Musa, istemeden de olsa birinin ölümüne sebep olması ve bu olayın etkisiyle kapıldığı korku ve endişeden kurtulmak için Medyen’e gelmesi insanoğluna insan istemeden de yanlışa düşebileceğini önemli olan onu tekrar etmemesidir. Bunu da Hz. Musa’nın ikinci gün aynı adama yardım etmemesiyle göstermiştir. Allah’a (cc) olan teslimiyeti, güveni ve sığınmasıyla Allah Teâlâ da Hz. Musa’yı Mısır’daki yaşadığı kaygılarından kurtarmış, çaresiz olduğunu hissettiği bir anda Medyen’de ona iş ve eş vermiştir. Hz. Musa’nın yaşamsal alanının zorlayan her durumda Allah’ın (cc) yardım ve ihsanına muhtaç olduğu bilincinde teslimiyet gösterip yardım isteyip bunu da sabırla beklemesi mü’minler için kıymetli bir davranış modelidir.

Hz. Musa, Medyen’de on sene kaldıktan sonra eşiyle beraber Mısır’a dönmek için yola düşer. Karanlık ve soğuk bir gecede ailesini korumak için ateş aramaya başlayınca Tur dağın da bir ateş görür. Yanına yaklaştığın da bir ağaçtan Allah (cc) seslenişini duyar. Daha sonra da burada Hz. Musa’ya peygamberlik göreviyle beraber âsâ ve yed-i beyza mucizeleri verilir.³⁷⁵ Firavun’u ve ona tabi olanları tevhide davet etmekle görevlendirilir. Hz. Musa Firavun’un kendisini öldürmesi gibi bir tehlike bulunduğu için konuşması daha düzgün olan kardeşi Hz. Harun’u yardımcı olarak ister.³⁷⁶ Peygamberlik görevini birlikte yerine getirdiklerin de

³⁷² el-Kasas 28/23.

³⁷³ el- Kasas 28/24.

³⁷⁴ el-Kasas 28/23-28.

³⁷⁵ Ayan, *Kur’ân’da Peygamber Duaları ve Dini Kültürümüzdeki Yeri*, 67.

³⁷⁶ el-Kasas 28/34.

yapılan tebliğin daha iyi anlaşılacağını düşünür.³⁷⁷ Bütün bu isteklerini Hz. Musa Allah Teâlâ'dan şöyle ister:

*“Musa, Rabbim! Dedi, gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar. Yakınlarımdan birisini bana yardımcı ver. Kardeşim Harun’u onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et. Ta ki seni bol bol tesbih edelim. Ve seni çok analım. Kuşkusuz sen bizi görmektesin.”*³⁷⁸

Hz. Musa peygamberliğinin başlangıcında Allah’tan içsel olarak güçlenmeyi, ruhunun mutmain olmasını, işlerinin kolaylaşması için dilindeki düğümün çözülmesini istemesi, söylediklerinin doğru anlaşılması için doğru kelimelerin kullanımının önemini ortaya koymuştur. Kardeşi Hz. Harun’u peygamber olarak istemesi etrafında güven duyduğu birinin olmasının gönlüne genişlik vereceğine dikkat çekmiştir. Duası Allah (cc) tarafından kabul edilir.³⁷⁹

Firavun ve yandaşları Mısır halkı arasında kast sistemiyle halkına haksızlıkta bulunur. Hz. Musa’nın ortaya koyduğu mucizeler sonucu sihirbazlarının aciz kalıp iman etmeleri, Firavun’un sahip olduklarını kaybetme korkusu sarar, kibrini ve küfrünü daha da arttırır. Bu durum Hz. Musa ve Hz. Harun’un peygamberlik görevlerini yerine getirmeyi de zorluyordu. Hz. Musa’nın tebliğinde yumuşak ve samimi olması Firavun’u etkilememiştir.³⁸⁰ Tufan, çekirge, kurbağa, haşarat ve kan gibi hayatlarını zora sokan bu musibetlerden de ibret almadı.³⁸¹

Firavun, Hz. Musa ile İsrailoğullarını Mısır’da yaşatmamak için şehirlere asker toplayıcı gönderdi.³⁸² Haberdar olan İsrailoğulları, Hz. Musa ve Harun Mısırdan ayrılma kararı aldılar.³⁸³ “Daha önce suçsuz yere bir adamı öldürdüğü için geceleyin yalnız başına şehri terk eden Hz. Musa’nın yanında şimdi ise Firavun’un zulmünden kaçan İsrailoğulları vardı. Sorumluluğu daha ağır, yol daha fazla tehlikelerle doluydu. Denize doğru insanları yönlendirdi. Allah’ın (cc) kendilerine denizde kuru bir yol açacağına olan teslimiyeti tamdı. Endişelerine ve korkularını

³⁷⁷ Beydâvî, *Beydâvî Tefsiri*, 2/ 192.

³⁷⁸ el-Tâhâ 20/25-35.

³⁷⁹ el-Tâhâ 20/36.

³⁸⁰ el-Tâhâ 24/42-47.

³⁸¹ el-A’râf 7/133.

³⁸² el-Şuarâ 26/53.

³⁸³ Zemahşerî, el- *Keşşaf*, 3/114.

teskin eden tek şey, kudret sahibinin iradesine uygun olarak kendi kanunları doğrultusunda akarsudan kuru bir yol açılacaktı.”³⁸⁴

İsrailoğullarının ve Hz. Musa'nın Mısır'dan ayrıldığı haberini alan Firavun yakalamak için yola koyulur. Bir süre sonra karşı karşıya kalırlar. Hz. Musa elindeki asasını kızıl denize tuttuğunda ilahi mucize tecelli eder. Deniz on iki kara yoluna ayrılır. Hz. Musa ve İsrailoğulları kurtulur. Onları seyreden Firavun ve Kıptilerde denize dalar fakat denizin ortasındaiken deniz tekrar eski haline döner ve dünya sahnesinden silinirler.³⁸⁵

Dünya sahnesi bir kez daha Allah'ın (cc) yardımının er ya da geç inananları bulacağını, küfrün daim ve kalıcı olmadığını, Allah'ın azabının küfredenleri er ya da geç yakalayacağına şahit oldu.³⁸⁶

İsrailoğulları, Firavun'un zulmünden ve yaşadıkları sıkıntılardan Allah'ın (cc) kurtardığını bir süre sonra unutmaya başladılar. Sanki o zorlukları yaşayan onlar değildi, bu da insanın kendine yapılan iyiliği unutup yanlışlarına tekrar dönüşünün zafiyetini ortaya koyuyordu.³⁸⁷

İsrailoğullarının, dünyevi tutku ve istekleri sınır tanımaz hale gelmiş sürekli peygamberleri Hz. Musa'dan bir şeyler istiyorlardı. Kudret helvası ve bıldırcın yumurtası istemişlerdi. Bu istekleri her gün onlara düzenli bir şekilde veriliyordu.³⁸⁸ Maalesef verilen her nimet onları şükre değil hoşnutsuzluğa ve şikâyetle taşıdı. İsrailoğulları böyle bir şımarıklığın içindeyken Hz. Musa kardeşi Hz. Harun'u yerine vekil koyarak Allah (cc) görüşmek için Tur Dağı'na gitti. Orada Hz. Musa'ya Tevrat indirildi. Tekrar kavmine döndüğünde Hz. Musa kavmini Samiri adında bir Yahudi'nin altından yaptığı bir buzağıya tapar halde buldu. Bu duruma çok sinirlenen Hz. Musa kardeşi Harun'un üzerine yürüyüp hesap sordu Hz. Harun da karşı geldiğini fakat kendisini öldüreceklerini söyleyince³⁸⁹ şöyle dua etmiştir:

³⁸⁴ Seyit Kutup, *Fizilal'il Kur'an*, çev. Bekir Karlığa,”vd.” (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1974), 10/60.

³⁸⁵ el-Tâhâ 20/19-20.

³⁸⁶ Ahmet Gelişen, *Hz. Musa'nın Kurtuluş Mucizesi, Kur'an'dan Öğütler 1* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2012), 337.

³⁸⁷ Şaban Özkavukçu, *Kur'an- Kerim'den Peygamber Kıssalarının Günümüz İnsanına Hisseleri* (İstanbul: İz Yayınları, 2019), 321.

³⁸⁸ el-Tâhâ 20/80-82.

³⁸⁹ el-A'râf 7/150.

*“Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla! Bizi rahmetinin içine al. Sen merhametlilerin en merhametlisin”*³⁹⁰ Hz. Musa hem kendisi hem de kardeşi için bağışlanma, bu olumsuz durumdan kurtulmak içinde merhamet dilemiştir.

İsrailoğulları’nın buzağıya tapmaktan vazgeçip, günahları için Allah’tan af ve mağfiret dilemek, yeniden sözleşmek için Tur-i Sina’ya çağrıldılar. Oraya vardıklarında Hz. Musa kaybolurken, diğerlerinin kendisine yaklaşip secdeye kapanmalarını istedi. Onlardan hemen kapandılar. Hz. Musa Allah (cc) ile görüşüp vahyedilenleri alıp dönmeye başladıkların da kavmi, bir iman ehliyle bağdaşmayacak bir istekle “Allah’ı görmedikçe iman etmeyeceklerini” söylediler. Söyler söylemezde kendilerini bir sarsıntı ve korku yakaladı.³⁹¹ Duydukları karşısında şaşırان Hz. Musa Allah’a (cc) yalvarıp yakararak aşağıdaki duayı yaptı:

*“Musa, “Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de bundan önce helak ederdin. Şimdi içimizden birtakım beyinsizlerin işledikleri günah sebebiyle bizi helâk mı edeceksin? Bu, sırf senin bir imtihanındır. Onunla dilediğin kimseyi saptırırsın, dilediğini de doğruya iletirsin. Sen, bizim vekilimizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı. Sen bağışlayanların en hayırlısı” dedi.”*³⁹²

Allah Teâlâ peygamberinin ihlaslı candan yalvarışına karşılık azabını dilediğine, rahmetinin ise her şeyi kuşattığını onu da sakınıp korunanlara, zekât verenlere, ayetlerimize inananlara vereceğini³⁹³ ifade ederek sözlerinden dönen İsrailoğullarını bir kez daha bağışlamıştı. Allah’ın ayetlerine inanmak şartıyla, korunup ve zekât verenlere de rahmetiyle muamele edeceğini buyurmuştur.

Hz. Musa, İsrailoğullarıyla Mısır’dan çıktıktan sonra onlardan Filistin yakınlarındaki Beytülmakdis toprağına gitmelerini istedi. Allah’ın bu diyarı kendilerine verdiğini ve burayı fethetmelerini emrettiğini söyledi. İsrailoğulları ise o ülkede bulunup haksızlık eden zorbalar orada bulunduğu sürece oraya girmeyeceklerini beyan ettiler. Aralarından iki kişi dışında hepsi “Ey Musa! Onlar orada bulunduğu sürece biz girmeyeceğiz. Sen git; Rabbinle savaş, biz burada

³⁹⁰ el-A’râf 7/151.

³⁹¹ Beydavi, *Beydavi Tefsiri*, 2/293.

³⁹² el-A’râf 7/155.

³⁹³ el-A’râf 7/156.

oturacağız.” Dediler.³⁹⁴ Duydukları karşısında söz dinlemez kavminin sunduğu çaresizliğin yanında Allah’a (cc) duyduğu tam bir teslimiyetle şu duayı yapar:

“*Ya Rabbi, dedi, ben kendi nefsimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu itaatsiz, bu yoldan çıkmış topluluk arasında sen hükmünü ver.*”³⁹⁵ Bu olaydan sonra Allah (cc) bu kutsal toprakları İsrailoğullarına kırk sene haram kıldı.³⁹⁶

Hiz. Musa kavmiyle kendisi arasında Allah’ın hüküm vermesi için dua etmiştir. İsrailoğulları kendilerine tanınan her hakkı nankörlük ve isyanla karşılık verdiler. Kıymetini bilmediler. Ahitlerini bozarak yapmış oldukları ihanetlerinin karşılığı Allah’ın (cc) laneti olmuştur. Demek ki İnsanoğlunun yaşadığı cefanın yerini alan sefa onun için bir nimet olduğu kadar bir imtihan sebebi de olduğunu da hatırdan çıkarmamalı verilen her nimeti veriliş amacına uygun olarak fiili ve fikri şükürünü yerine getirmelidir.

2.11. Hiz. Yunus’un Duası ve Oluşum Nedenleri

Hiz. Yunus, Musul civarında bir şehir olan Ninova’ya Allah’ın elçisi olarak görevlendirilmiştir.³⁹⁷ Kendisi de ninovalıydı.³⁹⁸ Kur’ân-ı Kerim’de balığın yutması sonucu “Zennun”³⁹⁹ ve “Sahib-i Hut”⁴⁰⁰ ünvanlarıyla bahsedilir. Her iki unvan da “balık sahibi” anlamındadır.⁴⁰¹

Ninova halkı itikadi ve ahlaki açıdan bozulmuş ve putlara tapan bir putperestlerdi. Peygamber olarak gönderilen Hiz. Yunus, halkı içinde dürüst, yardımsever, yalan söylemeyen güvenilir bir ahlak abidesi olarak bilinirdi.⁴⁰² Halkına otuz üç sene tevhit inancına çağrı da bulundu. Bunca gayret ve çalışma sonucu sadece iki kişi iman etti.⁴⁰³

³⁹⁴ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/78; Taberî, *Tarih-i Taberî*, 1/221.

³⁹⁵ el-Mâide 5/25.

³⁹⁶ el-Mâide 5/26.

³⁹⁷ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/147; Taberî, *Câmiu’l Beyân*, 7/103.

³⁹⁸ Çakan - Solmaz, *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 221.

³⁹⁹ el-Enbiyâ 21/87; el-En’âm 6/86.

⁴⁰⁰ el-Kalem 68/48.

⁴⁰¹ Ayan, *Kur’ân’da Peygamber Duaları ve Dini Kültürümüzdeki Yeri*, 82.

⁴⁰² Ateş, *Peygamberler Tarihi*, 528.

⁴⁰³ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/148.

Hız. Yunus, kavminin söz dinlememesi, ahlaksızlıklarına ve puta tapmaktan vazgeçmemelerine çok üzüldü. Bu olumsuz durumdan kurtulmak amacıyla kavminin arasında kalması ona göre bir şey ifade etmiyordu. Tebliğ ettiğı dinin şerefini korumak daha fazla alay konusu olmamak için ayrılmaya karar verir.⁴⁰⁴

Hız. Yunus, kavmi için bütün olumsuz düşüncelere rağmen gider ayak tebliğ etmekten de vazgeçmedi. Kavmine belli bir süre kırk veya üç gün sonra şiddetli bir azabın geleceğini haber verdi. Fakat Hız. Yunus, azap gelmeden Allah'tan (cc) gelecek izni beklemeden kavminden ayrılır. Haber verdiği azap gelince kavmi beklediğinin tam tersi korkup Allah'a iman ettiler.⁴⁰⁵

Hız. Yunus Allah'a (cc) bağılı ihlaslı bir kulu ve elçisidir. Aslında kavmini terk edişı, peygamberlik görevinden uzaklaşmak değil, söz dinlemeyen kavmine karşı duyduğu üzüntüsünün ve umutsuzluğunun verdiği bir kaçıştı. Bu durum Hız. Yunus için bir acelecilik ve sabırsızlıktı.⁴⁰⁶

Ninova'yı terk eden Hız. Yunus' Dicle kenarına giderek bir gemiye bindi. Gemi hareket ettikten bir süre sonra hareket edemedi durdu. Ne yaptılarsa da hareket ettiremediler. Gemidekiler paniğe kapıldılar. Bir süre sonra gemiciler, geminin bozulmasını bir uğursuzluğa bağladılar. Gemide efendisinden izinsiz bir kölenin gemiye bindiğini bunu da ancak kura yoluyla tespit edebileceklerine karar verdiler. Kurayı çektiler ve kura Hız. Yunus'a çıktı. Hatasını anlayan Hız. Yunus denize atılınca büyük bir balık yuttu.⁴⁰⁷ Balığın karnındaki karanlığın ve yapmış olduğı hatanın mahcubiyetiyle kendisini affedecek, bağışlayacak olanın sadece Allah (cc) olduğunun bilinciyle Allah'a (cc) münacatta bulundu.

“Zennun’u da an. Hani o halkına kızmış, onlardan ayrılmış, bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Sonra karanlıklar içinde şöyle dua etmiştir: “Ya Rabbi! Sensin ilah, senden başka yoktur ilah. Sübhansın, bütün noksanlardan münezzehsin, yücesin. Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!”⁴⁰⁸ diye dua etti.

⁴⁰⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 4/553.

⁴⁰⁵ Taberî, *Tarih-i Taberî*, 2/44.

⁴⁰⁶ Soner Gündüzöz, *Kur’ân’dan Öğütler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 330.

⁴⁰⁷ el-Sâffât 37/143-147.

⁴⁰⁸ el-Enbiyâ 21/87.

Hız. Yunus, gecenin, denizin ve balığın karnının oluşturduğu karanlıkların ağırlığı ruhunu ve bedenini sarmasıyla yardıma muhtaç olduğunu fark etti. Bir peygamber olarak kavmini bırakmaması gerektiğini anladı. Onlar hakkındaki karar Allah’a aitti. Karanlık büyük ve ağırdı. Ama biliyordu ki Allah’ın mağfreti ve merhameti çok daha büyüktü. Yaptığı samimi tövbesiyle, balığın karnında ve önceki hayatında da yapmış olduğu Allah’ı çokça hatırlaması kurtuluşuna sebep oldu⁴⁰⁹. Kavmine ve peygamberliğine tekrar kavuştu.⁴¹⁰

İnsanlık şunu bilmelidir ki günahların ve umutsuzluğun oluşturduğu karanlıklar ne kadar büyük olursa olsun, affedilmek için yapılan dua ve onun kabulüyle gelen yardım ve merhamet çok daha büyüktü. Allah’ı (cc) çokça zikredenlerden olmak insana tövbelerinin ve dualarının kabulüne kavuşturan bir durum olduğunu peygamberi yaşam ve duasıyla açıklanmıştır.

2.12. Hız. Dâvud’un Duası ve Oluşum Nedenleri

Hız. Davud, Hız. Yakub’un oğlu Yahuda’nın neslinden gelmektedir.⁴¹¹ Dört büyük kitaptan biri olan Zebur Hız. Davud’a verilmiştir. Kur’ân-ı Kerim’de on altı yerde bahsedilmektedir. İsrailoğulları içerisinde kendisine hükümdarlık verilen biridir.⁴¹²

Kur’ân-ı Kerim’in anlatımıyla Hız. Davud, Allah’a yakın bir kul, her daim onunla beraber olan, güç ve kuvvet sahibiydi.⁴¹³ Allah’ın yanında yakınlığı ve makamı bulunan,⁴¹⁴ İlim sahibiydi.⁴¹⁵ Allah’ı zikretmeye başladığında dağların ve kuşların ona eşlik etmesi emrine verilmişti.⁴¹⁶ Hoş ve yanık gür bir sesi vardı. Zebûr’u okumaya başladığında insanlar, cinler, vahşi hayvanlar, etrafında toplanır dinlerlerdi. “Ona demiri yumuşattık” ısıtmadan ve çekiçle dövmeden istediği şekilde evirip çevirip demire şekil vererek zırh yapmıştı.⁴¹⁷

⁴⁰⁹ Zemahşerî, el- *Keşşâf*, 5/776.

⁴¹⁰ el-Sâffât 37/147-148.

⁴¹¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hudefa (Peygamberler ve Halifeler Tarihi)*, çev. Metin Muhsin Bozkurt, (İstanbul: Çile Yayınları, trhsz), 1/23.

⁴¹² el-Enbiyâ 21/79.

⁴¹³ el-Sâd 38/17.

⁴¹⁴ el-Sâd 38/25.

⁴¹⁵ el-Neml 27/15.

⁴¹⁶ el-Enbiyâ 21/79; el-Sâd 38/18-19.

⁴¹⁷ Beydavi, *Beydâvi Tefsiri*, 4/383.

Talut'un askerleri arasında bulunmuş, Amalikalıların lideri Calut'u öldürünce kahraman ilan edilir, kral Talut vefat edince de İsrailoğulları'nın ilk peygamber kralı olarak yerine geçer. İsrailoğulları yerleşik hayatla tanışır, kültür ve medeniyetlerini geliştirir. Ülkenin sınırlarını Fırat nehrinin sınırlarından Kızıldeniz kıyılarına kadar genişletir. Bu arada Kudüs'ü başkent yaparak merkezi yönetim sistemi oluşturur. Askeri teşkilatını kuvvetlendirir.⁴¹⁸

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Davud'un başarılı bir hükümdar ve yönetici olarak anılması adaletli olmasındandı. Hükümdar olmasına rağmen ülkenin hazinesinden geçimini temin etmez. Elinin ve emeğinin karşılığı olan alın teriyle geçimini temin eder. Yeryüzüne halife kılınmış, saltanatı güçlendirilmiş, adaletle yönetme gücü, hak ve batılı birbirinden ayırt etme kabiliyeti verilmiştir. Bütün bu nimetlerden dolayı Allah Teâlâ'ya oğlu Hz. Süleyman ile beraber şöyle dua etmiştir:

"Şüphesiz biz Davud'a ve Süleymana'a da bir ilim verdik. Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun!" dediler.⁴¹⁹

Hz. Davud kendisine verilen vasıflar içerisinde de en kıymetli olanın ilim olduğunu belirtmiştir. İlim sahibi de bunun şükrünü yerine getirmeli, öğrenci yetiştirmeli, Allah'ın kullarına şer'i hükümleri bildirmelidir. Kul, elinde olana itibar etmeden verene şükretmelidir.⁴²⁰ Hz. Davud'un burada nimet'e hamt etmesi, hamdın değerinin sahip olunan nimetten daha üstün olduğunu ifade eder.⁴²¹

Davud ve Hz. Süleyman'ın üstünlüğü mülk ve devletle değil, sahip oldukları mülkü ve devlet nimetini verenin Allah olduğunu bilmeleriyledir. Bunu da sadece fikri olarak değil fiili olarak da yerine getirmeleri ilim ve hikmet sahibi olduklarının göstergesidir.⁴²²

İnsana verilen ilim ve hikmet insanı, Allah'a (cc) yaklaştırdığın da ilmin ve hikmetin kaynağının Allah (cc) olduğu gerçeğiyle karşılaşır. Bu karşılaşma da insana olgunluk ve fazilet katar.

⁴¹⁸ Elif Sarışen Bakırhan, *Kur'ân-ı Kerim'de Geçen Peygamber Dualarının Kıraat Vecihleri ve Tefsire Yansıyan Tarafları*, (İğdır: İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 59.

⁴¹⁹ el-Neml 27/15.

⁴²⁰ Beydavi, *Beydavi Tefsiri*, 4/95-96.

⁴²¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, 11/6124-6127.

⁴²² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/3663.

2.13. Hz. Süleyman'ın Duası ve Oluşum Nedenleri

Hz. Süleyman, Hz. Davud'un oğludur.⁴²³ Ona vâris olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in anlatımıyla Allah'tan (cc) vahiy almıştır.⁴²⁴ Allah'ın (cc), iyi ve güzel kuludur.⁴²⁵ Her daim Allah (cc) ile beraberdir.⁴²⁶ Kendisine “ilim ve hüküm” verilenlerdendir.⁴²⁷ Hayvanların diline vakıftır.⁴²⁸ İnsanlara hakimdi, cinler emrine verilmişti.⁴²⁹ Allah (cc) tarafından verilen bu mucizeler Hz. Süleyman'a yapmış olduğu şu münacatın dan sonra verilmiştir:

*“Beni bağışla ve benden sonra hiç kimseye nasip olmayan bir mülkü bana armağan et. Şüphesiz sen, karşılıksız verensin.”*⁴³⁰

Hz. Süleyman, nimet ve mucizelerle süsleyen rabbine her daim şükürle karşılık vermiştir. Şükrünü eda ederken de çok hassas ve titiz davranmıştır.⁴³¹ Allah'a duyduğu hayranlığını ve hamdını şu sözcükleriyle, *“İnanan kullarından birçoğuna üstün kılan Allah'a hamd olsun”*⁴³² diye ifade ediyordu.

Hz. Süleyman, Allah'ın kullarını tevhit inancına davet eder. Bunun için de mücadele eder. Mücadelesinde de orduya ihtiyacı vardı. Allah Teâlâ da ona insanlardan, cinlerden ve kuşlardan oluşan bir ordu tahsis etti. Ordusuyla yürürken yolu Karıncalar Vadisine ulaştı. Bu durum da karıncalardan biri diğerlerine yuvalarına girmelerini istedi, istemeden de olsa Hz. Süleyman'ın ordularının onları çığneyebileceğini söyledi.⁴³³ Bu sözleri işiten Hz. Süleyman Allah Teâlâ'nın bütün kullarına örttüğü perdeyi kendisinden kaldırması, hayvanların dilini ona öğretmesinden çok etkilendi.⁴³⁴ Kendisine bu muazzam nimeti veren Rabbine şükretmek için:

⁴²³ el-Sâd 38/30.

⁴²⁴ el-En'âm 6/84.

⁴²⁵ el-Sâd 38/30.

⁴²⁶ el-Sâd 38/30.

⁴²⁷ El-Enbiyâ 21/79.

⁴²⁸ el-Neml 27/16.

⁴²⁹ el-Sebe 34/12.

⁴³⁰ el-Sâd 38/35.

⁴³¹ Ömer Uçan, *Peygamber Duaları Eşliğinde Hz. Peygamber'in Sireti*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 37.

⁴³² el-Neml 27/15.

⁴³³ el-Neml 27/18.

⁴³⁴ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, 11/6127-6130.

“Ya Rabbi, dedi, beni nefsim öyle hâkim kıl ki gerek bana gerek annem ve babama ihsan ettiğin nimetlere şükredeyim, seni razı edecek güzel ve makbul işler yapabileyim. Bir de lütfedip beni Salih kulların arasına dâhil eyle!”⁴³⁵

Hız. Süleyman, bu münacatın da nefesine hâkim olmayı, onun şerrinden korunmayı bütün iyiliklerin başlangıcı kabul etmiştir. Böylece hem kendine hem de anne ve babasına verilen nimetlere şükredebilirdi. Şükürün fiillerine olan yansıması Allah'ın (cc) razı olacağı güzel işlerde bulunup salih kullarının arasında yer almaktı. Bu da bizlere gösteriyor ki iyiler arasında bulunmak nefsin ıslahı ve verilen nimetlere karşı yapılan şükürle ulaşılan salih amelden bulunmaktadır.

Hız. Süleyman, Sebe melikesi Belkıs'a tevhid inancına davet etmek için bir mektup gönderir. Mektubu okuyan Belkıs, yardımcısıyla bu konuyu konuşur. Hız. Süleyman'na elçiler ve hediyeler göndermeye karar verir. Hız. Süleyman hediyeleri de elçileri de kabul etmez.⁴³⁶ Hız. Süleyman, Sebe melikesi Belkıs'ın kendisine gelmeden peygamberliğinin ve saltanatının gücünün Allah'a (cc) dayandığını göstermek için Belkıs'ın tahtını yanına getirmelerini ister.⁴³⁷ Cin tifesinden bir ifrit: “Onu sana makamından kalkmadan önce getiririm” dedi. Hız. Süleyman gözlerinin önünde Belkıs'ın tahtını görünce bunun Allah'ın (cc) bir lütfu ve ikramı olduğunu söyledi. Şükredenlerden mi yoksa nimeti inkâr edenlerden mi olup olmadığının imtihanından geçtiğini fark eden Hız. Süleyman şu duayı yapar:

“Bu şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınavan rabbimin bir lütfudur. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir.”⁴³⁸

Hız. Süleyman, bir başka insanoğluna verilmemiş bu nimet ve lütfun karşılığını şükür olarak belirler. Yapılan bu şükürün de sahibini Allah'a (cc) yaklaştırmalı, günah ve taşkınlıktan korumalı diye ifade eder.⁴³⁹

Hız. Süleyman, dualarıyla ilim, şükür ve amel üçlüsüne dikkat çekmiştir. Bu üçlünün insan hayatının en büyük zenginliği olduğunun belirtir. Allah'ın (cc) ihsan

⁴³⁵ el-Neml 27/19.

⁴³⁶ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/220.

⁴³⁷ Beydavi, *Beydavi Tefsiri*, 4/105.

⁴³⁸ el-Neml 27/40.

⁴³⁹ Çakan - Solmaz, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 207.

ettiği siyasi, sosyal makam ve mevkinin boş bir gurur aracı olmadan, verilen nimetlerle Allah'ın dini üzere yaşanması istenmiştir. Yapılan her bir şükürün insana sahip olmadığı bir iyiliğe yönlendireceğine dikkat çekmiştir.

2.14. Hz. Zekeriya'nın Duası ve Oluşum Nedenleri

Hz. Zekeriya Kur'ân-ı Kerim'de sekiz yerde bahsedilir. Soyu Süleyman b. Hz. Davud dayanmaktadır. Meryem Suresi'nin altıncı ayette verilen bilgiye göre Hz. Yakub'a da ulaşmaktadır. İsrailoğullarının peygamberi, din bilgini, danışma başkanı ve Beyt-i Makdis'in hizmetinde idi. Mesleği marangozdu.⁴⁴⁰ Kur'ân-ı Kerimin anlatımıyla salihlerdendi.⁴⁴¹ Duası makbuldü. Yapmış olduğu dualarından mahrum olmaz kabul edilme mutluluğunu yaşar.⁴⁴² Yaşlılık döneminde evlat sahibi olur.⁴⁴³ Beyt-i Makdis'de Hz. Meryem'in hizmetine uygun görülür.⁴⁴⁴

Hz. Zekeriya, halkını hakka davet eder. Doğruluktan ayrılmamaları için mücadele eder. Kavmi ise azgınlık ve isyanla cevap verir. Bu duruma üzülen Hz. Zekeriya kendine tabi olacak, ilmine ve peygamberliğine sahip çıkacak bir neslinin olması için Allah Teâlâ'dan salih bir evlat sahibi olmayı arzular ve şöyle münacatta bulunur:

“Hani o, Rabbine gizli bir sesle yalvarmıştı. O, şöyle demişti: “Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım. Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarımın (isyankâr olmalarından) korkuyorum. Karım ise kısırdır. Kendi tarafından; bana ve yakup hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse kıl!”⁴⁴⁵

Hz. Zekeriya, bu duasını sadece babalık özlemini gidermek için yapmamıştır. Hz. İbrahim ve Hz. Yakup gibi neslinin Allah'a (cc) kul olmaları ve salihlerden

⁴⁴⁰ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/291; İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n Nihaye*, 2/80; Mahmut Aydın, “Zekeriyya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/210-211.

⁴⁴¹ el-Mâide 6/85.

⁴⁴² el-Meryem 19/4.

⁴⁴³ el-Meryem 19/1-11.

⁴⁴⁴ el-Âl-i İmrân 3/37.

⁴⁴⁵ el-Meryem 19/3-6.

olmaları için yapmıştır.⁴⁴⁶ Bu da bizlere peygamberlerin bütün gayretlerinin ve dualarının önceliğini nesillerinin mal mülk elde etmek için değil, iman ve takvanın önderi olmaları içindir.

Eşinin yeğeni olan Hz. Meryem'in Beyt-i Makdis'e adanmasıyla, kura sonucu sorumluluğu Hz. Zekeriya'ya verilir. Onun bulunduğu bölüme her gidişinde mevsiminde olmayan yiyecekler görür. "Meryem! Bu yiyecekler nereden geldi?" dedi. O da "Bu Allah katından" diye karşılık verdi. Rezzak olan Allah (cc), dilediğine hesapsız rızık verendi.⁴⁴⁷ Gördükleri karşısında Allah dilerse yaşı ilerlemiş olsa da kendisine bir evlat vereceği umudunu tazeledi. Evlat isteğini duasın da şöyle yeniledi:⁴⁴⁸

"Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin" dedi. Hz. Zekeriya, Allah'tan kendisini yalnız bırakmamasını ve varislerin en hayırlısı olanın kendisi olduğunu dualarında ifade eder.⁴⁴⁹ Umudunun ve samimiyetinin simgesi olan dualarını ibadethane de ibadet ettiği bir anda melekler ona şöyle seslendi:

*"Onun da duasını kabul buyurduk. Ona Yahya'yı armağan ettik. Bunun içinde eşini çocuk doğurmaya elverişli hale getirdik. Doğrusu onlar hayırlı işlere koşuşur, iyilikte yarışır hem ümit hem endişe içinde bize yakarırıldardı. Gerçekten bize derin saygı gösterirlerdi."*⁴⁵⁰

Allah Teâlâ, Hz. Zekeriya'nın duasıyla kullarına durum ve şartları ne şekilde olursa olsun hayrı umut etmekten ve istemekten vazgeçmemelerini istemiştir. Sabırla fiili ve kavli dua ya devam etmeleri istenmiştir. Buna sahip olanlarında ona derin saygı duyan takva ehli kulları olduğu belirtilmiştir.

2.15. Hz. İsa'nın Duası ve Oluşum Nedenleri

Kur'an,ı Kerim'de Hz. İsa'nın "Meryem oğlu İsa" diye annesine itham edilerek anılmaktadır. Böyle bir itham diğer peygamberlerin hiçbirinde

⁴⁴⁶ el-İbrâhîm, 14/35; Şuara, 26/83.

⁴⁴⁷ İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n Nihaye*, 2/81; Mevdûdi *Tefhimü'l Kur'an*, 3/212; Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 1/928.

⁴⁴⁸ Mevdûdi, *Tefhim'ül Kur'an*, 1/255.

⁴⁴⁹ el-Enbiyâ 21/89.

⁴⁵⁰ el-Enbiyâ 21/90.

bulunmamaktadır. Çünkü Allah (cc) onu eşsiz kudretiyle, babasız olarak dünyaya göndermiştir.⁴⁵¹ Hz. İsa, salihlerdendi.⁴⁵² Hikmet sahibiydi. İlahî nimete ermişti.⁴⁵³

Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen seçkin dört aileden biri olan Âl'i İmrân ailesindendi.⁴⁵⁴ Hz. Meryem'in Annesi Hanne bir erkek evlat sahibi olursa onu mabede bağışlayacağına dair Allah'a (cc) adakta bulunur. Oysa Hanne bir kız çocuğu sahibi olmasına rağmen ahdini yine de gerçekleştirir.⁴⁵⁵

Hz. Meryem ergenlik dönemine ulaştığında da Cebrail (as) kendisine Allah'ın bir çocuk vereceğini söyler. Duydukları karşısında şaşırır ve bir insan bana dokunmadan bu nasıl gerçekleşecek diye sorduğunda, Cebrail (as) Allah (cc) bir şeyi dilediği zaman ona ol der ve oda gerçekleşir, Allah (cc) için bu çok kolay der. Hz. İsa doğduktan sonra Hz. Meryem insanların yanına getirdiğinde, beşikte insanların aklından geçen bütün soruların cevaplayıcısı olan konuşmasını mucizevi bir şekilde yapar.⁴⁵⁶

Hz. İsa otuz yaşına erdiğinde peygamberlik ve dört büyük kitaptan İncil verilir.⁴⁵⁷ Bu ilahî görevi büyük bir titizlikle yerine getirmesine rağmen yahudiler tahrif ettikleri Tevrat'ı savunmaya başlar. Hz. İsa alaca hastalığına tutulmuş birini tedavi eder. Ölüleri diriltir. Doğuştan kör olanları görür eder. Kuş sûreti yapar, ona üfleyip kuş olması gibi mucizeler göstermesine rağmen İsrailoğulları iman etmezler.⁴⁵⁸ Sadece on iki kişi iman eder. İman eden bu on iki kişiye Havâriyyûn ismi verilir.⁴⁵⁹

Hz. İsa'nın havarileri her durum ve şartlarda kendisine yardım edeceklerini, bunun içinde yapılması gereken her şeyi yapacaklarını söylerler.⁴⁶⁰ Havariler Hz. İsa'dan “*Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?*” Bu istek karşısında havarilerine şu uyarıda bulunur: “*Eğer müminlerdenseniz Allah'tan*

⁴⁵¹ Ayan, *Kur'an'da Peygamber Duaları ve Dini Kültürümüzdeki Yeri*, 85.

⁴⁵² el-En'âm 6/85.

⁴⁵³ el-Mâide 5/110.

⁴⁵⁴ Çakan - Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*, 235.

⁴⁵⁵ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/304; Cafer Karadaş, *Hidayet Rehberi Peygamberler (Kur'an'da İsmi Geçen 25 Peygamber)* (Bursa: Emin Yayıncılık, 2013), 121.

⁴⁵⁶ el-Meryem 19/29-32.

⁴⁵⁷ el-Mâide 5/46.

⁴⁵⁸ el-Mâide 5/110.

⁴⁵⁹ el-Âi İmrân, 3/52; el-Mâide 5/11-113; Saff, 61/14.

⁴⁶⁰ Karadaş, *Hidayet Rehberi Peygamberler.*, 123.

korkun⁴⁶¹ Böyle bir istekte bulunmalarının Allah'ın (cc) kudretinden ve kendisinin peygamberliğinden şüpheyne düştüğünüzün ifadesidir.⁴⁶² Almış oldukları bu ihtar üzerine havariler, özrü beyan içerisinde niyetlerinin şu olduğunu söylediler: *“İstiyoruz ki ondan yiyelim, gönüllerimiz tatmin bulsun, senin bize doğruyu söylediğini bilelim ve buna tanıklık edenlerden olalım.”*⁴⁶³ Hz. İsa niyetlerinin ne olduğunu fark edince rahatladı. Havarilerinin isteğinin gerçekleşmesi için Allah Teâlâ'ya dua etti:

Meryem'in oğlu İsa: *“Ey büyük Rabbimiz! Ey Yüce Allah! Bize gökten bir sofraya indir ki bizim hem evvelimiz hem ahirimiz bir sofraya (yani ümmetimin tamamı) için o gün bir bayram olsun ve senden bir mucize olsun, bizi rızıklandır zira rızık verenlerin en hayırlısı Sensin”*⁴⁶⁴ dedi.

Allah, (cc) peygamberi Hz. İsa'nın münacatına kabul eder ve gökten bir sofraya indirir. Havariler, Hz. İsa'nın şahit olduğu mucizelerinden birine daha şahit olmuşlardı. Hem kendilerine hem de sonrakilere taşıyabilecekleri bir nimete sahip olurlar.

İnsan aklının tezahürüne zor gelen her şey Allah'ın (cc) kudretine çok kolaydı. Onun sadece ol demesiyle oluverirdi. İşte bu eşsiz kudretin sahibine şükretmek ve hamt etmek de insana düşer. Sebeplerin de sahibinin Allah (cc) olduğunun bilinmesi olan ilim ve hikmet damlalarından istifade edilmelidir.

2.16. Hz. Muhammed'in Duaları ve Oluşum Nedenleri

Allah'ın (cc) kullarını hayra ve hakikate davet etmekten, onlara duyduğu rahmet ve sevgiden vazgeçmediğinin ifadesi olan peygamberlik nimeti Hz. Âdem ile başlayıp Hz. Muhammed ile noktalanmıştır. Kur'ân-ı Kerim, Hz. Muhammed'e (sav) yirmi üç yılda inmesine rağmen yalnız dört yerde ismi bulunmaktadır. Bir sûreye de ismi verilmiştir. O da Muhammed sûresidir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen peygamber dualarının içerisinde duaları bulunmaktadır. Bunların bazılarının oluşum nedenlerinin tahlilini yapmaya çalışacağız.

⁴⁶¹ el-Mâide 5/112.

⁴⁶² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 2/788.

⁴⁶³ el-Mâide 5/113.

⁴⁶⁴ el-Mâide 5/114.

Hız. Muhammed'e (sav) peygamberlik görevi verildikten sonra Mekke'li müşrikler bu durumu bir türlü kabul edemediler. Onlara göre Allah (cc) peygamber gönderecekse bu bir insan değil bir melek olması gerektiğini düşünüyorlardı. Eğer insan olacaksa onun da Mekke'nin bir yetimine değil Mekke'nin ileri gelenlerinden birine verilmeliydi. Böyle olmadığı gibi bir de Hız. İsmail'in soyundan olan bir yetim uygun görülüştü. Bu kabul görececek bir durum değildi.

Allah (cc) ayetlerinde mülkün sahibi olduğunu dilediğine verdiğini, dilediğinden de aldığını, isterse aziz, isterse zelil durumda bırakacağını haber vermiştir. Gücünün sınırlı olmadığını geceden gündüzün aydınlığına, gündüzü de gecenin karanlığıyla örtenin, ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkaranın, istediğini hesapsız rızıklandırmanın kendisi olduğunu bildirmiştir. Hız. Muhammed (sav) bu durumu duasında beyan etmiştir.⁴⁶⁵ Kur'an-ı Kerim'de şöyle bahsedilmektedir:

De ki: *“Ey mülkün gerçek sahibi olan Allahım! Mülkü dilediğine verirsın, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsın, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Hiç kuşku yok sen her şeye kadırsın.”*⁴⁶⁶

Hız. Muhammed (sav), bir yetim de olsa Allah (cc) onu kendine elçi seçerek şerefli kıldıklarına dahil etmişti. Yahudilerden de peygamberliği alarak onları da zelil kılmıştı.⁴⁶⁷ Ayette geçen “ölüden diri, diriden ölü çıkarırsın” bildirimini Taberi: “daneden ekini, ekinden daneyi, çekirdekten hurma, hurmadan çekirdek; yumurtadan tavuk, tavuktan yumurta; meniden insan, insandan meni; kafirden mü'min, mü'min den de kafir çıkarırsın”⁴⁶⁸ diye açıklamıştır.

Hız. Muhammed (sav) duasıyla mülkün sahibinin Allah (cc) olduğunu ve mülkün de tasarruf ve hüküm sahibinin de kendisi olduğuna dikkat çekmiştir. Gücünün imkânsızlık gibi bir olumsuzlukla örtüşmediğini dilediği her şeye muktedir olduğunu açıklamıştır.

Mekke coğrafyasında her gecen gün inanlar için yaşam zorlaşıyordu. Bu da onları Mekke'den hicrete zorluyordu. Müşrikler Hız. Muhammed'i (sav) Mekke'den çıkarmak için akla hayale gelmeyecek planlarını hayata geçirmişlerdi. Bunun sonucu

⁴⁶⁵ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri* (Ankara: Milliyet Yayınları, 1988), 1/431-432.

⁴⁶⁶ el-Âl-i İmrân 3/26.

⁴⁶⁷ Ayan, *Kur'an'da Peygamber Duaları ve Dini Kültürümüzdeki Yeri*, 90.

⁴⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/242.

Allah Teâlâ, peygamberine Medine’ye hicret etmesi için izin verdi. Hicret yolunda da Mekke’den dürüstçe ayrılmayı, Medine’ye de dürüstçe girmeyi istedi.⁴⁶⁹ Bunun için de Allah’a (cc) şöyle dua etti:

De ki: *“Ya Rabbi gireceğim yere dürüst olarak girmemi, çıkacağım yerden de dürüst olarak çıkmamı nasip et ve kendi katından da beni destekleyecek kuvvetli bir delil ver bana;”*⁴⁷⁰

Hz. Muhammed (sav) bu duasıyla razı olunmuş bir kul olarak kabre girmeyi ve Allah’ın ikramlarına uygun görülmei. Galip bir komutan olarak Mekke’ye girmeyi, müşriklerden emin bir şekilde oradan çıkmayı. Hicret esnasında girmiş olduğu mağradan selametle çıkmayı. Üstlenmiş olduğu risalet görevinin hakkını vermeyi, girdiği her işe doğrulukla girmeyi ve çıkmayı istemiştir.⁴⁷¹

İnsanın bütün fiillerinin bir başlangıcı ve sonu bulunmaktadır. Başlangıcını doğrulukla başlaması kadar bitimin de doğrulukla tamamlanması büyük bir önem ihtiva etmektedir. Öyleyse insanı hayra götüren doğru fiillerinin özünde bulunan niyetlerini süreç boyunca her türlü engel karşısında değiştirmeden ve taviz vermeden hareket etmelidir.

Hz. Muhammed (sav), vahiy anında kendisine gelen ayetleri hakkıyla koruyamam kaygısıyla hızlıca ezberlemeye ve okumaya çalışıyordu. Tâhâ sûresi 114. Ayette yer alan *“Rabbim, ilmimi arttır”* demesi istendi. İbni Abbas’tan nakledildiğine göre Hz. Muhammed (sav) vahiy sürecinde zorlanmakta ve bildirilenleri korumak için diliyle tekrar etmekteydi. Tâhâ sûresin de olduğu gibi Kıyamet sûresi’nin 16. Ayetinde de unuturum telaşıyla acele etmemesi tekrar istenilmiştir.⁴⁷² Acele etmenin yerine ilminin artması için dua etmesi istenmiş ve *“Rabbim ilmimi arttır!”* demesi istenmiştir. Çünkü ilminin artması için vahyin devam etmesi gerekiyordu. Onun ilmi vahiyle gelenlerdi.⁴⁷³

Hz. Muhammed’in (sav) mücmel olarak aldığı vahyi mufassal olarak kendisine öğretilmeden anlam ve açıklaması yapılmadan insanlara tebliğ etmemesi

⁴⁶⁹ Razi, *Tefsir-i Kebir*, 15/26.

⁴⁷⁰ el-İsrâ 17/80.

⁴⁷¹ Beydavi, *Beydavi Tefsiri*, 3/265.

⁴⁷² Ateş, *Kur’ân-ı Kerim Tefsiri*, 5/452.

⁴⁷³ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri*, 3/175.

de istenmiştir.⁴⁷⁴ Her daim ilminin artması için dua etmesi istenmiştir. Bu durum Kur’ân- Kerim’de şöyle geçmektedir:

“Demek ki gerçek hükümdar olan Allah (cc) çok yücedir. Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan, unutma endişesi ile Kur’ân-ı okumada acele etme ve: “Ya Rabbi, benim ilmimi artır”⁴⁷⁵ de.

Muhammed Esed, bu ayetin öncelikle Hz. Muhammed’i (sav) muhatap alırken bütün çağlarda Kur’ân okuyan herkesi de ilgilendirdiğini Kur’ân’ın parça halinde değil bütün emareleriyle bir bütün halinde değerlendirilmelidir. Kur’ân-ı anlamak isteyenlerin de aceleci yaklaşımlardan kaçınması yorumunu yapmıştır.⁴⁷⁶ Hz. Muhammed’in (sav) bu duasıyla ilminin artmasını istemesinin yanın da ümmetinin de ilminin artmasını istemiştir.

Hz. Muhammed (sav) yalvarış ve yakarışlarının büyük bir bölümü Bakara ve Mü’minûn sûresin de bulunmaktadır. Allah Teâlâ’ya Mü’minun Suresin de şöyle münacatta bulunmuştur.

De ki: *“Rabbim! Eğer onlara edilen vaadi bana behemehâl göstereceksen. Beni o zalimler güruhunda bulundurma Rabbim!”⁴⁷⁷*

Zalimler topluluğunu Allah’ın (cc) tehdit ettiği şey onların sonu olacak bela ve musibetin gelmesidir. Hz. Muhammed (sav) böyle bir durumda Allah’ın kendisini böyle bir azabın içerisinde de bulundurmayacağını bilmekteydi. Allah’ın her şeyi yapabilecek kudrete sahip olduğunu tekrar etmek ve ona kulluğunu ifade etme amacı taşımaktadır.⁴⁷⁸

Hz. Muhammed (sav) yapmış olduğu bu duasın da Allah Teâlâ’nın cezalandırmasından herkesin tedirgin olmasını ve korkmasını istemiştir. Allah’ın (cc) rahmeti varken cezası istenmemelidir. Allah’ın cezası tecelli ettiği de sadece günahkârları değil, itaatkâr kullara da dokunur. Günahkâr, azgın, şer bir toplumda insan yaşamak mecburiyetin de kaldığında dua ile Allah’a (cc) sığınmalıdır. Ceza oluştuğunda o cezanın kalkması kulların günahını ve hatalarını tekrar etmemelerine

⁴⁷⁴ Beydavi, *Beydavi Tefsiri*, 3/423.

⁴⁷⁵ el-Tâhâ 20/114.

⁴⁷⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 3/654.

⁴⁷⁷ el-Mü’minûn 23/93-94.

⁴⁷⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 4/42.

bağlıdır.⁴⁷⁹ Allah'ın (cc) kullarının yapmış olduğu hatalarının tekrarı, Allah'ın azabının onlara yakınlaşması demektir. İnsanın böyle bir azabın içinde bulunduğunda etkilenmemesi gibi bir durum söz konusu değildir.

Allah Teâlâ, insanın açık düşmanı olan şeytandan peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) kendisine sığınmasını istemiştir. Çünkü şeytan, vesveseleriyle insanı hak yoldan ayırmayı ister. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir.

De ki: *“Rabbim! Şeytanların gizli kışkırtmalarından sana sığınırım. Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım.”*⁴⁸⁰

Hz. Muhammed (sav) şeytanın hile ve tuzaklarına karşı Allah'ın (cc) korumasında olmasına rağmen böyle bir dua yapmasının sebebi Ümmet-i Muhammed'in böyle bir durumda Allah'a (cc) sığınmasını bildirmektir. Muhatap Hz. Muhammed (sav) iken gerçekte ümmetinedir.⁴⁸¹

Hz. Muhammed'in (sav) şeytanın kendisine yakın olmasından Allah'a (cc) sığınması isteniyor. Çünkü şeytan insanın yapacağı her türlü iyiliği, vesvesesiyle şerre dönüştürebilir.⁴⁸² Ayetin devamına baktığımızda şeytanın sekerât-ı mevt ölüm anında yanında bulunmasından Allah'a sığınma istenilmiş ve öğretilmiştir.

Allah Teâlâ, peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) kendisinden bağışlanma isterken şahsına ait olan rahmet vasfıyla bağışlanma talebinde bulunmasını istiyor. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

*“Hem öyle de: Rabbim! Bana mağfiret, merhamet buyur, sen merhamet edenlerin en hayırlısıdır.”*⁴⁸³

Allah'ın (cc) rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Günahın mahiyeti ne olursa olsun kulunun kendisini affedeceğine ait umudu oldukça bağışlayacağını bildirir. İman ehli bir kulun da yapması gereken de bağışlanma talebinde bulunmasıdır. Böylece Allah (cc) kendisinden nasıl af isteyeceğimizi Hz. Muhammed'in (sav) duasıyla bizlere öğretmektedir. Çünkü onun gelmiş ve geçmiş bütün günahları affedilmiştir.⁴⁸⁴

⁴⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhimûl Kurân*, 3/433.

⁴⁸⁰ el-Mü'minûn 23/97-98.

⁴⁸¹ Ayan, *Kur'ân'da Peygamber Duaları ve Dini Kültürümüzdeki Yeri*, 94.

⁴⁸² İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, 3/348.

⁴⁸³ el-Mü'minûn 23/118.

⁴⁸⁴ el-Fetih 48/2.

Kul, kendisine acılan bu rahmet kapısının kıymetini değerlendirip, günahının tövbesini yapmalı ve bağışlanmasını geciktirmeden istemelidir. Bu isteğini de Allah'ın (cc) ismiyle duaların da istemelidir.

Hız. Muhammed (sav) peygamber olarak görevlendirildiği topluma Allah'ın (cc) ayetlerini büyük bir titizlikle bildirmesine rağmen imana etmedikleri gibi bir de sıkıntı ve eziyet etmekteydiler. Bu durum da Allah Teâlâ peygamberinin kendisine tevekkül etmesini Kur'ân-ı Kerim şöyle açıklamaktadır:

Eğer yüz çevirirlerse de ki: *“Allah bana yeter! Ondan başka tanrı yoktur. Ona dayandım. O büyük Arş'ın sahibidir.”*⁴⁸⁵

Dua ayetlerinde geçen “Allah bana yeter” ifadesiyle Allah Teâlâ'nın kuluna gücü kudreti ve ilmiyle yeteceği belirtiliyor. Kulun da yalnız ondan yardım istemesi, korkması, her şeyinin tek sahibinin o olduğunu bilmesidir.⁴⁸⁶ Kulun bu seslenişi, Allah'tan başka bir güç ve yardım olmadığının ifadesidir.

Hız. Muhammed (sav), kavmini İslam dinine davet etmeye büyük bir gayret ve çabayla devam etmesine rağmen onlar ise şirk batağından çıkmamak için bütün küfrü güçlerini kullanmaktan vazgeçmezler. Bununla da kalmayıp Allah'ın elçisine olmadık iftiralarda da bulunurlar. Onları rahmetten uzaklaştırıp gazaba yaklaştıran bu durumlarına karşı Hız. Muhammed (sav) şöyle dua eder:

*“Rabbim (aramızda) hak ile hükmet, Rabbimiz çok merhamet edendir. Sizin nitelendirdiğinize (iftiralarınıza) karşı onun yardımına (O, bizi her tehlikeden korur)!”*⁴⁸⁷

Allah Teâlâ, elçisinin yapmış olduğu bu münacatıyla küfür imanla, hak batılla yer değiştirmediklerinden rahmet olan tebliğ sürecini kapatır. Kavli duayla Allah'ın yardımı istenir, hükmüyle hak ve batılın ayrılması istenir. Bu da gösteriyor ki rahmetten nasiplenemeyen kavimler gazap tokadını tatmaya mahkûm olur.

Allah Teâlâ yaşamsal süreci boyunca insana zarar verip tehlikelerin oluşumuna sebep olacak her şeyden korunması için kendisine sığınılmasını istediği

⁴⁸⁵ el-Tevbe 9/129.

⁴⁸⁶ Beydavi, *Beydavi Tefsiri*, 1/426.

⁴⁸⁷ el-Enbiyâ 21/112.

Muavizeteyn adı verilen “Felak ve Nas” sûrelerini Hz. Muhammed’e (sav) bildirdi.⁴⁸⁸ Bu sûreler Kur’ân-ı Kerim’de şöyledir:

De ki: “*Sabahın rabbine sığınırım. Yarattığı şeylerden gelebilecek kötülüklerden, karanlığın çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürenlerin şerrinden, bir de kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden!*”⁴⁸⁹

De ki: “*Cinlerden olsun insanlardan olsun, insanların kalplerine vesvese sokan sinsi şeytanın şerrinden insanların rabbine, insanların malik ve hakimlerine, insanların mabuduna sığınırım!*”⁴⁹⁰

Hz. Muhammed (sav)’ın sahabesinden Ukbe b. Âmir’e şöyle buyurmuştur: “Görmedin mi? Bu gece benzeri asla görülmemiş ayetler indirildi. Diyerek Felak ve Nas sûrelerine dikkat çekmiştir. Bu sûrelerin Allah’a (cc) sığınma duaları olduğu için çok okunmasını tavsiye buyurmuştur.”⁴⁹¹

Hz. Muhammed (sav), peygamberlik zincirinin son halkası olmanın yanında bir peygamber olarak Allah (cc) yapılan peygamberi dualarında son halkasıdır. Hayatının her kesitinde dua realitesine yer veren bir peygamberdir. Her bir duasında da müslümanların kurtuluşu ve asrı saadeti yaşamaları için evrensel mesajları bulunmaktadır. Günümüz İnsanı bıraktığı bu mesajlar hayatın zorluklarında çözüm oluşturacak fikri ve fiili oluşumlarında da yönlendirici olacaktır.

⁴⁸⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 5/718.

⁴⁸⁹ el-Felak, 113/1-5.

⁴⁹⁰ el-Nas, 114/1-6.

⁴⁹¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 4/718-719.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PEYGAMBER DUALARININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

İnsanlık tarihi ile başlayan dua, insanın hayatında dünü, bugünü ve yarınıyla yer almış ve yer almaya da devam edecektir. Kur'ân-ı Kerim'de bulunan peygamber dualarının olumlu ve olumsuz insan yapısı üzerindeki etkisini irdelemeye çalışacağız.

3.1. Duaların Olumlu İnsan Vasıfları Üzerindeki Tezahürleri

Kur'ân-ı Kerim, Yeryüzünde yok olmaya yüz tutmuş İslâmî ve insanî kıymetlerin tekrar kazanılması için gönderilmiştir. İçerisinde bulunan peygamber dualarının mesajlarıyla da olumlu insan vasfının özellikleri tanıtılmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim⁴⁹² ve Hz. Muhammed (sav)⁴⁹³ olmak üzere diğer peygamberler ve bunların yolunu takip edenler, olumlu insan vasfı olarak yerlerini aldılar. Üsve-i Hasene olarak takdim edildiler. Bütün gayret ve çabaları dünyevi bir beklentiye girmeden bulundukları toplumu ve gelecek toplumları yapmış oldukları dualarıyla olumlu insan vasfını oluşturdular.

Olumlu insan vasfı üzerinde duanın etkisi kabul edilen bir gerçektir. Alexsi Carel'in, "*Bir millet içinde duanın yokluğu o milletin mutlak çöküşü ile eş anlamlıdır.*"⁴⁹⁴ Diye yorumlaması duanın toplumun ve bireylerin sıhhati için önemine dikkat çekmiştir. Sosyolojik olarak duanın geçerli ve kabul gördüğü toplumlarda, bu duaların sunmaya çalıştığı olumlu insan vasfının özellikleri o toplumu kirleten ve kayboluşuna etki eden sebeplerin ortadan kalkmasına sebep olacaktır.

⁴⁹² el-Mümtehine 60/4.

⁴⁹³ el-Ahzâb 33/21.

⁴⁹⁴ Ali Şeriati, *Dua*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2013), 35.

3.1.1. Olumlu İnsan Yapısına Ait Özellikler

Kur'ân-ı Kerim, peygamber dualarıyla olumlu insan yapısına ait özellikleri belirtmiştir. Bu belirtilen özellikleri günümüz insanına tanıtmayı ve olumlu insan yapısının müslüman toplumunda yerini almasını arzuladık. Bunun için olumlu insan yapısının bazı özelliklerini şöyle açıklayabiliriz:

3.1.1.1. Tevhit Eksenli Şekillenmesi

Kur'ân-ı Kerim'deki peygamber dualarının tezahürüyle oluşan olumlu insan vasfı mü'min kimliktir. Mü'min, Allah'a (cc) iman edip, tevhit inancı içerisinde Allah'ın sıfatlarına ve birliğine teslim olur.⁴⁹⁵ Onları koruma gayretindedir.⁴⁹⁶ Hidayet üzere kalmayı ve her türlü sapmalardan uzak olduğunu ⁴⁹⁷ “*Sen bizim mevlamızsın*”⁴⁹⁸ diyerek ifade eder. Ayrıca şeytanın vesveselerinden ve dürtülerinin de kendisinin etkilemesinden de Allah'a (cc) sığınır.⁴⁹⁹

Kur'ân-ı Kerim'de olumlu insan yapısı olarak belirtilen peygamberlerin tevhit inancına olan samimiyetlerini, bağlılıklarını ve maruz kaldıkları sıkıntı ve zorluklardan bahsedilmektedir.⁵⁰⁰ Hz. Nuh tevhit inancına kavmini davet etmesine rağmen kabul etmeyip nankörlük eden kavmine: “*Siz bunca nimeti lütfeden Allah'ın büyüklüğünü ne diye takdir etmiyorsunuz?*”⁵⁰¹ diye uyarmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim duaların da Allah'a (cc) hiçbir şeyin gizli kalmayacağını her şeyden haberdar olacağını ifade etmiştir.⁵⁰² Babası ve kavmiyle olan konuşmalarından bahsedilen Hz. İbrahim Allah'a şöyle münacatta bulunmuştur: Rabbimiz! “*Sadece sana dayanıp, güvendik, sana yöneldik. Dönüşte ancak sanadır.*”⁵⁰³ Her türlü durum ve şartlarda sadece Allah'a (cc) güvenmek tevhit inancına sahip olmanın sonucudur.

⁴⁹⁵ Şehmus Demir, *Kur'ân'ın Temel Hedefi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2013), 11.

⁴⁹⁶ el-Âl-i İmrân 3/16; el-Mü'minûn 23/109.

⁴⁹⁷ el-Fatiha 1/6-7.

⁴⁹⁸ el-Bakara 2/286.

⁴⁹⁹ el-Mü'minûn 23/97-98.

⁵⁰⁰ el-İbrâhîm Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİP Yayınları, 2017), 124.

⁵⁰¹ el-Nuh 71/13.

⁵⁰² el-İbrâhîm, 14/38.

⁵⁰³ el-Mümtehine 60/4.

Hız. İbrahim, bir başka duasında da “Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duamı kabul et!”⁵⁰⁴ Diye münacatta bulunur. Hız. İbrahim bu duasıyla sadece kendi neslini değil, gelecek nesillerinde namaz ibadetinin ortaya koyduğu dua olgusuyla yaşamlarını sürmelerini ister. Namaz ibadeti olumlu insan vasfının tevhit inancını Allah’a (cc) tekrar beyan etmesidir.

Hız. Musa, Firavun’un zulüm ve dayatmacı ilahlığını kabul etmediğini ilan ettikten sonra kendisine iman edenlerle beraber Allah’a: “Yalnız Allah’a dayanıp güvendik. Rabbimiz! Bizi o zalimler için imtihan aracı kılma!”⁵⁰⁵ Diyerek yardım ister.

Hız. Yûsuf da: “Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette de beni yönetip himaye eden sensin”⁵⁰⁶ diye seslendi. Her iki peygamber de dualarında yaşamın olumlu ve olumsuz durumlarında Allah’a (cc) teslim olup küfrün karşısında inananların zillete düşmemeleri istenmiştir.

Hız. Yunus ise duasında “Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!”⁵⁰⁷ Diye seslenişinde hatasını beyan etmeden önce tevhidin ifade şekli olan kelime-i tevhidi beyan etmiştir. Allah’ın (cc) bütün noksan sıfatlardan münezze olduğunu açıklamıştır.⁵⁰⁸

İnsanlık için olumlu örnek olan peygamberler duaların da İslam’ın vazgeçilmezi olan tevhit inancını başın bedendeki yeri gibi olumlu insan vasfının de başlangıcı saymışlardır. Tevhit inancı dışındaki diğer inançlardan uzak kalınmasını ve insan fitratına ters düşen şirk anlayışından da uzak kalınmasını istemişlerdir.

3.1.1.2. Allah’tan Yardım İstemesi

Sözlükte “yardım etmek, desteklemek, sıkıntıdan kurtarmak; zafer vermek” manasında nasr (Nusret) kökünden gelen nasir sözcüğü Allah’ın güzel isimlerinden

⁵⁰⁴ el-İbrâhîm, 14/40.

⁵⁰⁵ el-Yûnus 10/85.

⁵⁰⁶ el- Yûsuf 12/101.

⁵⁰⁷ el-Enbiyâ 21/87.

⁵⁰⁸ Mehmet Nurullah Aktaş, “Kur’ânî Dualarda Model İnsanın Nitelikleri”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2018): 567.

olup ona kulları yöneldiğinde bu manaların tamamını içeren bir yardımla kullarının yanında olur.⁵⁰⁹

Allah Teâlâ mü'min kulunun inancında ihlaslı, samimi olmasının yanında kendisiyle olan iletişimini sadece zorluk ve sıkıntı anın da değil, yaşamının tamamın da varlığının ve birliğinin farkında olmasını istemektedir.⁵¹⁰

Kur'ân-ı Kerim'de geçen peygamber dualarında Allah'ın rahmet ve merhametinin her şeyi kuşattığı ifade edilmiştir.⁵¹¹ İfade edilen bu rahmet ve merhamet kulun Allah'a münacatta bulunup dua etmesidir. Mekke'li müşrikler İslâm'ın yenik düşüp yok olacağını düşünüyorlardı. Bunun için de akla hayale gelmeyen oyun, hile, tuzak ve iftiralarda bulunup Kur'ân için şiir, büyü, geçmişlerin masalı diyorlardı.⁵¹² Bu durumda Hz. Muhammed (sav) İslâm'ın galip gelmesi için Allah'a (cc) şöyle münacatta bulundu: *“Rabbim hak ile hükmet. Rabbimiz rahmandır. Sizin nitelendirmenize karşı yardımına başvurulandır”*⁵¹³ diyerek Allah'tan yardım istemiştir.

Hz. Nuh bir asra yaklaşan ömründe kavmiyle verdiği mücadelede sona doğru yaklaşırken kavminin açık olarak Allah'ın azabını istemeleri, kendini yalanlamaları karşısında zayıf düştüğünü, yenildiğini hissederek rabbine: ⁵¹⁴ *“Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!”*⁵¹⁵ Diyerek yardım istemiştir.

Hz. Musâ, Medyan yolunda yorgunluğun, açlığın ve yalnızlığın kendini sardığı bir anda Allah'a (cc) yönelerek kendisinden gelecek her türlü hayra muhtaç olduğunu ifade eder.⁵¹⁶ Firavun'un helak olmasını için⁵¹⁷ Allah'tan (cc) yardım ister.

Hz. Lut'un kavmi ise insanlık tarihinin en lanetlenmiş kavimlerinden biriydi. Kavminin işlediği gayri meşru ilişkilere karşılık Allah'tan (cc) yardım istemiştir.⁵¹⁸

⁵⁰⁹ Bekir Topaloğlu, “Nasir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/412.

⁵¹⁰ Erdal Baykan, *Dua Üzerine* (Van: Bilge Adam Yayınları, 2009), 97.

⁵¹¹ el-Mü'minûn 23/109, 118.

⁵¹² Mustafa Doğan, *Dua İman İlişkisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 111.

⁵¹³ el-Enbiyâ 21/112.

⁵¹⁴ el-Mü'minûn 23/26.

⁵¹⁵ el-Kamer 54/10.

⁵¹⁶ el-Kasas 28/24.

⁵¹⁷ el-Yûnus 10/88.

⁵¹⁸ el-Ankebut 29/30.

Hız. Yûsuf gibi iffetli ve onurlu bir yaşam sürmek isteyenler ise maruz kaldıkları sıkıntılar karşısında korunacakları tek kaleleri Allah'a sığınmak ve onun yardımını istemektir. Hız. Yûsuf'un yapmış olduğı bir diğler duasında da: *"Rabbim! Zindan bana bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum."*⁵¹⁹ Diyerek bu durumu pekiştirmiş Allah'tan (cc) yardım istemiştir.

İnsan yaşamın içinde hangi sosya ekonomik, kültürel konumda olursa olsun nefsi ve şeytani söylemler karşısında kazananlardan olması ancak Allah'ın yardımınıdır. Bunun içinde Allah'ın yardımını ulaştıracak fiili davranışları ve sözlü dualarını peygamber dualarıyla bütünleştirip Allah'tan yardım istemelidir. Bu yardıma ulaştığın da olumlu insan vasfına da ulaşır.

3.1.1.3. Günahlarında Tekrarı Değil Bağışlanmayı ister

Allah Teâlâ'nın olumlu insan vasfına uygun olarak gönderdiği insan peygamberlerdir. İsmet sıfatının sonucu günah işlemeyen masum varlıklardır.⁵²⁰ Buna rağmen Allah'tan (cc) bağışlanma isteğinde bulunmuşlardır.⁵²¹ Bu peygamberlerden biri olan Hız. Muhammed (sav) bir toplulukta: *"Rabbim beni affet, tövbemi kabul eyle, kuşkusuz sen tövbeleri kabul edersin, merhametlisin"*⁵²² diyerek dua etmiştir.

Olumlu insan vasfına uygun olan mü'min kul, hata ettiğinde veya günah işleme zafiyetine düştüğünde hata ve günahlarında sürekliliğı değil tövbe ve bağışlanma isteğinde bulunmuşlardır. Bunu sadece günah işlediklerinde değil, yapmış oldukları davranışların sonucunda veya söylenen her sözün arkasın da tövbe edilmesini Hız. İbrahim'in oğlu Hız. İsmail ile Kâbe'nin duvarlarını yükseltirken: *"Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin"*⁵²³ Diye yapmış oldukları dualarında ifade etmişlerdir.

⁵¹⁹ el-Yûsuf 12/33.

⁵²⁰ Mehmet Bulut, "İsmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/134-136.

⁵²¹ el-A'râf 7/151; Şu'ara, 26/86; el-Sâd 38/35.

⁵²² Ebu Dâvûd, *Vitir*, 361.

⁵²³ el-Bakara 2/129.

Hız. Âdem ve Havva yapmış oldukları hatanın farkına varır varmaz kendilerine yazık ettiklerini söyleyerek tövbe edip af dilemişlerdir.⁵²⁴ Aynı şekilde Hız. Yunus da işlediği yanlışın fark edince kendisine yazık ettiğini söyleyerek tövbe edip af dilemiştir.⁵²⁵

Olumlu insan vasfına sahip olan insan bağışlanmasını istemeden önce günahın da bir tekrara yer vermeyeceğine dair tövbe ederek Allah’a söz vermelidir. Bunu yaptıktan sonra Allah’tan (cc) bağışlanmayı talep etmelidir.

3.1.1.4. Nimetlere Şükürle Karşılık Vermesi

Şükür, nimeti tasavvur etmek ve onu açığa çıkarmaktır. Kulun Allah’ın kendisine verdiği nimetlerin zikriyle meşgul olmasıdır.⁵²⁶ Şükür kulun Allah tarafından kendisine verilen nimetin farkında olmasıdır. Şükür düşünmenin sonucudur. Sadece dille yapılan bir teşekkür veya kalpte hissedilen bir hoşnutluk değil aynı zaman da ahlâkî bir erdemdir.⁵²⁷ Kulun kendisine ikramda bulunan rabbine beden ve ruhen bağlılığını sunmasıdır. İçsel bağlılığını dışsal olarak da ifade ederek acizliğinin farkına varmasıdır.⁵²⁸

Kur’ân’da bahsedilen Allah’ın elçisi Hız. Nuh “şükreden kul” olarak vasıflandırılmıştır.⁵²⁹ Verilen nimetlere şükretmeyi Hız. Yûsuf duasında da şöyle dile getirmiştir: “*Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin.*”⁵³⁰ Sahip olduklarının sahibi ve verenin Allah Teâlâ olduğunu ifade etmiştir.

Bencilliğin ve nankörlüğün kabul gördüğü günümüz dünyasında insan Allah’ın kendisine ikram ettiği nimetlerin şükürünü hem kavli hem de fiilli dualarıyla sunmalıdır. Böylece olumlu insan şekli olan şükreden bir kul derecesine kavuşarak, dünyevi ve uhrevi hayatın huzur ve mutluluğuna kavuşmuş olur.

⁵²⁴ el-A’râf 7/23.

⁵²⁵ el-Enbiyâ 21/87; el-Kasas 28/16.

⁵²⁶ İsfahânî, “Şükür”, 461.

⁵²⁷ Gülüşan Göcen, *Bir Değer Eğitimi Örneği Olarak Şükür Günlükleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 235-260.

⁵²⁸ Bilal Gündüz, *Kur’ân’da Küfrün Karşılığı Olarak Şükür* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 6.

⁵²⁹ el-İsrâ 17/3.

⁵³⁰ el-Yûsuf 12/101.

3.1.1.5. Adalet ve Doğruluk Vazgeçilmezidir

Kur’ân-ı Kerim’de Allah’ın sevdiği kulları adalet sahibi kullarıdır.⁵³¹ İslam dininin olmazsa olmazlarından biri adalettir. İslam, adalet esasları üzerine kurulmuştur. Toplumlar ve fertler varlıklarını ancak adaletle koruyabilirler.⁵³² Allah Teâlâ birçok ayetinde adalet kavramına dikkat çekmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir: “*Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayın*”⁵³³ Bu da bize gösteriyor ki kan bağı yakınlığı olan bireyler hakkında hüküm verme konumuna düştüğümüz de adaletten taviz verilmemesi istenmektedir.

Toplumların güven veren simgelerinden biri de emanetlere olan bakışlarıdır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Allah, size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.*”⁵³⁴ Allah Teâlâ, dünya hayatında her türlü işler de liyakate önem verilmesini istemiştir. İşlerin, liyakat sahibi olanlara verilmesi adalet esaslarındandır. Korunması gereken emanetlerdendir. Aynı zamanda adalet insanı muhafaza etmekte ve yükseltmektedir.⁵³⁵

Kur’ân-ı Kerim, insanı felaha ve kalıcı huzura kavuşturan yolun sırat-ı müstakîm olduğunu açıklamıştır.⁵³⁶ İnsana faydası dokunan bu yolu tanımak ve kazanmak doğruluk ve adaletten geçmektedir. “*Musa’nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır.*”⁵³⁷ Bu anlatım da hak ile doğruyu bulmanın adalet olduğu ifade edilmiştir. Adalet üzere hareket etmek insana doğruyu buldurur. Bu da muttakiler ve siddiklerle beraber anılmasına sebep olur.⁵³⁸ Öyleyse doğruluk ve adalet birbirinden ayrılmayan ikiz kardeş gibidir.

Allah Teâlâ, peygamberlerine ve onlara gönderilen kitaplarında adalettin yerine getirilmesini istemiştir. Aynı zaman da adalet konusunda esnek olunmamasını

⁵³¹ el-Hucurât 49/9.

⁵³² Aktaş, “Kur’ânî Dualarda Model İnsanın Nitelikleri”, 580.

⁵³³ el-Nisâ 4/135.

⁵³⁴ el-Nisâ 4/58.

⁵³⁵ Beydâvî, *Beydâvî Tefsiri*, 2/127.

⁵³⁶ el-Bakara 2/5-6.

⁵³⁷ el-A’râf 7/159.

⁵³⁸ Ecem Sena Bozkurt, *Kur’ân’da Tekrarların Mü’min Şahsiyetin Oluşmasına Etkisi* (Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2023), 72.

istemiştir.⁵³⁹ Peygamberler geldikleri toplumun idarecileri konumundadır. Bu sebeple adaleti⁵⁴⁰ ve ilkelerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Hz. Muhammed (sav) bu konuyu yaşadığı şu olayla yerine getirdiğinin en güzel örneğidir.

Mahzum kabilesinin ileri gelen ailelerinden birinin kızları hırsızlık yapar. Bu durum Kureyşlileri çok üzer. Kureyşliler Hz. Muhammed'e (sav) yakınlığıyla bilinen Usama b. Zeyd'i Hz. Muhammed'e (sav) gönderirler. Amaçları peygamberi kararından vazgeçirmesi ve arabuluculuk yapıp bu olayın duyulmadan kapanmasıdır. Usame (ra) Hz. Muhammed (sav) ile görüşür. Bu duruma öfkelenen Hz. Muhammed (sav) şunları söyler: "Allah'ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmaması için mi aracılık ediyorsun? Sizden öncekilerin helak olması, fakirler hırsızlık yapınca cezalandırıp, nüfuzlu ve zengin olanları ise cezadan muaf tutmalarındandır. Vallahi Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsa onun elini keserdim."⁵⁴¹ Buyurmuştur. Bu da gösteriyor ki adaletin hükümleri herkes için geçerlidir.

Hz. Nuh Allah'tan (cc) kendisiyle kavmi arasında hüküm vermesini ister.⁵⁴² Hz. Şuayb'da halkının tehditleri karşısında şöyle dua eder: "*Ey rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızda adaletli hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısı*"⁵⁴³ Yapılan bu dualar gösteriyor ki insan dara ve zora düştüğünde hakkın ve adaletin gerçekleşmesi için Allah'ın hükmünü isteyip gerçekleşen sonuca da teslim olmalıdır.⁵⁴⁴

Adalet, olumlu insan vasfının vazgeçilmezlerindendir. Allah'ın kendine tahsis ettiği olumlu vasıflarını korur. Adaletle birlikte anılan doğruluğu, bütün uzuvlarında ve fiillerinde bulundurur. Böylece liyakat sahibi olma gibi kıymetli bir erdeme de sahip olur. Bu da insanı Allah'ın (cc) ve insanların sevdiği, güvendiği ve değer verdiği bir konuma yükseltir.

⁵³⁹ el-Hadîd 57/25.

⁵⁴⁰ el-Mâide 5/42; el-Sâd 38/26.

⁵⁴¹ Ebî Dâvud, "Hudud", 4.

⁵⁴² el-Şuarâ, 26/118.

⁵⁴³ el-A'râf 7/89.

⁵⁴⁴ Aktaş, "Kur'ânî Dualarda Model İnsanın Nitelikleri", 581.

3.1.1.6. Fiillerinde Salih Amel Sahibidir

Amel, canlıların isteyerek ortaya koydukları fiildir. Lakin bu kavramın daha özel bir anlamı vardır. Fiil aynı zaman da canlı varlıkların istemsiz olarak yapmış oldukları şeyler için de kullanılır.⁵⁴⁵

Salih amel'in manasını Taberî: "Farzları yerine getirmek, yasaklarından kaçınmaktır."⁵⁴⁶ Mevdudî: "Küçük büyük yapılan bütün iyiliklerdir."⁵⁴⁷ Elmalılı Hamdi Yazır: "Allah'ın rızasına uygun olarak hak ve hayır olduğunu bilerek, insanlara, ailesine, akrabasına yapılan sonu hayır olan iyiliktir." Öyleyse olumlu insan vasfı kendine ve başkalarına faydası olan amelleri yaşam tarzı olarak kabul eder. Bunlar namaz, oruç, zekât, sadaka gibi vb. ibadetlerdir.⁵⁴⁸

Kur'ân-ı Kerim'de iman edip salih amel yapanları güzel bir gelecek ve huzurun beklediği beyan edilerek şöyle buyurulmaktadır. "*İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.*"⁵⁴⁹ İnsan fitratı gereği sonunu düşünen bir varlıktır. Öyleyse olumlu insanın vasıflarından biri de salih ameldir. Böylece dünü, bugünü ve yarınıyla güven içinde bulunmayı arzu eden insan salih amelleri gerçekleştirdiği bir hayatı olmalıdır.

3.1.2. Olumlu İnsan Vasıfları ve Dua ile Olan Münasebetleri

Kur'ân-ı Kerim'de belirtilen olumlu insan vasıflarını kazanan insan aynı zamanda da mü'min olma vasfını da kazanmış olur. Bu vasfını yaşamının her alanına taşıdığı gibi dualarına da taşır. Bu bölümde olumlu insan vasfının yapmış olduğu bazı dualarının içeriğini ve tahlilini yapmaya çalışacağız.

3.1.2.1. Bireysel / Şahsına Ait Yapmış Olduğu Dua Tahliller

Kur'ân-ı Kerim'in bizlere ulaştırdığı duaların tamamı eğitici dualardır. Kulun nasıl dua edeceğinden neyi isteyeceğini öğreten eğitici dualardır. İşte bu dualardan biri de Fatiha sûresidir.⁵⁵⁰ Bu sûre de kulun Allah Teâlâ'dan hidayet üzere olmayı,

⁵⁴⁵ İsfahânî, *Müfredat*, 1/351.

⁵⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l- Beyân*, 24/490.

⁵⁴⁷ Mevdudî, *Tefhimu'l -Kur'ân*, 7/227.

⁵⁴⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 9/469.

⁵⁴⁹ el-Ra'd 13/29.

⁵⁵⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1/70.

nimet verdiklerine dahil olmayı, azıp sapıtanlardan olmaktan da Allah’a (cc) sığınması istenmiştir.⁵⁵¹

Allah Teâlâ, neleri istememiz noktasında örneklik teşkil eden dua ayetlerinin birinde de şöyle buyurmuştur: *“Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola erıştirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok, lütfu bol olan yalnız sensin.”*⁵⁵² Olumlu insan olan mü’min kulun hidayetden sonra hak yol üzere kalabilmek için, kalplerinin hidayet üzere olması istenmiştir. Çünkü her iyiliğin getirdiği olumlu sonuç o iyiliğin devamlılığıyla devam etmektedir.⁵⁵³

Hz. Muhammed (sav), “Ey kalplere yön veren Allah’ım! Kalbimi senin dinin üzere sabit kıl” şeklinde dua etikten sonra Âl-i İmran 8. Ayeti okuduğu rivayet edilmiştir.⁵⁵⁴ Nasıl ki peygamberler tebliğlerine imana davetle başladıkları gibi kulunda bireysel olarak yapacağı duasın da Allah’tan hidayetini ve bu hidayet üzere ömrünün tamamlamasına sebep olacak fiili dualarda da bulunmayı da istemelidir.

3.1.2.2. Anne ve Baba (Ebeveyn) İçin Yapılan Dua Tahlilleri

İçerisinde nefes alıp verdiğimiz evlerimiz hayata dair birçok şeyleri yaşadığımız yerdir. Anne ve babamızın rahmet ve şefkat kanatlarıyla da birçok şeyi de orada öğreniriz. Bu süreçte onların çocuklarına karşı sorumlulukları kadar çocuklarında ebeveynlerine karşı hayattayken ve öldükten sonra yerine getirmesi gereken sorumlulukları vardır. İslam dini yanında diğer bütün dinlerde de anne baba hakkı, imandan sonra en dikkat edilmesi gereken haklar olmuştur.⁵⁵⁵

Anne ve babaya dua edilmesi noktasında Kur’ân-ı Kerim’deki olumlu insan şekli olan Hz. Nuh’un anne ve babasına yapmış olduğu duası şöyledir: *“Rabbim! Beni, anne ve babamı, inanmış olarak evime giren mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helâk et.”*⁵⁵⁶ Şeklindeki duasında anne ve babasına mağfiret dilemektedir. Hz. Nuh’un anne babasına dua etmesi onların

⁵⁵¹ el-Fatiha 1/7.

⁵⁵² el-Âl-i İmran 3/8.

⁵⁵³ Abdullah Yıldız, *Söylemden Eyleme Dua* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2006), 103.

⁵⁵⁴ Tirmizî, “Kader”, 7.

⁵⁵⁵ Muhammet Yılmaz, *Kur’ân’da Peygamberlerin Evlatlarına Nasihatleri* (İstanbul: Okur Akademisi, 2018), 73.

⁵⁵⁶ el-Nuh 71/28.

inananlardan olduğu kanaatine ulaştırmaktadır.⁵⁵⁷ İman sahibi bir kimsenin de anne ve babasına dua etmesi gerektiğini izah etmişlerdir.⁵⁵⁸ Bu da olumlu insan vasfı üzerinde örneklik teşkil etmiştir.

Anne ve babasına karşı olumlu davranış ve dua da bulunan bir diğer peygamberde Hz. İbrahim'dir. Kur'ân-ı Kerim'de duası şöyle geçmektedir: *"Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla!"*⁵⁵⁹ *"Rabbim! Onlar (anne-baba) nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster."*⁵⁶⁰ Hz. İbrahim'in, anne babasına ve bütün müminler için Allah'tan bağışlanma dilemektedir.

Olumlu insan yapısı olan mümin bir kul duaların da sadece kendisine değil, anne babasına ve bütün mümin kullara da dua etmelidir. Böylece insanın ruhunu kirleten haset, kibir, bencillik gibi olumsuz davranış ve duygulardan korunmuş olur.

3.1.2.3. Salih Bir Eş ve Evlat İçin Yapılan Dua Tahlilleri

Nesli korumak ve güvence altına almak İslam'ın temel hedeflerinden biridir.⁵⁶¹ Toplumun geleceğini oluşturan kurum da ailedir. Olumlu insan yapısı olan mü'min kulun özelliklerinden biri de eş ve çocuklarıyla örnek ve önder olmasıdır. Bunun için de erdemli salih bir evlat isteğinden önce erdemli salih bir eş isteğinin önceliği ayette şöyle ifade edilmiştir: *"Ey rabbimiz! Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi günahattan sakınanlara öncü yap!"*⁵⁶² Allah'a (cc) sunulan bu dua münacatında görölen şu ki erdemli nesillerin yetişmesi öncelikle onları yetiştirecek erdemli ebeveynlere bağlıdır.⁵⁶³

Toplumun yarınlarını inşa edecek erdemli bir nesle sahip olmak her ebeveynin isteklerinden biridir. Allah'ın (cc) kendilerini evlatsız bırakmaması için yalvarıp yakardıktan sonra⁵⁶⁴ ana rahmine düştüğu andan itibaren doğacak evlat için

⁵⁵⁷ Abdüssamet Varlı, "Kur'ân'da Anne Baba ve Çocukların Hukuku", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi*, 18 (2020): 229.

⁵⁵⁸ Ebu M. Mansur el-Mâtürîdî, *Tefsîrü'l-Mâtürîdî (Te'vîlâtü'l-Kur'ân)*, (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, 2005), 10/236.

⁵⁵⁹ el-İbrâhîm, 14/41.

⁵⁶⁰ el-İsrâ 17/24.

⁵⁶¹ Sarıçam, Hz. Muhammed'in Evrensel Mesajı, 403.

⁵⁶² el-Furkân 25/74.

⁵⁶³ Aktaş, "Kur'ânî Dualarda Model İnsanın Nitelikleri", 576.

⁵⁶⁴ el-Enbiyâ 21/89.

dua etmeli,⁵⁶⁵ kendilerine ihsan edilen nesli için Allah’a (cc) hamt etmeli,⁵⁶⁶ şeytanın evladına zarar vermesinden de Allah’a (cc) sığınmalı⁵⁶⁷ ve dua etmelidir.

Hiz. İbrahim, salih bir evlat isteğini şöyle dile getirir: “*Ey Rabbim! Bana salihlerden (bir oğul) ihsan et!*”⁵⁶⁸ İlerlemiş yaşına rağmen Allah’tan ümit kesmeyerek salihlerden bir evlat istemiştir. Allah (cc) onun bu güzel duasını ve teslimiyetini bir değil iki evlatla karşılık vermiştir. Bu ilâhî lütuf karşısın da Allah’a (cc) şöyle hamd etmiştir: “*İbrahim: “Şu ihtiyarlık çağında bana İsmail’i ve İshak’ı veren Allah’a hamdolsun. Şüphesiz Rabbim, duaları işitendir.*”⁵⁶⁹ Hiz. İbrahim sahip olduğu nimetin asıl sahibinin Allah (cc) olduğu gerçeğini hamt ederek şükrünü sunmuştur.

Hiz. İbrahim’in duasında olduğu gibi insan da Allah’a (cc) teslim olup sabırsızlık göstermeden dua etmeye ve istemeye devam etmelidir. Çünkü duanın kabulü onun devamında bulunmaktadır.

Olumlu insan yapısı olan peygamberlerden Hiz. Zekeriyya da salih bir evlat talebinde şöyle bulunmuştur: “*Orada Zekeriyya Rabbi!ne dua etti: “Ya Rabbi! Bana kendi katından temiz bir zürriyet bahşet, doğrusu sen duayı hakkıyla işitensin.*”⁵⁷⁰ Bu dua ayetinde de umutsuzluğa yer verilmeden Allah’a (cc) teslim olup dua etmeye devam edilmiştir. Şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun insan Allah’ın (cc) güç ve kudretinin sonsuz ve her şeye kadir olduğundan zerre kadar şüpheyeye düşmemelidir. İnsanın dualarındaki samimiyeti ve ihlası Allah’a yaklaştırır. Bu yakınlıkta kendine uzak ve imkânsız gördüklerinin yaklaşmasına sebep olur.

3.1.2.4. Cahillikten Allah’a Sığınmak İçin Yapılan Dua Tahlili

Hiz. Musa’nın Allah’tan (cc) almış olduğu bir emri kavmine bildirmek için şöyle seslenmişti: “*Hani Musa kavmine, “Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor” demişti. Onlar da “sen bizimle eğleniyor musun?” demişlerdi. Musa da “kendini bilmez cahillerden olmaktan Allah’a sığınırım.*”⁵⁷¹ Dinlenenlerin düşünülüp idrak

⁵⁶⁵ el-Âl-i İmrân, 3/35.

⁵⁶⁶ el-İbrâhîm, 14/39.

⁵⁶⁷ el-Âl-i İmrân 3/36.

⁵⁶⁸ el-Sâffât 37/100.

⁵⁶⁹ el-İbrâhîm, 14/39.

⁵⁷⁰ el-Âl-i İmrân, 3/38.

⁵⁷¹ el-Bakara 2/67.

edilmeden söz ve davranışlarla ifade edilip ortaya konulması insanın cahillerden olmasına sebep olacağı ifade edilmiştir.

İşin doğrusunu ifade eden bilgiyi kabul etmeyip bilgisizce fevri davranıp, düşünmeden konuşmak cahillik emaresidir. Bu davranış şekli cahil, bilgisiz insan vasfına işaret eder. Bilgisiz fikir ve fiil sahibi olmak insana sorumluluklarından uzak gaflet içerisinde musibetlerle dolu bir yaşamı davet eder. Bundan da Allah’a (cc) sığınmalıyız.

3.1.2.5. İlim Sahibi Olmak İçin Yapılan Dua Tahlili

Yirmi üç yılda tamamlanmış olan Kur’ân-ı Kerim’in ilk ayeti okumayı emretmiştir.⁵⁷² Kaleme ve kalemin önemine vurgu yapmıştır.⁵⁷³ Kur’ân-ı Kerim’in dikkat çektiği bu vurgular, İslam medeniyetini kitap ve ilim medeniyeti haline gelmesini teşvik etmiş buna da kaynaklık yapmıştır.⁵⁷⁴

İlmin istenmesi ve korunması konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Gerçek hükümran olan Allah yücedir. Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur’ân-ı okumakta acele etme. “Rabbim ilmimi artır” de*”⁵⁷⁵ Bu dua Hz. Muhammed (sav) öğretilen dualardan biridir. Öyleyse Kur’ân’ın muhatap kıldığı bizlerde ilmimizin artırılması için Allah’a (cc) dua etmeli ve gerekli sabrı ve çabayı göstermeliyiz. Allah (cc) elçisine ilmini artırması dışında başka bir şeyi artırma isteğinde bulunmamıştır.⁵⁷⁶

Allah’ın (cc) sevdiği ve razı olduğu bir kul olabilmek için ilim talebinde bulunmalıyız. Allah kitabında ilmi ve alimleri övmüştür: “*İnsanlar, yerde yürüyen canlılar ve aynı şekilde çeşit çeşit renklerdedir. Gerçek şu ki, kulları içinde ancak âlimler Allah’tan gerektiği gibi korkarlar. Şüphesiz Allah, karşı konulamaz kudret sahibidir, çok bağışlayıcıdır.*”⁵⁷⁷ Allah’tan (cc) hakkıyla korkanların alimler olduğu gerçeğine dikkat çekilmiştir.

⁵⁷² el-Alak 96/1-4.

⁵⁷³ el-Kalem 68/1.

⁵⁷⁴ İbrâhîm Hakkı Karslı, *Kur’ân-ı Anlamaya Giriş* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 17.

⁵⁷⁵ el-Tâhâ 20/114.

⁵⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 4/47.

⁵⁷⁷ el-Fatır 35/28.

Hz. Muhammed (sav) şöyle münacatta bulunmuştur: *“Allah’ım! Dört şeyden sana sığınırım; faydası olmayan ilimden, korkmayan kalpten, doymayan nefisten sana sığınırım, işitilmeyen (kabul olunmayan duadan) sana sığınırım.”*⁵⁷⁸ İnsana zarar verecek eylemlerden haberdar ederek Allah Teâlâ’ya sığınılması istenmiştir.

İlmin istenmesi ve artması için gereken çabanın sarf edilmesi peygamber dualarında yer almıştır. İlmi öğrenmek ve artırmak olumlu insan vasfının özelliğidir. İlim takvaya giden yolun anahtarıdır.

3.1.2.6. Zulme Karşı Allah’ın Yardımı İçin Yapılan Dua Tahlili

İnsan yaratılış gereği yaşadığı ortamın emniyet ve güven veren bir ortam olmasını arzu eder. Bulunduğu ortam bunu sağlamayıp tehlikeler baş gösterirse emniyet ve güven veren ortam arayışına geçer. Uygun şartlar oluştuğunda da hicret eder. Bu durumu Kur’ân-ı Kerim şöyle haber verir: *“Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu memleketten çıkar. Bize katından bir koruyucu ver, bize katından bir yardımcı ver.”*⁵⁷⁹ Bu dua da insanın yaşadığı ortam bir başka insan tarafından zulme dönüştürülünce Allah’tan başka bir yere hicret etmek, korunma ve yardım talep edilerek selamet istenmiştir.

Hz. Muhammed (sav)’ın şahsında zalimlerden uzaklaşmak için yapılan duayı Kur’ân şöyle haber verir: *“De ki: Ey Rabbim! Onlara yöneltilen tehdidi bana mutlaka göstereceksen beni o zalim milletin içinde bulundurma.”*⁵⁸⁰ Allah’ın (cc) elçisi, zalimlerin kazandıkları azap onları yakaladığında onların içinde değil de ayrılmış olarak şahit olmayı ister. Çünkü Allah’ın azabı geldiğinde Allah’ın korudukları dışında herkes etkilenir. Vahyin muhatabı olan bizler de zalimlerden uzak kalmalı, onların zulmünden uzak yaşamak için de Allah’tan korunma ve yardım istemeliyiz.

3.1.2.7. Cehennem Ateşinden Korunmak İçin Yapılan Dua Tahlili

Allah Teâlâ’ya iman eden mü’min kul yapmış olduğu hatalarının bağışlanması yanında dualarında Allah’ın azabından da korunmayı talep ettiklerini Kur’ân-ı Kerim şöyle haber verir: *“Ey Rabbimiz! Biz gerçekten iman ettik: Bizim*

⁵⁷⁸ İbn Mace “Dua”, 2.

⁵⁷⁹ el-Nisâ 4/75.

⁵⁸⁰ el-Mü’minûn 23/93-94.

günahlarımızı bağışla ve bizi ateş azabından koru.”⁵⁸¹ Diyerek Allah’ın mağfiret ve merhametine talip olmuştur.

Olumlu insan yapısı olan muttaki kul rabbisin den af ve bağışlanmayı ister. Cehennem azabından korunma talebi aynı zamanda günah işlemekten korunma talebi de sunmaktadır. Çünkü günahlardan uzaklaşan kul cehennem azabından da uzaklaşır. Aklı selim iman sahibi mü’min ve muttaki kul yukardaki duayı fiili ve kavli olarak yapmalıdır.

Allah Teâlâ’nın razı olduğu muttaki kullarının diğer nitelikleri de şöyledir. Sabır ehlidirler, işlerinde sözlerinde ve sinelerinde doğrudurlar. İtaat ehlidirler, Allah (cc) yolunda mallarından harcarlar. Seherlerde Allah’tan af ve bağışlanma talep ederler.⁵⁸² Bu olumlu davranışlar kulun cehennemden uzaklaşıp cenneti kazanmasına sebep olan olumlu insan vasfıyla bütünleştirir.

3.2. Duaların Olumsuz İnsan Tipleri Üzerindeki Tezahürleri

Kur’ân-ı Kerim’de insanın olumlu özellikleri yanında olumsuz özelliklerinden de bahsedilmektedir. İnsanın şerefli ve faziletli kılınması⁵⁸³ gibi olumlu yönleri yanında küfür ehli olması, nankörlüğü, zayıflığı, aceleciliği, kibirli, fasık ve günahkâr olması gibi olumsuz özelliklerinden de bahsedilmektedir.

Yaratılmışların en şerefli kabul edilen insan, aynı zamanda içinde zaafılar bulunduran bir varlıktır. Dışarıdan varlığını tehdit eden olumsuzluklar bulunurken bir de kendinde bulunan acziyetleri, yaşamını zorlaştırmıştır. Zira onu, Allah’a doğru yükselten ahlaki faziletleri yanın da en düşük rezillikler de onda birleşmektedir.⁵⁸⁴

Modern Antropoloji insanı, “iki ayaklı, dik yürüyüşlü, düşünen bir varlık” diye tarif etmiştir. Bu onun hem yerde sürünen sefaletini hem etrafına olan saldırganlığını hem de Allah’a uzanan azametini ifade etmektedir. Her şeyden önce insan, zaafıları olan bir varlıktır. Zira nefsinin esiridir. Ömrü boyunca da nefsinin esiri olarak yaşarsa hayvanî bir hayatın mahkûmu olur.⁵⁸⁵

⁵⁸¹ el-Âl-i İmrân 3/16.

⁵⁸² el-Âl-i İmrân 3/17.

⁵⁸³ el-İsrâ, 17/70.

⁵⁸⁴ Nurettin Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 34.

⁵⁸⁵ Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*, 17.

Vahyin muhatabı olan insan sosyal yaşamın vazgeçilmezidir. Bu sebeple davranışları sadece kendini bağlamaz. Olumlu ve olumsuz davranışları hem kendini hem de içinde yaşadığı toplumu etkiler. Öyle ki sadece kalbe sıkıştırılmış pratiği olmayan bir inanç onun için yeterli değildir. Çünkü her inancın hayata dair bir yansıması vardır.⁵⁸⁶ Bu yansımaları hayatın içinde olumlu ya da olumsuz bir şekilde tezahür eden insan ahlaki anlamda da iyi ve kötü olarak izler bırakır.

3.2.1. Olumsuz İnsan Tiplerine Ait Özellikler

Yaşamın içerisinde olumlu insan yapısı ile olan birlikteliğimiz kadar yaşamı zorlaştıran olumsuz insan tipleriyle de karşılaşmaktayız. Ayet ve hadisler bağlamında olumsuz insan tiplerini tahlil etmeye çalışacağız.

3.2.1.1. Tevhit Ekseninden Uzak Küfür Ehli Oluşu

Kur’ân-ı Kerim’de geçen olumsuz insan tiplerinin başında iman sahibi olmayan küfür ehli gelmektedir. Küfür, sözlükte gizlemek, örtmek manasına gelmektedir. Kişileri ve nesneleri örtmesi sebebiyle gece de “kâfir-örten” diye ifade edilmiştir. Kâfir, fitratındaki İslâm’ı (Tevhidi) kabul etme yeteneğini gizleyen kişinin adıdır.⁵⁸⁷

Kur’ân-ı Kerim, kafirlerin karakter ve mizaçlarından geniş bir şekilde bahsetmiştir. Bu olumsuz insan tipinden kaçınılması istenmiştir. Kur’ân-ı Kerim’de bu olumsuz özelliğe sahip küfür ehli kulların öne çıkan fiillerinin atalarını düşünmeden taklit etmeleridir. Bu durumu Allah (cc) şöyle haber vermiştir: *Aynı şekilde senden önce de hiçbir topluluğa bir uyarıcı göndermedik ki, topluluğun zevki sefaya dalmış kesimi şöyle demiş olmasınlar: “Biz atalarımızı bir inanç üzerinde bulduk ve biz onların izlerinden gitmekteyiz”* Peygamber, *“Size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz yoldan daha doğrusunu getirsem de mi?”* diye sordu. Onlar da *“Biz sizin getirdiğiniz mesajı inkâr ediyoruz”* cevabını verdiler.⁵⁸⁸ Böylece küfür ehli imana ve kurtuluşa doğru yapılan bir davete inkarla karşılık verdiler.

Kafirler bulundukları şer düşünce ve fiillerinde ısrarcı olmaları onları batıl yola sürükler, hak yoldan uzaklaşıp dalalet ve zulmün karanlığında bırakır. Âdeta kör

⁵⁸⁶ Mehmet Soysal, “Kur’ân’da Olumsuz İnsan Modeli”, *Kur’ân Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi* 12 (1998), 137.

⁵⁸⁷ Isfahâni, *Müfredatı Elfâzı l-Kur’ân*, 1270-1271.

⁵⁸⁸ el-Zuhurf, 43/23-24.

ve sağır bir yaşam sergilerler. Onları doğru yola davet etmek bir çobanın sürüsüne seslenmesi gibidir. Hayvanların sadece sesi duyup anlamdan habersiz tepki vermeleri gibi küfür ehlide kendilerine söylenenleri sadece ses mahiyetinde duyarlar, manadan habersizlerdir.⁵⁸⁹

Kafirler için din bir eğlence ve alay konusudur. Bu özelliklerini Kur’ân-ı Kerim şöyle açıklar: *“Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak.”*⁵⁹⁰ Kafir olarak itham edilen kişilerden biri de dini hükümleri kabul edip, ikrar ettikten sonra onların hepsini ya da bir kısmını ihlâl ederler. Kendilerini kötü amellere kaptırıp, nefsanî güçlerine şiddetle bağlı olup saldırgan tutumları sebebiyle dinle olan bağlantıları zayıf olan fasık kimselerdir.⁵⁹¹

Küfür ehli olmak insana hayra hakikate ve iyiliğe ait her şeye karşı kalbi katılaştırmış, mühürlenmiş ve iman edilmemiş bir dünya hayatı yaşatır. Bu da kendisine ebedi olan Allah’ın (cc) azabını kazandırır.

3.2.1.2. Nimetleri Hafife Alıp Nankör ve İnkârcı Oluşu

Kur’ân-ı Kerim’de olumsuz insan tipi olarak inkârcı ve nankör tiplerden de bahsedilmektedir. Allah’ın (cc) verdiği sayısız nimetleri kullanmalarına rağmen kıymetini bilmeyerek şükretmezler ve inkâr ederler.⁵⁹² Allah Teâlâ bu durumu şöyle haber verir: *“Onlar, Allah’ın nimetini bilirler, sonra da inkâr ederler. Onların çoğu kafirlerdir.”*⁵⁹³

Allah (cc) kuluna karşı cömert ve kerem sahibidir. İnsanın ihtiyaç hissedeceği her şeyi sonsuz merhametiyle ikram etmiştir. İnsan da kendisine yapılan bu iyiliğin karşısında, minnet ve kulluk etmekle görevlendirilmiştir. Fakat inkârcı ise Allah’ın (cc) izzet ve ikramına muhatap olduktan sonra düşünce ve davranışlarını minnet ve kulluk şuurundan uzaklaştırır. Nimetin gerçek sahibinin üstünü örter. Egolarının sunduğu ben söylemiyle kendini nimetin gerçek sahibi olarak görmeye başlar. Bu

⁵⁸⁹ Zemahşerî, el-Keşşaf Tefsiri, 1/584.

⁵⁹⁰ el-En’âm, 6/70.

⁵⁹¹ Ömer Aslan, “Sosyal Dengeyi Bozan İnsan Tipleri”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tokat İlmîyet Dergisi* 5/2 (2017): 206-207.

⁵⁹² Valmire Batatina, *Beled Sûresi Işığında Olumlu ve Olumsuz İnsan Tipleri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 138.

⁵⁹³ el-Nahl, 16/83.

durum Allah'ın (cc) kulları üzerin de görmek istediği takva sahibi muttaki özelliğiyle zıtlaşır.⁵⁹⁴

Allah (cc), bir başka ayetinde insanın nankör vasfına şöyle dikkat çeker: “O, istediğimiz şeylerin hepsinden size haber verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Şüphesiz insan çok zalimdir, çok nankördür.”⁵⁹⁵ Ayette geçen insanın zalim ve nankör olan olumsuz modelini İmam Râzî şöyle açıklar: “İnsan kendisine verilen nimetlerin şükrünü yerine getirmeme sebebiyle zalim olmuş ve bu nimetlere karşı nankörlükte bulunduğu için de küffar diye nitelendirilmiştir.” İnsanın yaratılışında unutma ve usanma karakteri bulunmaktadır. Bir nimete ulaştığında onun nimet olduğunu unuttur. Şükrünü yerine getirmeyerek o nimete zulmetmiş olur. Bu nimeti unutmasa da bir süre sonra ondan usanır ve kıymetsiz hale getirerek nankörlük eder. Maalesef insan, Allah'ın sayısız nimetlerine karşılık onlardan gafil olup nankörlük eder.⁵⁹⁶

İnsanın olumsuz bir şekilde anılmasına sebep olan nankörlükten kaçınmalıdır. Bunun için de Allah'ın kendisine verdiği nimetleri unutmamalı verilmiş amacı doğrultusunda kullanılmalıdır. Nimetlere nankör olmak, nimetin eksilmesine ve azaba sebebiyet verir.⁵⁹⁷ Nimetlere şükretmek de nimetin artmasına sebep olur.⁵⁹⁸ Allah (cc) kullarından olumsuz insan tipine ait olan küfür ve nankörlükten uzak kalınmasını istemektedir. Bu isteği yerine getiren insana dünya ve ahiret hayatının fazilet ve hikmet kapıları açılır.

3.2.1.3. Kendini Beğenir ve Diğer İnsanlardan Üstün Görür

Kur'ân-ı Kerim'in bahsettiği olumsuz insan tiplerinden biri de kibirli insandır. Kibir, insanın sadece kendini beğenmesi, başkalarından üstün görmesidir. Onları aşağılayıp hor görmesidir.⁵⁹⁹

Kibir, açık ve gizli olmak üzere ikiye ayrılır. Açık aleni olan kibir kişinin uzuvlarında olan kibirdir. Gizli olan ise insanın nefsinde olan kibirdir. Kibir iki kişi

⁵⁹⁴ Toshihiko Izutsu, *Kur'ân'da Din ve Ahlak Kavramları*, çev. Selahattin Ayaz (Ankara: Pınar Yayınları, 2024), 166.

⁵⁹⁵ el-İbrâhîm, 14/34.

⁵⁹⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, 19/131.

⁵⁹⁷ el-İbrâhîm, 14/7; el-Neml 27/40; Lokmân, 31/12.

⁵⁹⁸ el-İsrâ 17/89; Furkân, 25/50.

⁵⁹⁹ İsfahânî, *Müfredatü Elfâzı'l-Kur'ân*, 1240.

arasında gerçekleşir. Çünkü insanın karşısında nefsi kıyas yapacağı, kendini üstün göreceği ya da karşısındakini yereceği bir kişi olmalıdır. Ucub kendini beğenmek, kibir ise kendini diğer insanlardan üstün kabul etmektir.⁶⁰⁰

Kendini yüceltip, başkalarını aşağılayan bu kibir, küfrün en önemli özelliğidir. Peygamberlerin hayatına baktığımızda imanla küfrün mücadelesinde karşılarına çıkan en büyük engel, kibrinin esiri olan insanlardır. İblisi huzurdan kovduran,⁶⁰¹ Firavun’a ilahlık iddiasında bulunmaya yönlendiren,⁶⁰² Hz. Nuh’a karşı toplumun ileri gelenlerinin düşman kesilmesini⁶⁰³ kazandıran tek şey nefislerindeki kibirleridir.

Kibir, insanın sahip olduğu malı makamı, soyu ve sopy gibi vasıflarından dolayı kendini beğenmesidir. Bu duruma Kur’ân’ın sunduğu Karun kıssası en güzel örnektir. Karun, Hz. Musa’dan simya ilmini öğrenip, bakırı altına çevirme maharetine ulaşmıştır. Kalbini mal sevgisiyle doldurup aklını sadece serveti için çalıştırıp artan servetiyle Allah’ın kullarına büyüklük taslayıp kendini beğenmiş, kibrinin karanlığında Allah’ın (cc) mülkün sahibi olduğunu unuttur. *“Bu servet ve mal bana benim bilgim ve maharetim sayesinde verildi.”*⁶⁰⁴ Sözleriyle kendini beğenir ve diğer insanlardan üstün görür.

Toplumda zengin konumuna gelip zenginliğini kendi bilgi ve becerisine sahiplendiren birçok insan bulunmaktadır. Bu düşünceleriyle malları üzerinde kimseye sorumlu olmadıklarını düşünürler. Servetleriyle yapmış oldukları iyilik ya da kötülükten dolayı Allah’ın (cc) azabını ya da rahmetini getireceğini düşünmekten acizdirler.⁶⁰⁵

İslâm alimleri, kibrin zararlarını şöyle izah etmişlerdir. Kendini beğenme insana Allah’ın verdiği üstünlükleri kaybettirir. Çirkin ve zararlı olan şeyleri sevdendir. Çünkü kibir insanı öyle bir karanlığa sokar ki öğüt ve nasihatın getirdiği nurani aydınlıktan faydalandırmaz.⁶⁰⁶ Hz. Muhammed (sav) “Kalbinde zerre kadar kibir

⁶⁰⁰ Batatîna, *Beled Sûresi İşığında Olumlu ve Olumsuz İnsan Tipleri*, 137.

⁶⁰¹ el-A’râf 7/13.

⁶⁰² Nazi’ât, 79/24.

⁶⁰³ el-Hud 11/27.

⁶⁰⁴ el-Kasas 28/78.

⁶⁰⁵ Kutup, *Fî Zilâli’l- Kur’an*, 5/2712.

⁶⁰⁶ İmamî- Gazâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, çev. A. Faruk Meyân (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1972), 550.

olan cennete giremez.”⁶⁰⁷ buyurarak Olumsuz insan tipinin özelliği olan kibrin, insanın ahiret hayatına verdiği zararı açıklamıştır.

Allah’ın kullarına düşen dünya ve ahiret hayatımıza ait iyilikleri yok eden yerine azabı ve delaleti getiren kibirden Allah’ın (cc) rahmet ve merhametine sığınarak korunmaya gayret etmelidir. Kibrin önünü kapatan imanını güçlendirmelidir. Bunun için de ibadetlerine gereken önemi vermelidir. Çünkü yerine getirilen her bir ibadet nefesine yaratılan bir kul ve sorumlulukları olduğunu hatırlatır. Kibre sebep olan şeylerin Allah (cc) tarafından kendisine bir imtihan vesilesi olarak verildiğini fikrinde ve fiillerinde canlı tutar.

3.2.1.4. İlimden Uzak Zalim ve Cahil Oluşu

Kur’ân-ı Kerim olumsuz insan tiplerinin sahip olduğu zalim ve cahil oluşunu şöyle anlatır: *“Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir”*⁶⁰⁸ ayetiyle insanın zalim ve cehul olan olumsuz yönüne dikkat çekmiştir.

İnsana itham edilen zalimlik ve cahillik sıfatları, “zalûm” ve “cehûl” kelimeleriyle ifade edilmiştir. Arapçada “feûl” kalıbı çokluk sunar. Yukardaki ayette bahsedilen zulûm ve cehalette normalin üstündedir.⁶⁰⁹

Allah (cc), emaneti insanın dışında başka varlıklara sunmasına rağmen onlar emanetin yüceliği ve getirdiği ağır sorumluluktan dolayı kabul etmediler. Âdem ise onu yükledi.⁶¹⁰ Oysa emanet, göklerin ve yeryüzünün dayanamayacağı kadar ağır, yerine getirilmesi zor, sorumluluk isteyen bir yükür. Yerine getirildiğinde çok büyük bir keramet, yerine getirilmediğinde ise hıyanet ve büyük bir rezalettir. İnsan ise (belâ) diyerek yükledi. Zalim ve çok cehul olması hasebiyle yüklendiği sorumlulukları yerine getirmeyerek kendine yazık ederek zalim oldu. Sorumluluklarının ne olduğunu bilmemesi ve bunları yerine getirmediğinde de sonunun ne olacağını düşünmemesi onu cahil kıldı.⁶¹¹

⁶⁰⁷ Müslim, “İman”, 91.

⁶⁰⁸ Ahzâb, 33/72.

⁶⁰⁹ Muhsin Demirci, *Kur’ân’a Göre İnsan ve Sorumlulukları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 64.

⁶¹⁰ Beydavî, *Beydavî Tefsiri*, 4/305.

⁶¹¹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 3934-3935.

Zulüm, dilciler ve âlimlere göre, bir şeyi kendine ait olan yerine koymamaktır. Bu da onu zamanından veya mekânından saptırıp, azaltmak ya da arttırmakla olur. Ayrıca hakkı gizlemek ve adaletsiz davranmayı da ifade eder.⁶¹² Haddi aşarak haktan batıla gitmek, başkasının mülkünde tasarrufta bulunmaktır.⁶¹³

Kur'ân-ı Kerim'de zulüm, iki ayrı anlamda kullanılmaktadır. Biri itikadi anlamda diğeri de ahlakidir. İtikadi anlamda şirk, inkâr, günahkârlık olarak Allah'ın emrettiği kuralları ihlal etmektir. Haddi aşmak, başkasının hakkını çiğnemek, zarar vermektir.⁶¹⁴ Ahlaki olarak bir başkasının hakkını ihlal etmesidir. Kişinin sınırlarını aşp hakkı olmayan bir şeyi yaparak adaletsizlikte bulunmasıdır.⁶¹⁵ Zulmün özünde sınırları hiçe sayıp yok saymak bulunmaktadır.⁶¹⁶

İnsan, Allah'a (cc), kendine ve diğer varlıklara zulüm yapar. İnsanın Allah'a karşı yapmış olduğu zulüm şirkir.⁶¹⁷ Başka insanlara yaptığı zulmü ise Kur'ân-ı Kerim şöyle haber verir: “Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Fakat kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükaafatı Allah'a aittir. Doğrusu o zalimleri sevmez.”⁶¹⁸ Bir diğeri de insanın kendine yapmış olduğu zulümdür. Bu da insanın yaratılış amacından ayrılarak günah işlemesidir.⁶¹⁹

Ayette geçen diğer olumsuz özelliği cahil olmasıdır. İlmin zıttı olarak kullanılmaktadır. İnsanın bilgiden yoksun olmasıdır.⁶²⁰ Allah Teâlâ, ilmi övmüş, cahilliği yermiştir. Kur'an'da “De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁶²¹ ve “Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun” buyrulurak Allah'ın (cc) ilim sahibi olmamayı, bilgisiz kalmayı yermiştir. Bilgi sahibi olmak için de bilen birine sormayı da övmüştür.

Hz. Muhammed (sav), Arap toplumunun Kur'ân-ı Kerim öncesi bulunduğu dönemi karanlık çağı ve yapılan kötülükleri, zulüm ve haksızlıkları ifade etmek için

⁶¹² İsfehani, *Müfredat*, 315.

⁶¹³ Ali b. Muhammed eş-Şerif Cürcani, *Kitabüt-Ta'rifât*, thk. Muhammed Abdurrahmân (Beyrut: Dâru'n Nefâis, 2003), 219.

⁶¹⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 3/205.

⁶¹⁵ İzutsu, *Kur'ân'da Din ve Ahlak Kavramları*, 222.

⁶¹⁶ Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), 83.

⁶¹⁷ Lokman, 31/13.

⁶¹⁸ Şura, 42/40.

⁶¹⁹ Fatır, 35/32.

⁶²⁰ İsfehânî, *Müfredat*, 114.

⁶²¹ Zümer, 39/9.

“cahiliye” kavramıyla anlatmıştır. Ayrıca İslâm’ın bilinen en azılı düşmanına da “Ebû Cehil” ismini vermiştir. Bu iki durumda cehaletin kötü ve tehlikeli olduğunu anlatmaktadır. İnsan ihtiyaçlarının gereği olan doğru bilgiyi öğrenmelidir. Bu bilgilerini kullandığı fikir ve fiillerinin sonuçları bireysel ve toplumsal alanda insanlığın iyiliğine hizmet etmelidir.

İnsan, sahip olduğu zalim ve cahil bir vasıftan dolayı emaneti kabul etmiş değildir. Emaneti alırken verdiği sözün sorumluluklarını yerine getirmediği için zalim olmuştur. Bu sorumlulukların neler olduğunu bilmemesi ve yerine getirmediğinde akıbetinin ne olacağını da bilmemesi onu cahil kılmıştır.

3.2.1.5. İşlerinde Aceleci ve Hırslı Oluşu

Acelecilik; Herhangi bir şeye karşı aşırı istekte bulunup onu tam bir şekilde araştırmadan vaktinden önce istemesi ve arzulaması manasına gelmektedir.⁶²² Acelecilik sabrın zıddıdır. Acelecilik uygun görülmezken, sabır övülmüştür.⁶²³ Kur’ân-ı Kerim’de: “*Şu insanlar, çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da önlerindeki çetin bir günü (ahireti) ihmal ediyorlar.*”⁶²⁴ İnsan, az değerli yakını (dünyayı), çok değerli uzağa (ahirete) tercih eder. Bunun sonucu olarak da cennet nimetlerini dünyada elde etmek ve ahiret saltanatını dünyada yaşamak ister.⁶²⁵

Allah Teâlâ, “*İnsan ne kadar acelecidir ki, (dara düştüğü veya bir isteği olmadığı zaman) sanki iyilik istiyormuşçasına (hemen kendisi için) Allah’tan şer ister*”⁶²⁶ şeklinde açıklamıştır.

Taberî, insanın hayrı ister gibi şerri istemesini şöyle açıklamıştır: İnsanın öfkeli ve kızgın halindeyken, çocukları ve malı hakkında “Allah’ım onu helak et ve onu lanetle” diyerek şer ile dua etmesidir ki o bunu hayrı ister gibi ister. Afiyet istediği gibi evlatları ve malı konusunda hayırla rızıklandırma istediğindeki icabeti gibi şerle dua ettiğinde de icabet etseydi o kul helak olurdu. Ancak Allah (cc) merhamet ve rahmetinden dolayı bu tür dualarına icabet etmez.⁶²⁷ Allah (cc) insanın

⁶²² İsfahânî, *Müfredat*, 323.

⁶²³ el-Bakara 2/45, 153; Âl-i İmrân, 3/200; Lokman, 31/17

⁶²⁴ İnsan, 76/27; İsrâ, 17/18; Kıyamet, 75/18

⁶²⁵ Ömer Çelik, *Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur’ân’da İnsan* (İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2010), 62.

⁶²⁶ İsrâ, 17/11.

⁶²⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 14/512.

aceleci olma özelliğini bildiğinden insanın bu ruh halindeki isteklerine icabet etmemesi rahmetinin ifadesidir.⁶²⁸

Kur’ân-ı Kerim’de, Allah’ın elçilerinin söylediklerinin doğruluğunu hemen görmek için acele eden kavimleri şöyle seslenirler: “*Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir*”⁶²⁹ diyerek azabın hemen gelmesini istemeleri aceleci bir insan profilinden ve küfür ehline dikkat çekilmiştir.⁶³⁰ Bu da insanın acelecilik vasfının sunduğu karanlık, azabı isteme gafletine taşımaktadır.

Acelecilik insanın huzursuzluğu, güvensizliği, şüpheciliği ve korkularıyla bağlantılıdır. İnsan acele ederek huzur ve güveni bulmak ister. Fakat bu telaş ve panik durumu aklı selim düşünmesine engel olur. Yanlış kararlar almasına, dünya ve ahiret noktasında hatalara düşmesine sebep olur.⁶³¹

Allah Teâlâ, şöyle buyurmuştur: “*Gerçekten insan, pek tahammülsüz bir tabiatla yaratılmıştır Başına bir fenalık geldi mi sızlanır durur. Ama ona bir nimet nasip olursa kendisinden başkasını yararlandırmaz.*”⁶³² Bu ayetlerde insanın hırslı, sabırsız ve velveleci bir tabiatı olduğunu haber vermektedir. Ayette geçen “helû” sözcüğü sabırsız, tahammülsüz ve bir şeye aşırı derece de düşkünlük, yılgınlık, sızlanma gibi insan fitratında var olan negatif özellikleri olarak tercüme edilmiştir.⁶³³

Taberî, küfür ehlinin de “helû” üzere yaratıldığını, malı azaldığında yaşadığı fakirlik ve yokluktan dolayı sızlanır başına gelene sabretmez. Bunun tam tersi malı çoğalıp zengin olduğunda da cimri kesilir. Allah’a (cc) itaat ederek malını harcamaz ve emirlerini yerine getirmez.⁶³⁴

Mevdûdî, bu konuyla ilgili olan açıklamasında: “Bu özellik insanın tabiatında bulunmaktadır. Kur’ân’ın insana ait ahlaki zayıflığından bahsettiği birçok yerde, bunlardan iman edenler ve doğru yolda olanlar istisna edilmiştir. Buradan da şu anlaşılıyor ki bu fitri zayıflık ileriki süreçte değiştirilemez değildir. Ancak insan Allah’ın (cc) gönderdiği hidayeti kabul eder ve nefsinin ıslah için çalışırsa, o zaman

⁶²⁸ Hasan İslam Sak, *Kur’ân’da İnsanın Yapısına Dair Kullanılan Olumsuz İfadeler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 74.

⁶²⁹ el-Hûd 11/12.

⁶³⁰ Ahmet Koç, *Kur’ân’da İnsan ve Hz. Muhammed* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 103.

⁶³¹ el-İbrâhîm Yıldız, *Kur’ân İnsan ve Yanılgı* (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 180.

⁶³² el-Meâric 70/19-21.

⁶³³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 5/458.

⁶³⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 23/266-267.

bu zayıflığını tedavi edebilir. Eğer nefsinı gevşek bırakırsa, bu zafiyetler onun içerisinde yerleşir ve gelişir.”⁶³⁵

İnsanın sahip olduğu iman öyle bir koruyucudur ki kötülük karşısında sızlanmamayı, iyilik karşısında da cimrilik yapmamayı sağlar.⁶³⁶ Lakin insan bu olumlu vasıflara sahip olamadığında ise nimetleri yetersiz görüp şikâyet edip sızlanarak büyük bir hataya düşer. Bu da Allah’a nankörlük edenler arasında anılmasına sebep olur.

H. Muhammed (sav) hırs ehli olmanın zararlarını şöyle açıklamıştır: “Allah’a (cc) yemin ederim ki, benden sonra şirke düşeceğinizden endişe etmem. Ancak ihtirasa kapılıp menfaat yüzünden birbirinizle didişmenizden korkarım.”⁶³⁷ İnsanın çıkarları noktasında aceleci davranıp olumsuz davranışlar gerçekleştireceğine dikkat çekmiştir.

İnsanların bir kısmı hırsın faydalı olduğunu, büyük başarıların oluşumunun temel sebebi olduğunu düşünmektedirler. Adler buna karşı çıkararak: “Büyük bir hırs olmadıkça büyük başarıların gerçekleşemeyeceği sık sık söylene gelmiştir. Bu yanlış bir görüştür. Hiçbir insan kendini boş gururdan tamamen kurtaramayacağına göre, her insanda boş gururdan bir miktar olduğunu kabul etmeliyiz. Fakat insanlığın faydasında rol oynayan, büyük başarılar imzasını atan boş gururu değildir. Bu başarılar ancak sosyal duygunun uyarımı ile ortaya çıkabilir.”⁶³⁸

Adler, kibri boş gurur olarak nitelendirmiştir. Kibirle hırs arasında bir bağlantı olduğunu düşünerek, ancak kendini başkalarına ispatlama ihtiyacı içerisinde olan insanlar boş gurura kapılırlar. Boş gurur (kibir) sözcüğü de kulağı tırmaladığı için kendilerinde olan bu duyguyu “hırs” ve “gurur” gibi sözcüklerle kapatmaya çalışırlar.⁶³⁹

Allah insana acelecilikle beraber sabrı da ihsan etmiştir. Aceleci olma vasfını disiplinize ederek gerektiği yerde gerektiği kadar kullanmalıdır. İlk defa karşılaştığı durumlarda hızlı karar vererek acele davranmamalıdır. Sabırla, işlerin sonucunu

⁶³⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Tefsiri*, 6/461.

⁶³⁶ Kutup, *Fizilâl-il Kur'an*, 6/3698-3699.

⁶³⁷ Buhârî, “Rikâk”, 53; “Cenâiz”, 73; Müslim, “Fezâil”, 30.

⁶³⁸ Alfred Adler, *İnsan Tabiatını Tanıma*, çev. Ayda Yörükân (Ankara: Tur Yayınları, 1973), 209.

⁶³⁹ Adler, *İnsan Tabiatını Tanıma*, 209-210.

bekleyip aklı selimle araştırıp öyle karar vermelidir. Görünüşte bizim için hayır olan bir şey sonra şer olabilir. İnsan kesin olarak kendisi için neyin hayır neyin şer olduğunu tam olarak bilmeye muktedir olamaz. Bizim için hayır olan şer, şer olan da hayır olabilir.⁶⁴⁰

İnsanın yapması gereken şeyde muhatap olduğu her konuda acele etmeden iyice düşünüp, temkinli ve ihtiyatlı davranmalıdır. Ancak bir işin hayır ve iyi olduğu Allah Teâlâ tarafından duyurulmuşsa yerine getirme konusunda acele etmesi daha uygundur.

3.2.1.6. İnfakta Cimri ve Bencil Oluşu

Cimrilik, mal edinme, zengin olma hevesiyle beklentisiz verme ve iyilik yapmaktan uzak kalma davranışıdır.⁶⁴¹ Kur'ân-ı Kerim'de cimrilik buhl,⁶⁴² şuhh,⁶⁴³ ve katûr sözcükleriyle ifade edilirler. Bir kimsenin kendi servetinden cimrilik yapmasına buhl,⁶⁴⁴ bir kimsenin şiddetle, açgözlülükle, alışkanlık haline getirerek cimrilik yapmasına şuhh denir.⁶⁴⁵

Cimrilik, mal biriktirme gayretinin fakirlik kaygısıyla, geleceği kaygı etme ve zorluklara karşı önlem alma düşüncesiyle ortaya çıkar ve insanın kendini beğenmesiyle de beslenir.⁶⁴⁶ Cimriliği sadece madde olarak düşünülmemelidir. İnsanın sahip olduğu ve diğer insanlarında hoşlanacağı tutum ve davranışlardan uzak kalıp, diğer insanlarla arasında duvar örüp iletişimi ve paylaşımı kapatması da cimriliktir.⁶⁴⁷ Bu durumu Kur'ân-ı Kerim şöyle açıklar: *“Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimetlerde cimrilik gösterenler, sakın bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar, bilâkis bu onlar için kötüdür. Cimrilik ettikleri mal kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah*

⁶⁴⁰ el-Bakara 2/216.

⁶⁴¹ Mustafa Çağırıcı, “Cimrilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/4-5.

⁶⁴² el-Âl-i İmrân 3/180; el-Nisâ 4/37; el-Tevbe 9/76.

⁶⁴³ el-Nisâ 4/28; el-Tevbe 9/76; Muhammed, 47/37-38.

⁶⁴⁴ İsfahânî, *Müfredat*, 182.

⁶⁴⁵ İsfahânî, *Müfredat*, 780.

⁶⁴⁶ el-Nisâ 4/36-37; Hadîd, 57/23-24

⁶⁴⁷ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Şelale Başar (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985), 182-183.

yaptıklarınızdan haberdardır.”⁶⁴⁸ Allah’ın (cc) izzet ve ikramını sadece maddi değer olarak düşünülmemelidir.⁶⁴⁹

İnsana nefsinin sunduğu mal biriktirme tutkusu ve gelecek kaygısıyla yakalandığı cimrilik hastalığının tedavisini Gazzâli: “Her hastalığın tedavisi onun zıddıyla gerçekleşir. Bu da vermek yani cömertliktir.”⁶⁵⁰ Kalpler, ancak cömertlikle tezkiye olur.⁶⁵¹ İnsan bu olumsuz vasıftan kurtulmak ya da yakalanmamak için gayret etmelidir. Buna da vererek başlamalıdır. İnfak ettiği zekât ve sadakalarıyla hem dünyasını hem de ahiretini zenginleştirip güzelleştirir.

Olumsuz insan tiplerinden biri de bencil insandır. Bencillik, insanın sadece kendisini görmesi, etrafındaki diğer insanları sadece kendi istek ve çıkarları için kabul edip kendini üstün görmesidir.⁶⁵² Yardımlaşmanın, dayanışmanın ve iş birliğinin önünü kapatır. Hırs, kibir ve cimrilik gibi olumsuz vasıfların temelidir.⁶⁵³

Kur’ân-ı Kerim’de bencil davranıp hayatının merkezine sadece kendini koyup, kendini düşünen ve diğer insanların durumlarıyla ilgilenmeyip, fakir insanlarla bir araya gelmekten kaçınan bencil insan tipi şiddetle kınanmıştır. İnkârcılara; “Allah’ın size rızık olarak verdiği şeylerden yoksullara infak edin” denildiğinde sahip oldukları bencillikleriyle şu cevabı veririler: “Allah’ın geçimini sağlayabileceği kimseleri biz mi besleyeceğiz?”⁶⁵⁴ demeleriyle Allah’ın kendileri için hazırladığı hayır ve fazilet kapısını da kapatmış olurlar.

Hiz. Muhammed (sav) hayatına baktığımızda hicret sonrası muhacir ve ensarı birbirlerine kardeş ilan etmiştir. Ensar’ın, kardeşi muhacirin ihtiyaçlarını karşılamayı ön plana koyması Allah’ın ve resulünün övgüsünü getirmiştir.⁶⁵⁵ İnsanın bu hastalığın pençesinden kurtulmasının yolunu da şöyle buyurmuştur. “Muhammed’in canı elinde olana yemin ederim ki bir kişi hayır olarak kendisi için istediğini, müslüman kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.”⁶⁵⁶ Bu olumsuz vasıfların

⁶⁴⁸ el-Âl-i İmrân 3/180.

⁶⁴⁹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 2/1236.

⁶⁵⁰ Gazzâlî, *İhyâ’ü ‘ulûmi’ d-din*, 3/557.

⁶⁵¹ el-Leyl 92/17-20.

⁶⁵² İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2010), “Bencil”, 148.

⁶⁵³ Hayati Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler* (İstanbul: Dem Yayınları, 2013), 244.

⁶⁵⁴ el-Yâsîn 36/47.

⁶⁵⁵ el-Haşr 59/9.

⁶⁵⁶ Nesâî, “İmân”, 19.

insandan uzaklaşıp, kâmil bir insan olması için nefsinin hoşlandığı şeyleri Allah'ın rızası niyetiyle infak etmekten geçmektedir.

İnsanın dünya hayatından ahiret hayatına geçişindeki zenginliğini verdiği infakları belirlemektedir. Allah (cc) yanında İnfak ettikleriyle cömert, infak edemedikleriyle de cimri olarak anılır.

3.2.2. Olumsuz İnsan Tipleri ve Dua ile Olan Münasebetleri

Olumsuz insan tipini sergileyen küfür ehli, yaşarken küfrü ve inatları yüzünden Allah'a (cc) ve onun elçisine iman etmemiş kimselerdir. Küfürden yana kullandıkları iradeleriyle Allah'ın azabını ve rahmetinin uzaklığını tercih ederler. Bu bölümde kafirlere yaşarken yapılan duaları, ölüm anında ve öldükten sonraki kendilerinin yapmış olduğu duaları tahlil etmeye çalışacağız.

3.2.2.1. İman Etmeleri İçin Kafilere Karşı Yapılan Dualar

Kur'ân-ı Kerim'de bulunan peygamber dualarından Hz. Nuh'un babalık duygusunun verdiği koruma gayretiyle sulara boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalan oğlu için şöyle dua eder: *“Nuh Rabbine dua edip dedi ki: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vadin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin,” Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim. Nuh dedi ki: Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsene, ben ziyana uğrayanlardan olurum!”*⁶⁵⁷ Hz. Nuh, ailesinden biri olarak atfettiği oğlunun iman ehli olmadığı için ailesinden biri olarak kabul edilmemiştir. Hz. Nuh'a hakkında bilgi sahip olmadığı bir konuda ısrarcı olmamasını bunun da cahillik emaresi olduğunu ve sakınmasına dikkat çekilmiştir.

Hz. Nuh, küfür ehli olan oğlunun kurtuluşu için yapmış olduğu duası uygun şartlara sahip olmadığından kabul edilmemiştir. Çünkü peygamber oğlu da olsa tercihini inkârdan yana kullanması yapılan duanın kabul edilmemesine sebep teşkil etmiştir.⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ el-Hûd 11/45-47.

⁶⁵⁸ Aslan, *Kur'ân-ı Kerim'de Peygamberlerin Duaları*, 30-31.

Küfür ehli bir kula yaşarken yapılan bir başka dua örneğini de Hz. İbrahim'in müşrik olan babasına İslâm'ı kabul edeceğine dair söz verince bağışlanması için dua eder.⁶⁵⁹ Fakat daha sonra iman etmeyip küfründe inat edince dua etmekten vazgeçer. Bu duasında babasının bağışlanması dışında diğer istedikleri kabul edilmiştir.⁶⁶⁰

Kafir olduğu belli olan birinin affı için dua edilemeyeceğini Kur'ân-ı Kerim şöyle haber verir: *“Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, yakınları da olsalar Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de mü'minlere. Hz. İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz Hz. İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi.”*⁶⁶¹ Âyetten anlaşılacağı gibi, bu yasaklama müşriklerden ölmüş bulunanlar, yani tevbe etmeden ölenler için geçerlidir, henüz yaşayanlar için değil: Çünkü “henüz hayatta olan birinin (bir günahkârın) bağışlanmasını dilemek, bunun için dua etmek... Allah'ın böyle bir kişiye hidâyetini bahşetmesini istemek demektir ki, bu caizdir”⁶⁶²

Hz. İbrahim de babasının küfür ehli olduğu haberi verilince dua etmekten vazgeçti. Allah (cc), kime dua edilip kimlere dua edilmeyeceğine ait sorulara Tevbe sûresi 113. ayetiyle son noktayı koymuştur. İnsanın bir peygamberin oğlu, babası veya amcası olması bir ayrıcalık kazandırmadı. Üstünlüğü ancak iman ehli olmak kazandırır.

Hz. Muhammed (sav) da Allah Teala, küfür ehli olup inkârında inat edenler için duanın fayda etmeyeceğini onlar için ne kadar istiğfarda bulunulursa bulunulsun kabul edilmeyeceğini şöyle bildirmiştir:

“Ey Muhammed! Onlar için ister af dile ister af dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları affetmeyecek. Bu onların Allah'ı ve resulünü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fasıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.”⁶⁶³ Küfür ehli için ne kadar dua edilirse edilsin hidayet kapısını yaptıkları küfürle kapatmış olduklarına dikkat çekilmiştir.

⁶⁵⁹ el-Şuarâ 26/86-87.

⁶⁶⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 4/158.

⁶⁶¹ el-Tevbe 9/113-114.

⁶⁶² Çiftçi, *Kur'ân'da Dua*, 75.

⁶⁶³ el-Tevbe 9/80.

Küfür ehli olmanın cezası daha dünyadayken bir başkasının onlar için yapmış olduğu duanın kabul edilmemesi ve bu rahmet çemberinin dışında kalmakla başlamaktadır. Dua etmek ve dua edilenlerden olmak iman ehlinin sahip olduğu faziletlerdendir.

3.2.2.2. Kafirlerin Ölüm Esnasında Yaptıkları Dualar

İnsanın yaşadığı felaketler ve büyük tehlikeler onu çaresizliğe, korku ve paniğe sürükler. Yaşadığı çaresizlik ve korku öylesine büyük olur ki hiçbir maddi güç insana güven, korunma ve huzur ihtiyacına cevap veremez. İşte böyle bir durum da insan ister inançlı ister ateist ne şekilde olursa olsun metafizik bir güçten yardım isteme eğilimini gösterir.⁶⁶⁴

Kur’ân-ı Kerim de kâfirlerin bütün dünyalık güvenlerinin boşa çıktığı zorluğu ve çaresizliği yaşadıkları ölüm anında ilahî bir güce yapmış oldukları dualarının kabul edilmeyeceğini şöyle açıklar: “*Kâfirlerin duası boşunadır.*”⁶⁶⁵ Yapmış oldukları dualar makbul dualar olarak kabul görmeyecektir.

Dünya hayatını yaşarken kendilerine yapılan ilahî davete kulak tıkayıp hakkı inkâr eden kâfirler, ölümle karşı karşıya kaldıklarında inandıklarını beyan edeceklerdir. Lakin ne kabul ettikleri imanları ne de tövbe ve duaları kabul edilmeyecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Yoksa makbul tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp sonra da kendilerine ölüm gelip çatinca “işte ben şimdi tövbe ettim” diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerin tövbesi de değildir...*”⁶⁶⁶ Ölüm anında yapılan tövbenin kabul edilen bir tövbe olmadığına dikkat çekilmiştir.

Hız. Musa’nın, peygamberliğine engel olmaya çalışan küfrün sahibi Firavun’un, ölüm anında yapmış olduğu iman ve duası buna en güzel örnektir.

“Ve sonra İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun, düşmanca saldırmak için derhal adamları ve askerleri ile arkalarına düştü. Ta ki suda boğulmaya başlayınca: “inandım gerçekten İsrailoğullarının iman ettiğinden başka tanrı yoktur. Bende ona teslim olanlardanım” dedi. Şimdi mi (iman ettin)? Oysa daha önce isyan

⁶⁶⁴ Abdurrahman Kasapoğlu, “İnsanın Çaresizliği ve Fıtratın Uyanışı”, *Kelam Araştırma Dergisi*, 3/1 (2005), 61.

⁶⁶⁵ el-Ra’d 13/14.

⁶⁶⁶ el-Ra’d 4/18.

etmiş, bozgunculardan olmuşsun!”⁶⁶⁷ İsrailoğullarının arkasından kendini Kızıl denize atan Firavun’u azgın dalgaların yakalamasıyla öleceğinin korkusuyla iman eder. Fakat yapmış olduğu iman ne kabul edilir ne de ona faydası olan bir iman olur.⁶⁶⁸ Kurtuluşa sebep olan iman ilahi davetin yapıldığı anda kabul edilen imandır.

Kur’ân-ı Kerim inkârcı toplulukların dünya hayatındayken Allah’ın azabı ile karşılaştıklarında verdikleri tepkiyi şöyle anlatır: *“Ve sonra verdiğimiz cezayı (apaçık) görünce “Tek Allah’a inandık ve Allah’a ortak koştuğumuz şeylere inancımızı terk ettik!” dediler. Fakat azabımızı gördükleri zaman inanmaları, kendilerine fayda vermedi. Bu, Allah’ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur. İşte orada inkârcılar hüsrana uğradılar.”⁶⁶⁹ Kafirlerin önemsemediği hatta alay konusu yaptıkları Allah’ın azabıyla karşılaştıklarında kurtuluşun imanda olduğunu kabul etmeleriyle yaptıkları iman kabul edilmedi.*

Sahih bir imanın şartlarından biri de baskı altında kalmadan zoraki kabul edilmemesiydi Burada görüyoruz ki küfür ehlinin son nefesinde karşılaştığı ölümün zorluğunun sunduğu zorlama ve korku ile yaptığı imanı sahih ve geçerli olmamıştır.

3.2.2.3. Kafirlerin Ahiret Azabıyla Karşılaştıklarında Yaptıkları Dualar

Kâfirlerin yaşarken dalga geçtikleri hayal ürünü diye baktıkları Allah’ın ahiret hayatındaki azabıyla karşılaştıklarındaki durumlarını ve tepkilerini Kur’ân-ı Kerim şöyle anlatır: *“Kimlerin tartıları hafif gelirse, artık bunlarda kendilerine yazık etmişlerdir. (Çünkü onlar), ebedi cehennemdedirler. Ateş yüzlerini yakar, orada suratları çirkin ve gülünç bir haldedir. “(Onlara) size ayetlerin okunurdu da siz alay ederdiniz değil mi?” denilir. Derler ki; “Rabbimiz! Azgınlığımız bizi alt etti, biz bir sapıklar topluluğu idik. Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha (ettiklerimize) dönersek, artık belli ki biz zalim insanlardanız.” Buyurur ki alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!”⁶⁷⁰ Allah Teâlâ’nın kâfirleri, “konuşmayın” diye azarladığında üzerlerindeki azap en yüksek merhaleye ulaşmış olur. Öyle ki onlar Allah’ı (cc) zikretmeye devam ettikleri süreç tam bir ayrılık oluşturmamıştır.*

⁶⁶⁷ el-Yûnus 10/90-91.

⁶⁶⁸ Beydavî, *Beydavî Tefsiri*, 2/507.

⁶⁶⁹ el-Mü’minûn 40/84-85.

⁶⁷⁰ el-Mü’minûn 23/103-108.

Ancak “konuşmayın” denilerek Allah ile aralarına bir perde konularak tam bir meşakkat ve sıkıntı onları yakalar ve ayrılık başlar.⁶⁷¹

*“İnkâr edenlere de cehennem azabı vardır. Öldürülmezler ki ölsünler; cehennem azabı da onlara biraz olsun hafifletilmez. İşte biz bütün inkârcıları böyle cezalandırırız. Onlar orada: “Ey Rabbimiz! Bizi çıkar. Daha önce yaptıklarımızın aksine iyi işler yapalım” diye feryat ederler. Kendilerine: “Size düşünecek kadar süre vermedik mi? Size uyarıcıda gelmedi mi? Şimdi tadın azabı! Zalimlerin yardımcısı yoktur” denilir.”*⁶⁷²

Kafirler için cehennem azabının artırılarak daim ve sürekli olduğuna yapmış oldukları seslenişlerinin önemi olmadığına dikkat çekilmiştir.

Kuşeyrî, ayette geçen uyarıcıdan maksat, peygamberler, yaşlılık, zafiyeti, dişlerin düşmesi veya sırtın kamburlaşmasının da olabileceğini açıklar.⁶⁷³ Bu da bize gösteriyor ki Allah’ın elçilerinin uyarıcılığının yanında insanın fiziki görünüşündeki değişimlerinde birer uyarıcı olduğunu kabul etmelidir. Ahiret hayatında kendisini bekleyen bir sefa ya da cefanın olduğunu unutmamalıdır.

3.2.2.4. Kafirlerin Dünyaya Yeniden Dönmek İçin Yaptıkları Dualar

Kâfirlerin, ebedi pişmanlıklarına, nedametlerine ve sızlanmalarına sebep olan Allah’ın azabını görünce yeniden dünyaya gelmeyi isteyeceklerini Kur’ân-ı Kerim şöyle anlatır: “Onların ateşin kenarına getirilip durdurulduklarında, “keşke dünyaya tekrar döndürülseydik, rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve inananlardan olsaydık” dediklerini bir görsen!”⁶⁷⁴ Kafirler yalanladıkları her şeyin gerçek olduğunu anladıkları andaki pişmanlıklarına ve inananlardan olmanın özlemine dikkat çekilmiştir.

Kâfirler için Allah’ın elem verici azabıyla buluşmak, uyarıldıkları fakat duymadıkları acı verici sonu yaşamalarıdır. Artık onlar için her şey ateştir. Önceki hayatları olan dünya hayatında inkâr edip işledikleri her hatalarının bedelini çekerler,

⁶⁷¹ Abdülkerîm bin Hevâzin bin Abdülmelik el-Kuşeyrî, *Letâîfü'l-İşârât*, thk. el-İbrâhîm Beşyûnî, (Mısır: el-Hey’etü'l-Âmme li’i-Kitâb, 1970), 2/589.

⁶⁷² el-Fâtır 35/36-37.

⁶⁷³ Kuşeyrî, *Letâîfü'l-İşârât*, 3/208.

⁶⁷⁴ el-En’âm 6/27; el-Secde 32/12; el-Fâtır 35/37.

pişman olup yeniden dünyaya dönmek isterler.⁶⁷⁵ Fakat dünya hayatı insana bir defaya mahsus verilmiş özel bir emanettir. Ne kadar yalvarıp yakarsalar da insanın dünü yaşaması nasıl mümkün değilse bu da mümkün olmayan ve kabul edilmeyen dualar arasında yerini alır.

3.2.2.5. Kafirlerin Küfre Düşmelerine Sebep Olanlara Karşı Yaptıkları Dualar

Kâfirler, inkârlarına, haddi aşmalarına ve kâfir ismi almalarına sebep olanların cezalandırılmasını ve azaplarının daha fazla olması için Allah Teâlâ'ya şöyle yalvarırlar: *“Allah, “sizden önce gelip geçmiş cin ve insan topluluklarıyla birlikte ateşe girin” der. Her topluluk (arkasından gidip ateşe düştüğü) yoldaşına lanet eder. Nihayet hepsi orada toplandığı zaman peşlerinden gidenler, kendilerine öncülük edenler için, “Ey Rabbimiz! Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver” derler. Allah, derki: Her biriniz için bir kat daha ateş azabı var. Fakat bilmiyorsunuz.”*⁶⁷⁶ Kafirler küfürlerinde yardımcı olan yandaşlarının daha fazla ceza almaları isteğinde bulunurlar.

Kâfirler geldikleri noktanın ne kadar vahim bir durum olduğunu fark edip kurtuluşun olmadığını hissederler. Bunun üzerine küfürde ortak olduğu yandaşlarını ve öncülük eden başkanlarını suçlamaya başlarlar. Oysaki biri saptırmaya çalışırken diğerleri de bunu kabul etmeleriyle sapkınlıkta birbirlerine yardım etmelerinden dolayı günahta ortak olmuşlardır. Bu durumda saptıran, saptırılan ve bunları örnek alan herkesin azabı fazlasıyla arttırılır. Azapta da ortak olurlar⁶⁷⁷ Suçlandıklarını duyan başkanlarının cevabı şöyle olur:

“Öncekiler sonrakilere, “sizin bize bir üstünlüğünüz yoktu, kazandığınıza karşılık tadın azabı” derler.”⁶⁷⁸ Lakin bu istekleri, birbirlerine olan suçlamaları ve duaları kabul görmeyecektir.⁶⁷⁹

Dünya hayatında küfür de ortak olup hayrın ve hakikatin önünde en büyük engel olan küfür ehlinin birlikteliği Allah'ın elem verici azabıyla karşılaştıkları ana

⁶⁷⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/410.

⁶⁷⁶ el-A'râf 7/38.

⁶⁷⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/38.

⁶⁷⁸ el-A'râf 7/39.

⁶⁷⁹ Saliha Bilgiç, *Konuları İtibariyle Kur'an'da Dua* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 107.

kadar sürmektedir. Azabı gördükten sonra birbirlerine düşman kesilmektedirler. Buda bize gösteriyor ki kafirlerin dünya birlikteliğindeki dostlukları ahirette birbirlerine olan düşmanlıkla yer değiştirmektedir.

SONUÇ

Yaratılma sebebi Allah’a kul ve ibadet etmek olan insan için dua ibadet çeşitlerinden biridir. Dua, kulun kulluğunu ifade ettiği bir eylem ve Yaratıcı’ya karşı teslimiyetinin bir göstergesidir. Ona verilen sözleri hatırlamanın ve o sözleri yerine getirmenin bir adıdır. İnsanın kul olma bilinciyle aldığı her bir nefeste fiili ya da kavli duadan uzak kaldığı söylenemez. Duanın bedene can veren bir ruh gibi olduğunu söylemek mümkündür. Ruhun bedene kattığı canlılık gibi duada ruha canlılık katar. Nitekim Allah Teâlâ: “Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin!” (Furkan, 25/77) “Dua edin ki duanızı kabul edeyim” (Mü’minun, 40/60) buyurması duanın kıymet ve değerine işaret etmektedir.

Dua Allah (cc) ile kul arasında yaşamsal bir bağıdır. Ubudiyet yolunda ilerlerken yolunu kaybetmemek, kararsızlığa ve ümitsizliğe düşmemek için yapılan bir eylemdir. İnsan, onunla kulluğunu ifade eder. Ulaşamadığı aciz ve zayıf kaldığı her durumda iktidar ve hüküm sahibi, Kadir-i Mutlak olan Allah’tan (cc) yardım ister. Dua, kulun hayatında öyle bir realitedir ki gönlünden geçenleri sözcükleriyle şekillendirip yaratıcısına sunduğu ve onun verdiği cevabı da hayat diye yaşadığı bir oluşumdur.

Dua sözcüğünün anlamsal çerçevesine baktığımız da “birini çağırmak, yalvarmak yakarmak, birini bir şeye sevk ve teşvik etmek, davet etmek, birini bir isimle isimlendirmek, ölüye ağlamak” gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Bu da dua sözcüğünün anlamsal zenginliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de bulunan ibadet, salat (namaz), nida, tazarru, istiğase, istiğfar, istiaze, tövbe gibi sözcüklerde dua anlamına gelmektedir.

Dua, insan ile Allah Teâlâ arasında gerçekleşen bir diyalogdur. Bu diyalogun oluşabilmesi için Allah (cc) kuluna önce kendi varlığını tanıtmıştır. Bu varlığı tanıyıp iman eden insan da varlığının ve sahip olduklarının tek sahibi olarak Allah’ı (cc) kabul eder. Bu yüce varlığa duyduğu sevgi, saygı ve hayranlıkla ona yönelir. İnsan bu yönelme anın da kendi ihtiyaç ve isteklerini sunarken, daha iyiye ulaşmayı da ister. Bu isteklerde bulunan mü’min bir kul isteklerini sadece kendi için değil bütün insanlık için de ister.

Kur'ân-ı Kerim'de bulunan peygamber dualarının sahibi olan peygamberlerin ibretlik olan yaşamları ve uyarıları sadece kendi kavimlerini değil bütün insanlığı da ilgilendirmektedir. Çünkü diğer insanlarda peygamberlerin yaşamış oldukları durumlara uzak değillerdir. Nice insanlar vardır ki peygamberlerin yaşadığı sorunların bir benzerini onlar da yaşamaktadırlar. Bu kişiler sorunlarının çözümün de peygamber dualarının sunmuş olduğu çözümsel metotları kendilerine rehber kıldıklarında manevi bir doyuma ulaşmış olurlar.

İnsan yaşam mücadelesi verdiği sürece şer diye yaklaştıklarında Allah'ın rahmetini, hayır diye yaklaştıklarında da ağır bir imtihanla karşılaşmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de geçen bütün peygamberler dünya hayatında büyük sıkıntı ve zulümle karşı karşıya kalmışlardır. İmanın teslimiyeti ve sabrın gücüyle vermiş oldukları mücadeleleriyle dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmişlerdir. İsmet sıfatı gibi bir özelliğe sahip olmalarına rağmen Allah'a yalvarmışlar, iyiler arasında olmayı ve görevlerinde başarılı olmak için dua ettiklerini Kur'ân-ı Kerim'de geçen birçok dua ayetlerinde vakıf oluyoruz. Bu da bizlere duanın vazgeçilmezliğini ve gerekliliğini göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de geçen peygamberler yaşam ve dualarıyla insanlığa örnek olmuşlardır. Dualarında Allah'a teslim olup onun yakınlığını ve rızasını istemişlerdir. Şartlar ne olursa olsun ona sığınmışlar, merhametini ve bağışlamasını istemişlerdir. Haddi aşan kavimlerinin zulüm, yalanlama ve tehditleri onları tebliğ gayretlerinden geri bırakmamıştır. Bilakis Allah'a (cc) sığınıp ondan yardımını ve merhametini istedikleri peygamber dualarını gerçekleştirmişlerdir. Günümüz insanı bu peygamber dualarının öğretisini kendi hayatlarında yönlendirici olarak kabul ederek kalıcı bir mutluluğa kavuşmuş olur. Hastalıklar karşısında Eyyüb (as) gibi sabretmeyi, umutsuzluğa düştüğünde Hz. Yunus gibi umudun ışığını beklemeyi, Allah'ın (cc) yardımıyla olamazların olduğunu Hz. Musa'nın kızıl denizi aşmasında, ateşin yakmaya muktedir olamadığı Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmesindeki teslimiyeti bizlere örnek olarak verilmiştir. Bunlar gibi diğer peygamberler de sabır ve gayretleriyle ulaştıkları maddi manevi zaferleri olan dualarını kıyamete kadar sürecek evrensel öğreti olarak bizlere miras bırakmışlardır.

Peygamberlerin hayatlarında verdikleri mücadeleler, günümüz insanının yaşamında vermesi gereken mücadelelerden uzak değildir. Onların istekleri ve arayışlarını bugünün insanı da aramaktadır. Allah'ın olumlu tipler olarak gönderdiği peygamberlerin dualarını idrak eden insan olumlu insan modeline kavuşurken, idrak edemeyenlerde Allah'ın (cc) sevmediği olumsuz insan modelini hayatlarıyla birleştirmektedirler. Olumlu ve olumsuz insan modelinin farkındalığı yapmış oldukları dualarında da görülmektedir. Olumlu insan tipleri dualarını Allah'a teslimiyet ve imanla gerçekleştirir. Dua kapısı da tevbe kapısı gibi her zaman açık olur. Küfür ehli olmadığı sürece hiçbir insan Allah'ın (cc) rahmet ve merhametinden mahrum kalmaz.

Olumsuz insan tipleri ise güç ve otoritenin kendilerinde kalıcı olacağının boş gururuyla küfrün ve inkârın peşinde Allah'ın dinini ve elçisini yeryüzünden silmek, Allah'ın azabını hafife alan isteklerde bulunurlar. Kalıcı gördükleri boş gururlarını kaybettikleri ölüm anında ve Allah'ın (cc) azabını gördüklerinde ise kavli duada bulunurlar. Yapmış oldukları bu kavli dualarında dünya hayatına tekrar sahip olmayı, Allah'ın azabının üzerlerinden kaldırılmasını isterler. Nitekim istekleri Allah Teâlâ tarafından kabul edilmez. Çünkü bu istekler Allah'ın (cc) koyduğu düzene terstir.

Dua, peygamber yüreğinde ve dilinde şekillenmesi su birikintisine atılan taşın oluşturduğu, her birinin bir diğerinden daha büyük ve geniş bir şekilde kıyıya doğru ilerleyen sarmal dalgalar gibidir. Sadece kendi zamanlarına dahil olmayan bir genişlikte dünyanın bütün zaman dilimlerine içerisine almaktadır. Bu sarmal öğretinin içinde bulunup dualarını ve yaşamını bu şekilde şekillendiren insanın dünyası ve ahireti Allah'ın nuru ve hidayetiyle aydınlanacaktır. Bu denli kıymetli olan peygamber dualarını Kur'ân-ı Kerim'de bizlere tanıtip, hatırlatması Allah Teâlâ'nın kullarına duyduğu merhamet ve rahmet damlalarının simgesidir.

Dua, diğer ibadetler gibi bir ibadet şekli olup kul ile Allah (cc) arasındaki münasebetlerde varlığını hissettiren bir olgudur. Muhtelif şekillerde yapılması mümkün olan duanın Kur'ânî boyutunda peygamber duaları rehberlik mesabesindedir. Hemen her türlü istek, ihtiyaç ve sıkıntı karşısında Allah'a iltica eden peygamberlerin dua ritüelleri insanlara örnek olması bakımından çok önemlidir.

Netice itibariyle her insan bir taraftan arzu ve ihtiyaçlarına göre Allah’a (cc) iltica edip duada bulunurken diğ r taraftan da peygamber dualarını örnek olarak dua ve niyazda bulunabilirler.

KAYNAKÇA

- Abdülbâki, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemül-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Daru'l Hadis, 1996.
- Adler, Alfred, *İnsan Tabiatını Tanıma*. çev. Ayda Yörükân. Ankara: Tur Yayınları, 1973.
- Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*. çev. Şelale Başar, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hudefa (Peygamberler ve Halifeler Tarihi)*. çev. Metin Muhsin Bozkurt. (İstanbul: Çile Yayınları, trhsz).
- Akinci, Ahmet Lütfi. *Peygamberler Tarihi*. (İstanbul: Bahar Yayınları, 2006).
- Aktaş, Mehmet Nurullah. “Kur’ânî Dualarda Model İnsanın Nitelikleri”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2018): 563-584.
- Ali Şeriati. *Dua*. Ankara: Fecr Yayınları, 2013.
- Altıntaş, Ramazan. “Hz. Peygamber’in İtikadi Sapmaları Düzeltmesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1998): 251-262.
- Altıntaş, Ramazan. *Bütün Yönleriyle Cahiliye*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.
- Asımgil, Sevim. *Dua Adabı ve Hikmetli Dualar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2003.
- Aslan, Ömer. “Sosyal Dengeyi Bozan İnsan Tipleri”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tokat İlmiyet Dergisi* 5/2 (2017): 203-224.
- Ateş, Bünyamin. *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1987.
- Ateş, Süleyman. *Kur’ân-ı Kerim Tefsiri*. Milliyet Yayınları, Ankara 1988.
- Ayan, Hidayet. *Kur’ân’da Peygamber Duaları ve Dini Kültürümüzdeki Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Ayan, Hidayet. *Kur’ân’da Peygamber Duaları ve Dini Kültürümüzdeki Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

- Aydın, Mahmut. “Zekerıyya”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/248-249. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Bakırhan, Elif Sarışen. *Kur’ân-ı Kerim’de Geçen Peygamber Dualarının Kıraat Vecihleri ve Tefsire Yanstıyan Tarafları*. Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Batatina, Valmire. *Beled Sûresi Işığında Olumlu ve Olumsuz İnsan Tipleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Baykan, Erdal. *Dua Üzerine*. Van: Bilge Adam Yayınları, 2009.
- Beydavî, Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed Eş-Şiraziel. *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Tevil Beydavi Tefsiri*. çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2013.
- Bilgiç, Saliha. *Konuları İtibariyle Kur’ân’da Dua*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur’ânı Kerimin Türkçe Meali Ali’si ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Bolay, Süleyman Hayri. “Âdem”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 1/358-363. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bozkurt, Ecem Sena. *Kur’ân’da Tekrarların Mü’min Şahsiyetin Oluşmasına Etkisi*. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Carrel, Alexis. *Dua*. çev. Kerim Güney. İstanbul: Bir Yayınları, 1983.
- Cilacı, Osman. “Dua ve İbadet”. *Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini İlmi Edebi Mesleki Aylık Dergisi* 11/5 (1972): 284-292.
- Cilacı, Osman. “Dua”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9/529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Cürcani, Ali b. Muhammed eş-Şerif. *Kitabüt-Ta’rîfât*. thk. Muhammed Abdurrahmân. Beyrut: Dâru’n Nefâis, 2003.
- Çağırıcı, Mustafa. “Cimrilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8/4-5. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Çakan, İsmail ve N. Mehmed Solmaz. *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin Tevhid Mücadelesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 9. Baskı, 2014.
- Çelik, Ömer. *Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'ân'da İnsan*. İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2010.
- Demir, Şehmus. *Kur'ân'ın Temel Hedefi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2013.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Doğan, Mustafa. *Dua İman İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- El- Beydavî, Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed Eş-Şirazi. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil Beydavi Tefsiri*. thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşlî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1418.
- El-İsfahani, Râgıb. *Müfredât elfazı'l-kur'an*. tah. Safvan Adnan Davudi. Şam: Daru'l-Kalem Matbaası, 2002.
- El-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Camiul Ahkâmî'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- El-Kuşeyrî, Abdülkerîm bin Hevâazin bin Abdülmelik. *Letâifü'l-işârât*. thk. İbrahim Beşyûnî. Mısır: el-Hey'etü'l-Âmme li'i-Kitâb, 1970.
- El-Mâtürîdî, Ebu M. Mansur. *Tefsîrü'l-Mâtürîdî (Te'vîlâtü'l-Kur'ân)*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- El-Mervezî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbeleş-Şeybânî. *El-Müsned*. Trc. Zekeriya Yıldız vd., İstanbul: Ocak Yayınları, 2013.
- El-Muhacir, Ebu Musab. *Toplumların Helak Olmalarına Sebep Neydi?*. Konya: Dava Yayınları, 2019.
- Emre, Mehmet. *Büyük Dualar*. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1992.
- Es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. çev. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

- et-Taber'i, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. *Cami'ul-Beyan an-Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*. Nşr. Mahmut Şakir El Haristani, Lübnan/Beyrut: Dar Ehia Al-Turath Al-Arabi, 1. Baskı, trhsz.
- Ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *El-Keşşâf'an Hakâ'iki Gavâmidî't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil Fî Vucûhi't-Tevil*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- ez-Zemahşeri, Ebûl Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *El-Keşşâf Hakâ'iki Gavâmidî't-Tenzil ve Uyûn'l-Ekâvil Fî Vucûhât-Tevil*. trc. Nihat Uzun. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Gelişen, Ahmet. *Hiz. Musa'nın Kurtuluş Mucizesi, Kur'an'dan Öğütler 1*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Göcen, Gülüşan. *Bir Değer Eğitimi Örneği Olarak Şükür Günlükleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Güler, İlhami. *İtikattan İmana*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Baskı, 2011.
- Gülle, Sıtkı. "Kur'ân-ı Kerimde Duâ Kavramı". *EKEV Akademi Dergisi* 8/18 (2004): 115-130.
- Gündüz, Bilal. *Kur'ân'da Küfrün Karşıtı Olarak Şükür*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Gündüzöz, Soner. *Kur'ân'dan Öğütler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, 2010.
- Güz, Rukiye. *Hiz. Peygamber'in Dualarından Ortaya Çıkan Müslüman Kimliği*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Harman, Ömer Faruk. "İbrahim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23/2-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "İsmail". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23/76-80. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Harman, Ömer Faruk. “Nuh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 33/224-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Hökelekli, Hayati. *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler*. İstanbul: Dem Yayınları, 2013.
- Hulisi, Ahmed. *Dua ve Zikir*. İstanbul: Kitsan Yayınları, 1995.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur’ân’da Din ve Ahlak Kavramları*. çev. Selahattin Ayaz. Ankara: Pınar Yayınları, 2024.
- İbn Kesir, Ebu’l-Fida İsmail. *Hadislerle Kur’ân-i Kerim Tefsiri*. çev. Bedrettin Çetiner ve Bekir Karlığa. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2018.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mucrim. *Lisan’ül-Arab*. Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, 1414/ 1994.
- İkbal, Muhammed. *İslam’da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*. çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Birleşik Yayınları, 1984.
- İmadüddin Ebu’l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr. *el-Bidaye ve’n-Nihaye*. Beyrut: Mektebetü’l Maârif, 1990.
- İmam Gazali. *Kimyâ-i Saâdet*. çev. Muhammed Taha. İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017.
- İmam Gazâlî. *Kimyâ-yı Saâdet*. çev. A. Faruk Meyân. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1972.
- Karadaş, Cağfer. *Hidayet Rehberi Peygamberler (Kur’ân’da İsmi Geçen 25 Peygamber)*. Bursa: Emin Yayıncılık, 2013.
- Karagöz, İsmail. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. *Dualar*. Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, 2013.
- Karakoç, Abdullah ve Yunus Sağlam. *Resulullah’ın Dilinden Tercümeli ve İzahlı Tam Dua*. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2010.
- Karaman, Hayrettin / Dönmez İ. Kafi / Çağrıcı Mustafa ve Sadrettin Gümüş. *Kur’ân Yolu Tefsiri*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.

- Karşlı, İbrahim Hakkı. *Kur'ân-ı Anlamaya Giriş*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. “İnsanın Çaresizliği ve Fıtratın Uyanışı”. *Kelam Araştırma Dergisi*, 3/1 (2005): 61-90.
- Kavuncu, Murat. *Kur'ân-ı Kerim'deki Geçen Peygamber Kıssalarında Geçen Dua Ayetlerinin Tahlili*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kaya, Sıtkı. *H. Âdem, H. Nuh, H. İbrahim Kıssalarında Aile*. Samsun: On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Keskin, Hasan. “Kur'an'da Meleklerin H. Âdem'e Secdesinin Yorumu”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2002): 107-126.
- Keskin, Hasan. “Sure İç Bütünlüğü Açısından Nuh Suresinin İncelenmesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/2, (2009): 69-116.
- Koca, Ferhat. “İbadet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19: 240-247. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Koç, Ahmet. *Kur'ân'da İnsan ve H. Muhammed*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8. Baskı, 2004.
- Kurtubî, İmam. *El Câmiuli Ahkâmîl Kur'ân*. İstanbul: Buruc Yayınları, 1997.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Kuşeyrî Risalesi*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkant Yayınları, 2017.
- Kutup, Seyyid. *Fizilal'il Kur'ân*. çev. Bekir Karlığa, M. Emin Saraç ve İ. Hakkı Şengüller. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1974.
- Kutup, Seyyid. *Fizilal'il Kur'ân*. trc. Salih Uçan vd., İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1. Baskı, 1991.
- Mevdûdi, Ebu'l A'la. *Tefhimu'l Kur'ân Tefsiri*. Trc. Kurul. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.

- Mevdûdi, Mevlâna Seyyid Ebu'l-A'lâ. *Tefh'imu'l Kur'ân Meali*. Çev. Durmuş Bulgur. Konya: Yediveren Kitap, 2004.
- Mollaibrâhimoğlu, Süleyman. “Hz. Nuh Kıssası”. *İlmi Araştırmalar Dergisi* 7 (1998): 56-68.
- Mollaoğlu, Süleyman. “Nuh (a.s.) Kıssası”. *Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmaları Dergisi* 7 (1998): 56-68.
- Mukatil Bin Süleyman. *Tefsir-i Kebir*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: İşaret Yayınları, 2006.
- Naskali, Emine Gürsoy. *Nuh Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013.
- Oral, Mustafa. “Kur'ân'a Göre Dua ve Dua'nın Âdabı: Fatiha Sûresi Örneği”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/38 (2017): 161-186.
- Oymak, Mehmet. *Hz. İbrahim Halilullah Hz. Eyyüb ve Peygamberler Şehri Urfa*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Çevre Koruma Vakfı (ŞURÇEV) Yayınları, 2022.
- Özkavukçu, Şaban. *Kur'ân- Kerim'den Peygamber Kıssalarının Günümüz İnsanına Hisseleri*. İstanbul: İz Yayınları, 2019.
- Özsoy Ömer ve İlhami Güler. *Sistematik Kur'an Fihristi*. Ankara: Fecir Yayınları, 2005.
- Parladır, Selahaddin. “Dua”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9/530-535. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Sabuni, Muhammed Ali. *Peygamberler Tarihi*. çev: Hanifi Akın. İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003.
- Sak, Hasan İslam. *Kur'ân'da İnsanın Yapısına Dair Kullanılan Olumsuz İfadeler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİP Yayınları, 2017.
- Serinsu, Ahmet Nedim. “Tazarru”. *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 2009.

- Soysal Mehmet. “Kur’ân’da Olumsuz İnsan Modeli”. *Kur’ân Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi* 12 (1998): 137-151.
- Soysaldı H. Mehmet. *Kur’an-ı Kerime Göre Dua*. Yeni Ufuklar Neşriyat Yayınları, İstanbul 1996.
- Topaloğlu, Bekir. “Nasir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32/412-413. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Topçu, Nurettin. *İslâm ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- Tütün, Sevgi. *Kur’ân’da Peygamber Aileleri*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1. Baskı, 2012.
- Uçan, Ömer. *Peygamber Duaları Eşliğinde Hz. Peygamber’in Sireti*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Uludağ, Süleyma. “Dua”. *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.
- Ümit, Mehmet. “Şuayb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 39/222-223. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Varlı, Abdüssamet. “Kur’ân’da Anne Baba ve Çocukların Hukuku”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2020): 224-247.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Baskı, 1979.
- Yıldız, Abdullah. *Söylemden Eyleme Dua*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2006.
- Yıldız, İbrahim. *Kur’ân İnsan ve Yanılgı*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- Yılmaz, Muhammet. *Kur’ân’da Peygamberlerin Evlatlarına Nasihatleri*. İstanbul: Okur Akademi, 2018.
- Yüksel, Muhammed Bahaeddin. “Yakup Peygamberin Gözlerinin Akibeti Konusunda Genel Bir Kabulün Tahlili”. *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2018): 73-111.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Emine YAVUZ

Uyruğu : T.C.

